

Sun Tzu – Umijeće Ratovanja

PREDGOVOR

Novi prijevod ove knjige svakako je koristan upravo u ovo nemirno vrijeme. Gotovo tri tisuće godina stari tekst preveden je za ovo izdanje s engleskog jezika, što ne umanjuje vrijednost knjige. Štoviše, čitalac se iz predgovora engleskom izdanju može uvjeriti da je prijevod rezultat vrlo savjesnih studija dosadašnjih prijevoda na engleski jezik, kao i na druge evropske jezike. Prevođenje s engleskoga mnogo je lakši posao od prevođenja s kineskog originala na bilo koji evropski jezik, pa se ovaj tekst na našem jeziku indirektno koristi svim onim minucioznim studijskim radom na kojem se osniva englesko izdanje ove knjige. Malo je vjerojatno da bismo neposredni prijevod s kineskoga mogli u našim prilikama osnovati na tako opširnim studijama i komparacijama, što iziskuje i mnogo truda i novca. Sve ove tvrdnje osnivaju se na poznatoj činjenici da se kineski jezik i način izražavanja bitno razlikuju od evropskih jezika i načina izražavanja. Naime, evropski jezici razvili su se zahvaljujući izumu alfabeta, značajnog doprinosa Fenićana općoj kulturi i razvoju ljudske misli. Time je stvoren instrumentarij pomoću kojeg se svaka riječ, dakle svaki simbol i najapstraktnije misli i pojma može zapisati. Raniji oblici pismenosti, tj. slikovno pismo koje se razvilo u hijeroglifima na raznim kontinentima, a posebno u starom Egiptu i u Kini, sastoje se od zapisivanja pojmova, i to znakovima koji su evoluirali iz slika danih predmeta.

U jezicima osnovanim na takvoj pismenosti javljaju se teškoće pri zapisivanju apstraktnih pojmova. Jedini način da se to učini, na primjer u kineskom jeziku, jest upotreba znakova proizašlih iz slika konkretnih predmeta, što dovodi do simbolične aproksimacije pri zapisivanju općih ili apstraktnih pojmova, a ona se može na više načina prenijeti u našu mnogo precizniju metodu zapisivanja. Budući da pisani tekstovi služe kao baza za obrazovanje i za prenošenje iskustava i intelektualnog blaga ranijih generacija, takav način zapisivanja istodobno i odsudno djeluje na formiranje samog jezika. To znači da se taj utjecaj putem jezika širi i na način mišljenja, jer je jezik instrument kojim se služimo pri formiranju naših misli.

Ukratko možemo reći da je svaki pokušaj prevođenja s kineskog, isto tako i s japanskog, na bilo koji evropski jezik samo vrlo približna aproksimacija i da su mogući vrlo ozbiljni nesporazumi. Prema tome prevođenje s tih jezika iziskuje izvanredno duboko i temeljito poznavanje dane literature i uopće literature danog vremena. To i objašnjava potrebu opširnog lingvističkog predgovora koji je napisan za englesko izdanje.

Ostajući još za trenutak na ovoj temi, dodajmo i to da je ovo djelo, kao sva djela tog vrlo ranog perioda ljudske pismenosti uopće, pisano u vrlo kratkim i sažetim sentencama, pa je preciznost nalaženja pravih *izraza u* prijevodu i te kako potrebna. Kada bi djelo bilo pisano u naše vrijeme uobičajenim narativnim načinom, najčešće bi relativno lako iz konteksta razabrali koja je najbolja riječ za prevođenje danog pojma. Istina, ponekad, kao što i prevodilac na engleski ističe, moglo se doći do preciziranja nijanse u značenju pojedinih hijeroglifskih znakova pomoću analogije u tekstovima kojima je kasnije komentiran ili dopunjavan originalni tekst. Ipak, to nije uvijek dovoljno, jer su i ti naknadni tekstovi također vrlo stari, vrlo sažeti, pa nekada samo još povećavaju teškoće prevodioca.

Ova najstarija knjiga o ratnoj vještini, odnosno o strategiji u širem smislu te riječi, bez sumnje je imala velik utjecaj na zbivanja, a posebno u nemirna vremena rata, u vrijeme kada je izašla prvi

put. Međutim, kako saznajemo iz komentara uz ovaj tekst, nakon temeljitog studiranja uz originalni tekst prvog autora pojavljuju se tokom vremena dopune ili razjašnjenja. Svi ti kasniji dodaci prvobitnom tekstu samo potvrđuju njegovu vrijednost tokom vremena. Ova je knjiga vjerojatno dala povod za pisanje kasnijih knjiga o istoj temi, ali nam je ipak upravo ovaj originalni tekst s dopunama ostao sačuvan tokom milenija.

Najveća vrijednost ovog teksta svakako je u tome što nije ograničen tadašnjim stanjem ratne tehnike. Autor, svakako, misli na postojeće stanje naoružanja, sredstva transporta, komunikacije i prijenosa naredbi i direktiva, kao i na sve ostale tehničke mogućnosti koje su postojale u vrijeme kada se on i teoretski i praktično bavio vođenjem vojske. Međutim, on se izdiže iznad pojedinosti i u svakom aspektu svoje teme, kao i u svakom sredstvu i instrumentu, vidi ono što je trajno, ono što je bitno. Zato promjene koje su se događale tokom vremena nisu oduzele smisao i vrijednost njegovim zaključcima.

Naravno, kao i u većini starih tekstova, izlaganje je veoma sažeto i čitalac dobiva uglavnom samo zaključke autora, a ne i opširnu argumentaciju na koju smo navikli u suvremenim knjigama i raspravama. Ponegdje su prisutni i razlozi, pa čak i neke vrste argumentacija konačnog zaključka, ali i to je tako sažeto da se može smatrati samo kao sumiranje izvornog toka misli i suprotstavljanje pojedinih teza i podataka. Dopunske tekstove donekle možemo smatrati kasnijim interpretacijama onog misaonog procesa koji sam Sun Zi ne iznosi pred čitaoca.

Drugim riječima, autor je duboko razmišljao i u sebi suprotstavljao razne moguće teze i argumente, pa poslije toga, nama nepoznatog misaonog procesa, pismeno oblikovao samo njegove rezultate ili najosnovnije elemente na kojima se osnivaju ti konačni zaključci. Na taj način izazvan površni dojam o jednostavnosti teksta je varljiv. To nisu na brzinu zabilježene generalizacije prvih dojmova ili reakcija na zapaženo zbivanje, već se između takvih prvih dojmova i onog što je zapisano nalazi golemi napor argumentacije i eliminacije sporednog, kao što ih nalazimo u najizrađenijim znanstvenim tekstovima našeg vremena.

Najbolji dokaz za to je prije svega i sama sistematizacija materijala u knjizi. Ona ne polazi od rasporeda osnovanog na bilo kakvom konkretnom prikupljanju materijalnih Činjenica koje su podloga za prvobitno zapažanje. Ona prelazi dalje na ekstrahiranje najopćenitijih karakteristika, do kojih je nemoguće doći bez vrlo savjesnog i metodološki dobro fundiranog procesa argumentacije. Tako su naslovi pojedinih poglavlja najbolji indikatori autorova postupka. Tu nalazimo isključivo do kraja pojednostavljene i na bitno svedene pojmove. Kako bismo se u to uvjerali, dovoljno je da pregledamo sadržaj knjige.

Zbog ovakvoga temeljitog obrađivanja i prodiranja u bit, zaključci izvedeni na toj osnovi ostaju trajni, ako su sam proces prodiranja u bit i argumentacija na osnovi toga bili pravilni, dakle, logički dobro osnovani. Činjenica što se ova knjiga i danas upotrebljava kao stručna literatura za vojno obrazovanje u Kini i izvan Kine, najbolje to pokazuje. Zaključci u knjizi, uspoređeni sa zaključcima danas suvremenih vojnih teoretičara, počevši s Clausewitzom, također potvrđuju njezinu vrijednost.

Naravno, autori devetnaestog i dvadesetog stoljeća cijeli proces argumentiranja otvoreno i detaljno prezentiraju u samom tekstu i kroz reference. Tako je postupak od prvobitnog zapažanja konkretnih činjenica, preko pronicanja u njihovu bit pa onda zaključivanja, otvoren, pristupačan i podložan kritici. No takav postupak nije bio uobičajen u vrijeme nastajanja ove knjige. Uostalom, i u devetnaestom stoljeću pojedini nam autori na području teoretskog mišljenja i filozofije ne otvaraju cijeli proces svog razmišljanja, već daju zaključke i ostavljaju nam da sami rekonstruiramo ono što u tekstu nije izričito zapisano.

Svi navedeni razlozi čine knjigu o ratu Sun Zia i danas aktualnom. Golemi razvoj tehnike u toku proteklih stoljeća i milenija, pa ni ono što su moderna tehnika i nauka stvorile na polju naoružanja i vojne opreme u najnovije vrijeme, nije umanjilo njezinu važnost. Ako je točno da Čitalac upoznat sa suvremenim radovima iz ovog područja ne nalazi ništa novo u ovoj knjizi, onda to samo znači da je njen autor toliko godina prije naše ere već mogao formulirati zaključke slične onima na koje navodi današnje stanje tehnike.

Bez umanjivanja trajnosti i dubine knjige Sun Zia o vještini ratovanja, moramo ipak napomenuti da je tokom vremena, a posebno u vrijeme drugoga svjetskog rata u nas, došlo do nekih fundamentalnih promjena u vezi s vođenjem rata. Kod autora riječ je o sukobu između dvije

društveno-političke jedinice koje se tretiraju kao cjeline, kao kolektivni akteri u ratnom sukobu i u konfrontaciji na polju međunarodnih odnosa uopće. Istodobno se razlikuje između te društveno-političke jedinice i njene oružane snage, koja je posebna organizacija i instrument za izražavanje njene volje u međunarodnim odnosima i posebno u slučaju ratnog sukoba.

Ta distinkcija između oružanih snaga i ostalog stanovništva, pa i oružanih snaga i političkih institucija dane društveno-političke jedinice, odnosno države, postoji i kod svih suvremenih autora. Štoviše, i međunarodno ratno pravo, kako je formirano konvencijama početkom dvadesetog stoljeća, naglašava tu distinkciju. U ratovima do drugoga svjetskog rata, pa i u spomenutom ratu, ta je distinkcija ostala jasna i, pored kršenja tih načela, slična situaciji iz vremena kada je Sun Zi prvobitno formulirao svoje zaključke.

Novost u obrambenom ratu jest gerilsko ratovanje, koje se u moderno vrijeme prvi put uvelike primjenjivalo protiv Napoleona u Španjolskoj pod nazivom gerila, a u Rusiji pod nazivom partizani. Na toj osnovi stvarani su pokreti otpora i u periodu drugog svjetskog rata protiv Hitlerovih okupatora i njihovih pomagača kao što je i na toj osnovi počeo partizanski rat u nas 1941. godine. Međutim, ta se pojava javlja kao podređeno i pomoćno sredstvo uz djelovanje redovnih vojnih snaga i time se još uvijek ne dira u osnove onoga što je Sun Zi postavio još davno u svojoj knjizi o ratnoj vještini.

Novost nastaje onda kada gerilski rat prerasta u teritorijalni rat i kada djelovanje tih jedinica, vrlo različitih od redovne vojske, postaje samostalan vojni faktor, a ne više pomoćna akcija ili diverzija u neprijateljskoj pozadini. Štoviše, ova inovacija u vođenju rata kod nas prelazi još dalje okvire dotad poznate gerilske akcije i sama partizanska vojska pretvara se na kraju svojih vojnih djelovanja u redovnu vojsku. Ta pojava i taj proces više ne pripadaju po tim posljedicama u dopunu taktike, već ulaze u same osnove vojne vještine kao nova kategorija. To je zaista novo i to ne možemo naći ni kod Sun Zia ni kod Clausewitza.

Važnost te inovacije za vojnu vještinu, uostalom, možemo najbolje procijeniti po posljedicama do kojih je ona dovela u daljem razrađivanju iskustava teritorijalnog rata u nas u drugoj polovini drugoga svjetskog rata. Naime, naša sadašnja postavka, i ne samo postavka, nego i realnost oslonca na dva oružana faktora, na redovne oružane snage i na teritorijalnu obranu, potvrđuje fundamentalnu važnost inovacije u razvoju gerile kod nas za vrijeme drugoga svjetskog rata.

No ova inovacija i stvaranje dvojnosti koja je temelj naše narodne obrane nije tehnička inovacija. To nije rezultat razvoja ni prirodnih nauka ni tehnike ili oblikovanja instrumenata i oružja, sredstava koje služe oružanim snagama od oružja do transporta i komunikacije. To je nešto novo što izrasta iz društvenih promjena, dakle iz mijenjanja one dosad nepromjenjive strukture društva na kojoj se osniva podjela na vojne i civilne organizacije.

Sasvim je razumljivo da nikakvo pronicanje u dubinu jedne društvene realnosti i izvođenje općih zaključaka iz tog procesa ne može poslužiti u potpuno različitoj društvenoj situaciji. Tu, naravno, nije riječ o modifikaciji odnosa unutar pojedinih kategorija društva, jer je takvih promjena u toku posljednjih dvije tisuće godina bilo u izobilju ne samo u Evropi. Riječ je o tome da se pojavljuje naoružani narod kao kategorija koja briše onu distinkciju na kojoj se dotad osnivala sva teorija i vještina ratovanja.

Drugim riječima, promjene koje bilježimo u nas nisu izmjene u odnosima i u tehnici ratovanja, već mijenjanje karakteristika samog nosioca vojnih akcija, a to je inovacija koja nužno dovodi do potrebe novih osnovnih prilaza problemu ratovanja. To, naravno, ne možemo očekivati ni od autora iz nedavne prošlosti, a još manje od Sun Zia, autora iz tako davnih vremena.

Uz to moramo i upozoriti da ove promjene i nove okolnosti ne čine ovu knjigu zastarjelom, kao što time nisu zastarjele ostale novije pa i najnovije knjige o strategiji i uopće o vještini ratovanja.

Ovaj rad, uostalom, upravo zato što je tako sažeto pisan i što ne ulazi u tehničke aspekte i detalje, interesantan je ne samo za vojne stručnjake, nego i za najširi krug čitalaca koji žele da se iz prve ruke upoznaju s osnovama vojne misli uopće, a naročito s intelektualnim djelovanjem u tako stara vremena, i to posebno u Kini. Taj je interes danas još aktualniji zato što živimo u vrijeme nemirno, u vrijeme u kojem je jedan od najvažnijih problema izbjegavanje i eventualno definitivno ukidanje rata.

To može zvučiti paradoksalno, međutim, da bismo se borili protiv rata, moramo ga poznavati. Osim toga, kod Sun Zia kao i kod svakog intelektualno briljantnog autora naći ćemo mnoge

mudrosti i spoznaje koje prelaze okvire same uže definirane teme o vještini vođenja ratova. Nema sumnje da ova knjiga kao i djelo Tukidida *O peloponeskom ratu* ili druga velika djela vojne i političke literature, među kojima valja istaknuti Machiavellija, imaju mnogo veću važnost za Čitaoca od stručnih rasprava o određenom problemu ili historiji određenog razdoblja.

Leo Mateš

Sun Ziovi (Sun Zi, trad. Sun Cu, odn. Sun Cu Vu) eseji o ratnom umijeću najranije su poznate rasprave o tome, ali nikad ih nitko nije nadmašio obuhvatnošću i dubinom razumijevanja. Mogu se slobodno nazvati bit mudrosti o ratovanju. Od svih vojnih mislilaca u prošlosti, sa Sun Ziom može se uspoređivati samo Clausewitz, ali čak i on podliježe vremenskim ograničenjima više od Sun Zia i djelomično je zastario iako je pisao više od dvije tisuće godina poslije njega. Sun Zi je jasnije gledao na to umijeće, razmotrio ga je dublje i na način koji ostaje zauvijek svjež.

Civilizacija bi manje stradala od svjetskih ratova u ovom stoljeću da je utjecaj Clausewitzeva veličanstvenog djela *O ratu*, koji je uobličio evropsku vojnu misao u vremenu neposredno prije prvoga svjetskog rata, bio pomiješan i uravnotežen znanjem koje je Sun Zi iznio u *Umijeću ratovanja*. Sun Ziov realizam i umjerenost suprotnost su Clausewitzovoj tendenciji isticanja ideala logičkog i »apsolutnog«, što su njegovi sljedbenici prenijeli i razvili u teoriju i praksu »totalnog rata« iznad svih granica smisla. Taj fatalni razvoj počiva na Clausewitzovoj izreci: »Bilo bi apsurdno u filozofiju rata unijeti načelo umjerenosti, jer je rat akt nasilja dotjeranog do krajnjih granica.« Ipak poslije ublažava tu tvrdnju priznanjem da »politički cilj, kao osnovni motiv rata, treba da bude standard za određivanje cilja vojničkih snaga i napora koji će se poduzeti«. Štoviše, njegov konačni zaključak je bio da bi slijediti logiku do krajnosti imalo za posljedicu da »sredstva izgube svaku vezu s ciljem«.

Negativne posljedice Clausewitzeva učenja izazvane su uglavnom preplitkim i ekstremnim tumačenjem njegovih sljedbenika koji su zanemarivali rečenice u kojima je on davao objašnjenja, a i sam je kriv za takva pogrešna tumačenja jer je svoju teoriju iznosio previše apstraktno i zakučasto za vojnike ukrućenih umova koji nisu mogli pratiti tok njegovog iznošenja, budući da je on često skretao s putanje kojom se činilo da je pošao. Pod dubokim dojmom njegovih misli vodilja oni su ostajali previše zbunjeni da bi spoznali ono što se Čitalo između redova, a što se nije toliko razlikovalo od Sun Ziovih zaključaka koliko se to činilo na prvi pogled.

Jasnost Sun Ziove misli mogla je popraviti nejasnost Clausewitzeve. Na žalost, Zapad je upoznao Sun Zia u sažetom prijevodu nekog francuskog misionara tek neposredno prije francuske revolucije, pa iako je on nalazio odjeka u racionalno usmjerenoj misli osamnaestog stoljeća o ratu, potisnula ga je emocionalnost revolucije i, nakon toga, pogubni utjecaj napoleonskih pobjeda nad staromodnim protivnicima i njihovom previše ukalupljenom taktikom. Clausewitz je počeo svoja razmatranja o ratu pod tim utjecajem i umro je prije nego što je mogao dovršiti ispravak svojeg djela, tako da je ono podložno »beskrajnim pogrešnim tumačenjima« koje je i sam predvidio u svojoj oporučnoj bilješci. Do vremena kad su se na Zapadu pojavili drugi prijevodi Sun Zia, vojnički svijet je bio u vlasti klauzevicevskih ekstremista i glas kineskog mudraca nije naišao na znatniji odjek. Ni vojskovođe ni državnici nisu marili za njegovo upozorenje: »Nikad ni jedna zemlja nije imala koristi od dugotrajnog rata.«

Dugo se već osjećala potreba za novim i potpunijim prijevodom Sun Zia, potreba da se na primjereniji način protumače njegove misli. Ta potreba je postajala sve veća s razvojem potencijalno samoubilačkih i sveubilačkih nuklearnih oružja. To je postajalo sve važnije s obzirom na to da se Kina pod Mao Zedongom (Mao Ce Tungom) ponovno pojavila kao velika vojna sila. Zato je dobro da je taj posao obavljen i potreba zadovoljena i da je to učinio general Sam Griffith, čovjek koji s toliko sposobnosti proučava rat te kineski jezik i misao.

Osobno sam se počeo zanimati za Sun Zia u proljeće 1927. kad sam dobio pismo od sira Johna Duncana, koji je tada zapovijedao obrambenim snagama koje je Ministarstvo rata poslalo u Shanghai kad su armije iz Guangzhoua (Kantona) pod komandom Jiang Jieshia (Čang Kaj Šeka) pošle na vojne diktatore na Sjeveru. (Masovni pokret za okončanje stranog utjecaja u Kini, nepovjerenje prema politici **Guomindanga**, koji je surađivao s KP, i razbuktavanje socijalne revolucije naveli su britansku vladu da početkom 1927, još dok je Shanghai bio u vlasti vojnih diktatora, u međunarodnu koncesiju u Shanghaiju pošalje jak vojni garnizon. Podrška zapadnih sila i prisutnost trupa ohrabrit će Jiang Jieshia da u gradu, oslobođenom 22. ožujka ustankom radnika predvođenih Komunističkom partijom, na čelu desnog krila Guomindanga 12-13. travnja izvrši kontrarevolucionarni prevrat u interesu krupne i kompradorske buržoazije).

Duncanovo pismo je počinjalo ovako:

Upravo čitam jednu očaravajuću knjigu - *Umijeće ratovanja* - napisanu u Kini 500 godina prije naše ere. Ima u njoj jedna misao koja me podsjeća na tvoju teoriju bujice koja se širi. »Vojska se može usporediti s vodom: voda ostavlja suhima visoka mjesta i traži šupljine; vojska se umiče snazi i napada praznine. Protok vode je reguliran oblikom zemljišta; pobjeda se postiže djelujući u skladu sa stanjem kod neprijatelja.« Današnji kineski generali postupaju po drugom načelu iz ove knjige: »Najviše ratno umijeće je savladati neprijatelja bez borbe.«

Čitajući knjigu i sam sam našao mnoga druga mjesta koja su se poklapala s mojim smjerovima razmišljanja, pogotovu ono, koje se stalno ističe, da treba postupati onako kako neprijatelj ne očekuje i ne pristupati izravno. Ona mi je pomogla da spoznam kako temeljne vojne misli, pa čak i one o taktici, uopće ne zastarijevaju.

Nekih petnaest godina kasnije, usred drugoga svjetskog rata, više puta me posjetio kineski vojni izaslanik, sljedbenik Jiang Jieshia (Čang Kaj Šeka). Rekao mi je da su u kineskim vojnim akademijama moje knjige i djela generala Fullera bili glavni udžbenici, nakon čega sam ga pitao: »A Sun Zi?« On je odgovorio da se Sun Ziova knjiga štupa kao klasično djelo, ali da je mnogi mlađi oficiri smatraju zastarjelom i jedva vrijednom proučavanja u eri mehaniziranog oružja. Na to sam mu rekao da je vrijeme da se vrte Sun Ziu, jer je u toj rnalnoj knjizi sadržano gotovo jednako onoliko osnova strategije i taktike koliko sam ja obuhvatio u više od dvadeset knjiga. Ukratko, Sun Zi je bio i ostaje najbolji kratki uvod u proučavanje ratovanja i, dok proširujemo svoje znanje o tom predmetu, valja mu se uvijek nanovo vraćati.

B. H. Liddell Hart

UVODNA NAPOMENA

SIMA QIAN, čije je monumentalno djelo *Shiji (Povijesni zapisi ili Zapisi povjesničara)* završeno nedugo nakog 100. godine prije naše ere, kazuje nam da je Sun Wu, rodom iz države Qi, svoje djelo *Umijeće ratovanja* darovao Heluu, kralju polubarbarske države Wu, posljednjih godina šestog stoljeća prije naše ere. Ali stotinama godina su se kineski naučenjaci pitali je li ta biografija pouzdana; većina se složila da knjiga vjerojatno nije bila napisana u vrijeme koje navodi Sima Qian. Proučavajući tekst došao sam do zaključka da su oni u pravu i da je mogla biti napisana u četvrtom stoljeću prije naše ere.

Taj niz Sun Ziovih eseja ne zaslužuje našu pažnju samo kao antičko djelo. *Umijeće ratovanja* je mnogo više od toga. To je ozbiljan i obuhvatan rad koji se odlikuje opazajima i maštom zahvaljujući kojima mu je bilo stoljećima osigurano najistaknutije mjesto u kanonu kineske vojne literature.

Djelo ovoga prvog »klasika rata« proučavalo je nekoliko stotina kineskih i japanskih vojnika i naučenjaka. Među najistaknutijima bili su Cao Cao (155-220. godine naše ere), veliki general iz razdoblja Triju kraljevstava i osnivač dinastije Wei. U jedanaestom stoljeću njegovo tumačenje teksta, zajedno s napomenama deset cijenjenih komentatora iz doba Tang i Song dinastije uvezano je u »službeno« izdanje. U posljednoj četvrtini osamnaestog stoljeća to izdanje je bilo prerađeno i popraćeno bilješkama Sun Xingyana svestranog naučenjaka i proslavljenog kritičara. Otada se u Kini njegovo izdanje smatra standardnim i moj prijevod se temelji na njemu.

Djelo Sun Zia prikazano je zapadnom svijetu prvi put 1772. godine u Parizu. Jezuit J. J. M. Amiot, misionar u Pekingu, objavio je svoje tumačenje *Umijeća ratovanja* u vrijeme kad je mašta francuskih umjetnika, intelektualaca i obrtnika umnogome bila pod utjecajem tek otkrivenog i uzbudljivog svijeta kineske umjetnosti i književnosti. Tadašnje novine su objavljivale povoljne recenzije i Amio-tova knjiga se mnogo čitala. Ponovno je objavljena u nekoj antologiji 1782. godine. Vjerojatno je to izdanje čitao Napoleon, što je nedavno potvrdio neki kineski izdavač. Kao mladi oficir budući je car vrlo mnogo čitao; malo je vjerojatno da su ovi jedinstveni eseji promakli njegovoj pažnji.

Pored Amiotova prijevoda knjiga je četiri puta prevedena na ruski i bar jedanput na njemački. Ni jedan od pet prijevoda na engleski jezik ne zadovoljava; čak bi i onaj Lionela Gilesa (1910) mogao biti bolji.

Sun Zi je spoznao da rat, »koji je od životne važnosti za državu«, treba proučavati i analizirati; on je učinio prvi pokušaj za koji se zna da formulira promišljenu osnovu za planiranje i vođenje ratnih operacija. Za razliku od većine grčkih i rimskih autora, Sun Zi nije bio prvenstveno zainteresiran za razradu ratnih varki ili za površne i prolazne tehnike vođenja rata. On je želio razviti sistematičnu raspravu koja bi vladarima i generalima pomogla da rat pametno privedu uspješnom završetku. On je vjerovao u to da vješt strateg mora biti u stanju svladati neprijateljevu vojsku i ne napadajući je, zauzeti njegove gradove neopsjedajući ih i srušiti vlast u njegovoj zemlji ne prljajući mačeve krvlju.

Sun Zi je vrlo dobro znao da borba nije sraz naoružanih ljudi. »Samo brojke«, govorio je on, »nisu nikakva prednost.« Smatrao je da su moral, um i okolnosti u ratu važniji od fizičkih

elemenata i upozoravao je vladare i zapovjednike da se ne uzdaju samo u vojnu snagu. On nije shvaćao rat samo kao klanje i rušenje; mislio je da je pravi cilj strategije da se sve zauzme nedirnuto ili gotovo nedirnuto.

Sun Zi je vjerovao da pažljivo planiranje temeljeno na pouzdanim informacijama o neprijatelju ubrzava vojno rješenje. Uvažavao je učinak rata na privredu i bez sumnje prvi je zapazio da vojne pothvate neizbježno prati povećanje cijena. - Ni jedna zemlja - pisao je - nije nikad imala koristi od dugotrajnog rata,

' Pravilno je procijenio utjecaj opskrbe na vođenje operacija, a među ostalim činiteljima raspravlja i o vezi između vladara i zapovjednika njegove vojske; o moralu, emocionalnim i intelektualnim kvalitetama dobrog generala; o organizaciji, manevru, kontroli, zemljištu i vremenu.

Prema Sun Ziu, armija je instrument kojim se prethodno oslabljenom neprijatelju zadaje posljednji udarac. Prije nego što počnu neprijateljstva, tajni agenti treba da izoliraju neprijatelja od njegovih saveznika i razviju široku podrivačku djelatnost. Među njihove zadatke spadalo je širenje lažnih glasina i zbunjujućih informacija, podmićivanje i pridobivanje činovnika, izazivanje i raspirivanje unutrašnjih neslaganja i stvaranje pete kolone. U međuvremenu bi špijuni, koji bi radili na svim razinama, davali točne podatke o situaciji kod neprijatelja. Na njihovim bi se izvještajima temeljili »pobjedonosni« planovi. Maršal Šapošnikov nije prvi koji je spoznao da je preduvjet pobjede »provođenje dobrih priprema u neprijateljskom taboru, tako da rezultat bude određen unaprijed«. Na taj način, nastavlja nekadašnji načelnik Generalštaba Crvene armije parafrazirati Sun Zia, »pobjednička armija napada demoralizirani! i već potučenu vojsku«.

Umijeće ratovanja je ostavljalo dubok trag u toku cijele kineske povijesti, a znatno je utjecalo i na japansku vojnu misao; to je izvor Mao Zedongovih strategijskih teorija i taktičke doktrine kineskih armija. Preko Mongola - Tatara stigle su Sun Ziove ideje do Rusije i postale sastavni dio njezine orijentalne baštine. Stoga *Umijeće ratovanja* treba da čita svatko tko želi bolje upoznati današnju strategiju tih dviju zemalja.

S.B.G.

PRIZNANJA

Ova knjiga je znatno prepravljena verzija teze podnesene Oxfordskom sveučilištu u listopadu 1960. kao dio rada potrebnog za postizanje doktorata filozofije.

Dok sam je pripremao za objavljivanje, pomagali su mi svojim poticajima i savjetima neki prijatelji koji su pročitali koncept i dali svoje opširne opaske. Među njima najviše kapetan bojnog broda B. H. Liddell Hart, kojem sam duboko zahvalan i za predgovor. Želim zahvaliti pukovniku Savilleu T. Clarku i pukovniku Robertu D. Heinlu, iz američke mornaričke pješadije, i kapetanu bojnog broda Robertu B. Asprevu na vrijednim kritičkim napomenama.

Zahvalan sam pukovniku Susumi Nishiuri, načelniku Odjela za ratnu povijest Carskog ministarstva obrane u Tokiju, koji mi je pomogao da nabavim kopije raznih japanskih izdanja *Sun Zia* i *The Japan Quarterly* za dopuštenje da reproduciram sliku »Sun Zi i konkubine«.

Konačni koncept mog rada pročitao je profesor Norman Gibbs i moj oksfordski mentor dr. Wu Shih-ch'ang, čije su mi opaske svakako pomogle. Njegovo enciklopedijsko znanje klasičnoga kineskog jezika te poznavanje i povijesti i književnosti njegove zemlje pomogli su mi u razjašnjavanju mnogih konstrukcija i aluzija koje bi inače ostale neobjašnjene.

Želim zahvaliti: profesoru Dirku Boddeu i Princeton University Pressu za dopuštenje da citiram iz njegovog prijevoda Feng Youlanove (Fung Yu-lan) *History of Chi-nese Philosophy*; profesoru Robertu Hightoweru i Harvard University Pressu za dopuštenje da citiram njegov prijevod *Han Shi Wai Zhuana*; dr Lionellu Lanciottiju s Rimskog sveučilišta i listu »East and West« za upotrebu jednog paragrafa iz njegovoga znanstvenog eseja *Lijevanje- mačeva i kineske legende u vezi s tim*; i profesoru C. P. Fitzge-raldu i Cresset Pressu za dopuštenje citata iz *China: A Short Cultural History*.

Gospoda Kegan Paul, Trench, Trubner & Company ovlastili su me da citiram iz *Chinese Political Thought* autora Liang Ch'i-ch'aoa; dr Homer Dubs, umirovljeni profesor kineskoga s Oxfordskog sveučilišta, dopustio mi je da upotrebim nekoliko paragrafa iz *Hsun Tzu, The Moulder of Ancient Confucianism* i *The Works of Hsun Tzu*, što je jedno i drugo objavio Arthur Probsthain, London, a dr Arthur Waley i gospoda George Allen & Unwin, Ltd, dopustili su reprodukciju jednog paragrafa uspjelog prijevoda dra Waleya *The Analects of Confucius*. Ovdje oda-jem priznanje i izdavačima Imprimerie Nationale (Pariz) za odobrenje citata iz najnovijeg izdanja Masperoova klasičnog djela *La Chine Antigue*.

Dr Joseph Needham s Cambridgeskog sveučilišta je u nekoliko navrata odvojio vrijeme od svog ozbiljnog posla da bi me uputio u tehnička pitanja u vezi sa starim kineskim oružjem i metalurgijom. On mi je omogućio da uspostavim vezu s drom Guo Moruoom (Kuo Mo Džo) i drom Gu Jiegangom s Kineske akademije u Pekingu. Ti su učenjaci ljubezno odgovorili na moja razna pitanja u vezi s datumom nastanka *Umijeća ratovanja*.

Profesor Homer Dubs i A. L. Sadler dali su mi brojne sugestije u vezi s vođenjem vojničkih poslova u staroj Kini i srednjovjekovnom Japanu, i sa zahvalnošću im odajem priznanje za njihovo praćenje napredovanja ove knjige.

Pogrešno izvođenje zaključaka i greške u prijevodu treba pripisati isključivo meni.

S. B. Griffith

Norcross Lodge
Mt. Vernon Maine, U.S.A.

AUTOR

Stoljećima su bezbrojni kineski kritičari posvećivali veliku pažnju ispitivanju pisanih djela pripisivanih »klasičnom« razdoblju, vremenu od 551. godine pr.n.e. kada se vjeruje da je rođen Kong Fuzi (Konfucije) pa do 249. godine pr.n.e. kada je kralj Zhao iz dinastije Qin (Čin) likvidirao dinastiju Zhou (Ču).

Jedan od glavnih rezultata truda koji su uložili ti učeni ljudi bio je ili da potvrde autentičnost djela koje ispituju ili da pobiju (što je bilo češće) tradicionalno vjerovanje o autentičnosti određenog djela. Tako su deseci tih učenih analitičara podvrgli ispitivanju i *Umijeće ratovanja*. Uopće uzevši oni su se složili u mišljenju da *Trinaest poglavlja* nije moglo biti sastavljeno oko 500. godine prije naše ere kako je tvrdio veliki povjesničar Sima Qian, nego da djelo pripada kasnijem razdoblju.

U pouzdanost Sima Qianove biografije Sun Wua prvi je posumnjao Ye Zhengze, učenjak koji je živio u jedanaestom stoljeću za vladavine dinastije Song (Sung). On je zaključio da Sun Wu nije nikad postojao i da su *Umijeće ratovanja* što se pripisuje njemu »vjerojatno napisali polemičari« iz razdoblja Zračenih država (453—221. prije naše ere).¹ Suvremeni kineski učenjaci misle da razdoblje nazvano Zračene države počinje 453. prije n. e. kad je nestalo kraljevstvo Jin. Stari učenjaci su mislili da je to 403. god. pr.n.e., godina u kojoj je kralj Wei Lie iz dinastije Zhou ozakonio ono što su prije pedeset godina poduzeli klanovi Wei, Zhao i Han. Novija istraživanja često mijenjaju raniju periodizaciju, te se ovdje dani datumi mogu razlikovati od onih u ranije ili kasnije objavljenim djelima o Kini.). Kao dokaz da je u pravu, napomenuo je da Sun Wu (koji je prema Sima Qianu bio general u državi Wu u vrijeme vladavine kralja Helua) nije spomenut u Zuo Qiumingovu komentaru *Analima Proljeća i jeseni države Lu*.

Napomenuo je i da su vojskama iz razdoblja Proljeća i jeseni (771-481. prije naše ere) stalno zapovijedali vladari, članovi njihovih obitelji, moćni vazali ili povjerljivi ministri, a profesionalni generali su dobili komandu tek u razdoblju Zračenih država (Kad je vojvoda Wen 636. pr. n. e. reorganizirao armije države Jin, zapovjedništvo nad svakom kolonom povjerio je jednom moćnom vazalu. U državi Qi trima su kolonama zapovijedali vladar, prijestolonasljednik i drugi sin. Kad je vojska kralja Heiua zauzela Chu 506. pr. n. e., njome je zapovijedao prvi ministar, Wu Zixu. Sve do razdoblja Zračenih država nije bilo generalskih činova. Ovaj kritičar se spominje u *Weishu Tongkao*, str. 939. (Podaci o izvorima iz kojih se citira nalaze se u Bibliografiji na kraju knjige, op. ur.) Prema tome, kaže on, »teškoće« koje nastaju zbog toga što se operativno rukovodi iz glavnoga grada, »nisu postojale u Proljeću i jeseni i počele su tek u vrijeme Zračenih država«. Njegov suvremenik Mei Yaochen (jedan od tumača *Umijeća ratovanja*) tvrdi: »Ovo je knjiga teorija razdoblja Zračenih država kada je svatko želio nadmudriti svog protivnika.« Na takvo shvaćanje se oborio drugi učenjak iz vremena dinastije Song, Song Lian, koji prihvaća tradicionalnu biografiju, ali nije uvjerljiv kad je brani.

Kritičar iz vremena dinastije Qing (Čing), Yao Qiheng (rođen 1647. godine) u svojoj *Studiji starih i suvremenih apokrifnih knjiga* naveo je dva razloga zbog kojih sumnja u autentičnost Sun Zia. Prvo ističe (kao što je to već ranije učinio Ye Zhengze) da se ni autor ni knjiga koja mu se pripisuje ne spominju u Zuovu komentaru. Ako je Sun Wu uistinu »potukao (državu) Chu, ušao u njenu prijestolnicu Ying i postigao velike zasluge« kako se onda dogodilo, pita on, da autora takvih

»zapanjujućih uspjeha« ne »spomene« Zuo Qiuming koji je »bio tako detaljan pišući o svemu iz države Wu«? On se slaže s Yeom da je priča o Sun Ziovu eksperimentu s konkubinama kralja Helua »fantastična« i da ne treba u nju vjerovati (Isto. Ta priča i nije toliko »fantastična« da joj se ne bi moglo vjerovati. Kineska povijest je isprepletana i fantastičnijim pričama. Takva vrsta kritike nije objektivna i ne treba je uzimati u obzir.), i s odobravanjem navodi ono što Ye kaže o izvršenju vojničke zapovijedi, a što on smatra »dubokom« opaskom. Napokon: rata, taktici vođenja bitaka i planiranju odnosi na Proljeće i jesen.«

U *Povijesti kineske filozofije* Feng Voulana (po Wade-voj transkripciji Fung Yu-lan) više puta skreće pažnju na problem autorstva ranih radova. U jednoj raspravi o Moziu (479-381 pr. n. e.) on piše:

Koliko danas znamo, najranije djelo od svih ikada napisanih, i to više u privatnom nego u službenom svojstvu, jest *Lunyu* najjednostavniji i najkraći zapis Kong Fuziovih (Konfucije) izreka. Kasnije ... vidan je napredak od nepovezanih razgovora te vrste do zapisa razgovora znatne duljine iznesenih u obliku pripovjedaka. To je prvi veliki razvoj u stilu pisanja filozofa Zračenih država. Kasnije su ti zapisi poprimili oblik pravih eseja (Fung Yu-lan, *History of Chinese Philosophy*, I, str. 80-81. (Kod nas je prevedena kraća verzija djela: Fung Ju-lan, *Istorija kineske filozofije*, Nolit, Beograd, 1971, op. ur.)

Stoga je struktura odnosno oblik kazivanja nekog djela važan pokazatelj njegove starosti. Način na koji Sun Zi razvija temu prvi put se susreće u kineskoj literaturi razdoblja Zračenih država. Kako kaže Feng Voulan, u razdoblju Proljeća i jeseni nitko »nije pisao knjige pod svojim imenom izražavajući svoje mišljenje koje bi se razlikovalo od povjesnih ili drugih radova koji su nastali u izravnoj vezi sa službenim položajem«. I raniji učenjaci su došli do istog zaključka; Feng citira istaknutog povjesničara osamnaestog stoljeća Zhang Xuechenga kao potvrdu svojim pogledima: U ranom razdoblju nije se uopće znalo za (privatno) pisanje knjiga. Službene osobe i učitelji čuvali su književne zapise, a povjesničari su zapisivali tok događaja... Tek kad su vremena postala nesređena, učitelji i učenjaci su počeli (privatno) podučavati ono što su htjeli...

Oni koji su se slagali sa Song Lianom da je biografija Sun Zia u djelu *Shiji* vjerodostojna, polazili su prije svega od onih mjesta u tekstu koja se odnose na neprijateljstvo između država Wu i Yue i zaključili su da je Sun Zi morao živjeti prije nego što je država Yue uništila državu Wu 474. pr.n.e. U VI poglavlju Sun Zi kaže da, iako su trupe države Yue bile brojne, njihova brojnost ne bi ništa doprinosila »rezultatu«. Zatim opet u XI poglavlju, kad govori o usaglašenom djelovanju svih sastavnih dijelova jedne armije, kaže da su ljudi države Wu i Yue, iako neprijatelji, u čamcu koji ljuljaju valovi surađivali »jednako kao što desna ruka usklađuje svoj rad s lijevom«. Bez obzira na sve, mjesta na koja se oni pozivaju ne potvrđuju neophodno tradicionalno prihvaćeno vrijeme nastanka djela. Ona su možda namjerno ubačena da bi se navelo čitaoce na pomisao kako je knjiga mnogo starija nego što zapravo jest. Takve povijesne aluzije spadaju u tehniku falsificiranja književnosti koje je cvalo pogotovu u razdoblju Zračenih država kad su anonimni pisci često željeli svojim radovima dati ugled starine.

U prvoj izreci u XIII poglavlju kaže se da se u toku rata »prekida posao sedam stotina tisuća obitelji«. Po tome je sovjetski sinolog N. Konrad zaključio da je autor živio u vrijeme poljoprivrednog sistema poznatog kao *jingtian* a koji Konrad poistovećuje s pretežno »robotovskom« privredom. Isto tako Konrad se poziva na ona mjesta iz XI poglavlja koja govore o kraljevima hegemonima kao na potvrdu svoje teorije da ovog klasika treba smjestiti u razdoblje *wu ba* ili »pet gospodara zaštitnika«, odnosno u sedmo ili najkasnije rano Šesto stoljeće prije naše ere. To su površinski najjači argumenti u prilog tradicionalnom datumu, a ako se prihvati Konradova pretpostavka, onda čak i nekom ranijem.

Učenjaci se nisu složili u tome je li uopće postojao poljoprivredni sistem opisan izrazom *jingtian* (doslovno »dobro polje«). Neki smatraju da je na odvojenim područjima postojao od ranog razdoblja dinastije Zhou (odnosno kasnog dvanaestog stoljeća prije naše ere) dok ga nije ukinuo Shang Yang ubrzo nakon 340. prije naše ere. Hu Shi je tvrdio da je to zapravo bila jedna ratarska utopija u snovima kroničara-idiličara. Maspero, koji je vjerovao da je postojala, rekao je da je u Jinu bio taj sistem ukinut prije nego što je ta država propala. On piše:

... Tako je Jin bila prva zemlja u kojoj je nestao stari komplicirani sistem jing - Zamijenio ga je jednostavniji sistem dodjeljivanja zemlje obiteljima, a ne više grupama obitelji. Iako taj sistem još nije seljacima davao zemlju u vlasništvo, ipak je značio korak naprijed (Maspero, *La Chine Antigue*, str. 267).

Duyvendak misli da je takav sistem uistinu postojao. Vidi *Book of Lord Shang* (prev. Duyvendak, v. Bibliografiju, op. ur.)- stranice 41-42 i bilješku 1.

Profesor Dubs opisuje sistem u *History of the Former Han Dynasty* (III, stranice 519-21) i kaže: »Konfucijanska predaja govori da je taj sistem bio uobičajen u vrijeme dinastije Zhou u svim ravničarskim predjelima te da su i druge vrste zemljišta bile proporcionalno isparcelirane.« On dodaje da je to izvrsno izgledalo »na papiru«, ali čini se da je bio sumnjičav u vezi s elastičnošću u praktičnoj primjeni. Postoji mogućnost i da je autor Umijeća ratovanja svoje informacije o tom sistemu izvukao iz Mengzi ovih radova.

I Hu Hanmin i Liao Zhongkai smatraju da je sistem jingtian postojao. Akademski rat koji se vodio u stručnim časopisima i koji je izazvao Hu Shi trajao je nekoliko godina, ali pitanje je ostalo neriješeno).

Mengzi (Mencije, 398-314. prije naše ere) opisuje takav sistem, ali neki kritičari misle da je to plod njegove bujne mašte, i jedan učenjak je pisao: »Mora biti da je to neki idealni sistem koji je izmislio sam Mengzi. Nije vjerojatno da je mogao postojati sistem tako oštro određen.« Pa ipak, Sun Zi se neizravno poziva na takav način obrade zemlje, što znači da je ili vidio tako nešto na djelu ili da je Citao o tome. U sistemu jingtian zemlja se oko nekog središnjeg dijela koji su obrađivali za feudalca dijelila na osam seljačkih obitelji (vidi znak jing). (Seljaci nisu bili robovi već strogo nadzirani i organizirani kmetovi: Sav život kmeta, javni i privatni, bio je izrežiran, ali režiser nije bio on, nego zajednica, vladar i svaki od funkcionara te zajednice posebno. Svake godine je posebnim agentima predavao kulture koje je morao uzgajati i prinos sjetve i žetve; posebno su bili oni koji su mu zapovijedali kada će napustiti zimsku nastambu i otići raditi na polja i opet kada će napustiti polja i zatvoriti se u kuću; neki treći su se opet bavili njegovom ženidbom; Četvrti su parcelirali zemlju i dodjeljivali je seljacima prema broju djece. (Maspero, *La Chine Antigue*, str. 95)

Protiv Konradove hipoteze o »robovskoj privredi« govore i Sun Ziova briga o blagostanju naroda i spoznaja da za uspješno vođenje rata treba održavati moral naroda i vojske; to je nespojivo s društvom u kojem se način proizvodnje temelji na robovlasništvu. (Pitanje nije riješeno. O tzv. azijskom načinu proizvodnje v. »Marksizam u svetu«, br. 7, IC Komunist, Beograd, 1980, op. ur.) Ono što bi proizveli na dodijeljenoj im osmini, bilo je vlasništvo seljaka. Ako bi neki fizički sposoban mladi čovjek iz nekog od tih kućanstava bio pozvan u vojsku, bilo je normalno da njegov posao na obradi zemlje obavljaju ukućani iz onih ostalih sedam kućanstava iz kojih nitko nije uzet u vojsku. Tako kad je bilo mobilizirano stotinu tisuća ljudi, bio je »narušen red« u radu sedam stotina tisuća obitelji. Ali ako je takav sistem uistinu postojao stotinama godina prije 350. godine prije naše ere, očito je da uopćeno pozivanje na takve prilike ne može biti od velike vrijednosti za utvrđivanje točnog datuma dokumenata.

Isto tako ni izraz »kralj hegemon« ne mora obavezno biti dokaz da je *Umijeće ratovanja* sastavljeno u povijesnom razdoblju »gospodara zaštitnika« (*wu ba*). Još oko 250. prije naše ere nalazimo da Han Feizi kaže kako je »najviši zadatak 'gospodara ljudi 'da postane Vladar hegemon'«. Izraz »kralj hegemon« upotrebljen je u *Umijeću ratovanja* u smislu u kojem je Han Feizi upotrebio izraz »vladar hegemon«. U staroj Kini na rat se gledalo kao na viteško nadmetanje. Stoga se odvijao po kodeksu kojega su se obično držale obje strane. U *Zuozhuanu* su nađene mnoge ilustracije toga. Na primjer, 632. prije naše ere je zapovjednik države Jin nakon što je potukao državu Chu kod Chengpua dao pobijedenom neprijatelju hrane za tri dana. Tu ljubaznost mu je kasnije uzvratila armija Chua koja je pobijedila kod Bija. Ali u vrijeme kad je pisano *Umijeće ratovanja* toga kodeksa se već dugo nitko nije pridržavao.

U razdoblju Proljeća i jeseni vojske su bile malene, nedjelotvorno organizirane, obično nestručno vođene, bijedno opremljene, loše obučene i neredovito opskrbljivane. Mnogi pohodi završili su porazom samo zato jer vojska nije mogla naći ništa za jelo. Invazija države Chu koju je poduzela država Wu 506. godine pr. n. e. i koja je krunisana zauzimanjem i rušenjem Yinga, prijestolnice države Chu, jedan je od rijetkih primjera uspješne duge kampanje u cijelom razdoblju Proljeća i jeseni, kad su se problemi obično rješavali u jednom danu (Jednostavno je nemoguće iznositi općevažeće tvrdnje u vezi s kineskom vojnom povijesti. Često su pohodi bili prekidani zbog pobune u zemlji, zbog pokušaja puča, ili zbog nekoga iznenadnog napada poduzetog dok je

vojska bila odsutna.). Jasno, ponekad su gradovi bili opsjedani dulje vrijeme i vojske držane na bojnopolju. Ali takve operacije nisu bile normalne, prvo stoga jer su bile nepraktične, a drugo jer se smatralo kršenjem morala ako bi se vojska držala u vrijeme poljskih radova.

Autor *Umijeća ratovanja* živio je u vrijeme kada se i velike vojske znalo dobro organizirati i obučavati i kad su njima zapovijedali profesionalni generali. U početnoj izreci II poglavlja u raspravi o problemima ratnih financija, opskrbe i popune, govori se o »stotinu tisuća naoružanih vojnika«. U Kini nisu postojale tako velike vojske prije 500. godine prije naše ere. Vojske o kojima raspravlja Sun Zi bile su sastavljene od taktičkih elemenata sposobnih za nezavisne i koordinirane manevre i koji su se, uz upotrebu zvona, gongova, bubnjeva, zastava i barjaka, nalazili pod kontrolom. Neuv-ježbani seljaci-regnuti u razdoblju Proljeća i jeseni sigurno nisu mogli biti sposobni za takve manevre.

Sun Ziova određenja svojstava koja mora imati dobar general pokazuju da on nije smatrao obaveznim da visoke dužnosti u vojsci budu povjerene pripadnicima nasljedne aristokracije, kao što je ranije bio običaj. Pažnja koju je posvetio odnosu između zapovjednika na terenu i vladara pokazuje da je želio uspostaviti autoritet profesionalnog generala. U III poglavlju navodi načine kako sve vladar može unesrećiti vojsku ako se miješa u njezine operacije i administraciju. A u poglavlju VIII uvjerava da general kojemu se povjeri zapovjedništvo ne mora slijepo slušati zapovijedi vladara, nego mora postupati prema okolnostima. Takvo shvaćanje sasvim odudara od tradicionalne misli.

U XIII poglavlju Sun Zi opisuje organizaciju, financiranje i rukovanje tajnim operacijama. U vezi s tim kaže da će prosvijećeni vladar i mudar general postići rezultate koji ih uzdižu iznad prosječno sposobnih ljudi ako budu znali predviđati razvoj događaja. Uvjerava da se to ne može postići po nekom duhu svetom, zahvaljujući nadnaravnim bićima, niti na osnovu iskustva iz prošlosti, nego samo uz pomoć ljudi koji znaju prilike kod neprijatelja. Njegovo preklinjanje da se ne vjeruje u gatanje i proricanje (koje, kako je smatrao, treba strogo zabraniti) suprotno je običajima u razdoblju Proljeća i jeseni kad se općenito vjerovalo u duhove i nije se poduzimao nikakav korak koji bi mogao utjecati na sudbinu vladarske kuće prije nego što bi se na kornjačevini i stolniku gatanjem »pogledalo« što je sudbina predvidjela (Kong Fuzi (Konfucije) bio je već izrazio svoj skepticizam kad su ga pitali o svijetu duhova. Očito je on bio jedan od prvih koji su to učinili.). Sun Ziova teorija rata i strategije i njegova nauka o taktici povezane su, naravno, s problemom datiranja djela. Budući da je rat od životne važnosti za državu i da o njemu ovisi njeno održanje ili propast, mora se temeljito istražiti. Tako ovaj klasik svojim početnim izrekama iznosi metodu analize Činitelja vojne moći. Taj je proces, opisan kao »procjena situacije«, racionalan i jedva da bi se mogao uklopiti u način razmišljanja iz razdoblja Proljeća i jeseni kada su se vladari upuštali u vojne pothvate da zadovolje neki svoj hir, da se osvete zbog omalovažavanja ili uvrede, ili radi pljačke.

Kad je Sun Zi pisao svoje djelo, rat je postao opasan posao, sredstvo kojem se pribjegavalo kad bi druga sredstva bila iscrpljena. On je govorio da je najbolja politika »napasti neprijateljske planove«; zatim ostaviti ga bez saveznika, jer »vrhunac umijeća je pokoriti neprijateljsku vojsku bez borbe«. To pokazuje da je on spoznao kako rat nije više podesna razbibriga dokoličara, nego osnovni instrument državnštva.

Strategijske i taktičke doktrine razvijene u *Umijeću ratovanja* temelje se na obmani, stvaranju privida radi dovođenja neprijatelja u zabludu, neizravnom pristupu, prilagodavanju situaciji u kojoj se nalazi neprijatelj, elastičnom i koordiniranom manevru pojedinačnih borbenih elemenata i brzoj koncentraciji protiv slabih točaka. Da bi se takva taktika mogla s uspjehom primjenjivati, potrebne su vrlo pokretne i dobro obučene jurišne i elitne trupe. Takve formacije nisu bile uobičajene sve do razdoblja Zračenih država. U, II i ponovo u V glavi na specifičan se način spominje samostrel. Najprije se kaže: »troškovi koje vlada ima zbog polomljenih kola, iscrpljenih konja, dotrajalih štitova i šljemova, strijela i samostrela...«; a zatim: »njegova moć je kao kod dokraja zategnutog samostrela; a izbor pravog trenutka (za napad) je kao otpuštanje otonca.« Nije točno određeno kad je uveden samostrel koji je revolucionirao kineski način vođenja rata; mnogi

učenjaci kažu da je to bilo oko 400. godine prije naše ere. Prvi put se spominje u Sima Qianovu opisu borbe koja se vodila kod Mafinga 341. godine prije naše ere kad je Sun Bin, glavni strateg Qija, potukao vojsku Weja kojom je zapovijedao njegov nekadašnji prijatelj Pang Juan. Sun Bin je postavio u zasjedu deset tisuća strijelaca i oni su praktično satrli neprijatelja. Ponovo u XI poglavlju Sun Zi upotrebljava izraz »otpuštanje otonca«, kao figuru kojom opisuje naglo oslobađanje potencijalne moći neke vojske.

Izraz *jin* u značenju »novac« ili »kovani novac«, počeo se upotrebljavati u razdoblju Zaraćenih država. Iako se novac kovao u raznim oblicima u vrijeme kasnog Proljeća i jeseni, ipak je njegovo prihvaćanje kao sredstva razmjene neizbježno bilo postupan proces. Izvjesno je da se izraz koji izričito opisuje kovani novac ne bi mogao u tekstu upotrebiti pet puta da taj novac tada nije bio u općenitoj upotrebi.

Izraz koji znači »oklopljena vojska« ili »vojska koja nosi oklope« nalazi se u prvoj izreci II poglavlja. U razdoblju Proljeća i jeseni nije bilo »oklopljene vojske«. U ono vrijeme su samo *shi-I* (Jedino su shi smjeli u bitku odlaziti bojnim dvokolicama, a to je bila povlastica koju su imali i u miru.) - plemstvo koje se vozilo na dvokolicama - i njihovi najbliži pratioci nosili primitivne oklope od lakirane kože ili preparirane kože nosoroga. Pješadija je imala podstavljene kaputiće; tek mnogo kasnije opskrbili su je i zaštitnom opremom od preparirane kože morskog psa ili od životinjske kože. Sun Zi je jedanaest puta upotrebio znak *zhu* u smislu »vladar«. U razdoblju Proljeća i jeseni to je bio znak za »gospodara« i upotrebljavao se pri oslovljavanju ministara. Tek kasnije se njegovu značenju priključio i pojam »vladar«. Taj anakronizam zapazio je Yao Nai, učenjak iz vremena dinastije Qing.

U VII poglavlju nalazimo: »Na usiljenom maršu od pedeset *lija* stradat će zapovjednik prethodnice (*shang ariny*)«. Upotreba *izraza shangjiang, zhongjiang i xiajiang* za označivanje generala koji su zapovijedali tradicionalnim »trima vojskama« (prethodnicom, glavninom i začeljem) nije bila rasprostranjena sve do razdoblja Zaraćenih država. Dva *izraza* koji se nalaze u XIII poglavlju, nazvanom »Upotreba tajnih agenata«, nisu imala ono specifično značenje u kom su upotrebljena u svom kontekstu sve do razdoblja Zaraćenih država. To su *yezhe*, što znači »komornik«, »prihvatitelj« ili »vratar« i *sheren* što znači »pratilac« ili »stražar«.

Sun Zi je vjerovao da je u ratu stalna jedino mijena i da bi to pokazao, upotrebio je nekoliko govornih figura, među kojima i onu o tome da »od pet elementa, ne prevladava neprestano jedan«.

Teorija stalne mijene pet »sila« ili »elemenata«, tj. zemlje, drva, vatre, metala i vode, nije se razvila kao filozofski koncept sve do razdoblja Zaraćenih država. Čini se da su u ranijim razdobljima na njih gledali kao na pet elementarnih supstancija.

Nije bez značenja da Sun Zi ne govori o konjici. Konjica i nije bila sastavni dio kineske vojske do 320. godine pr.n.e. kad je kralj Wu Ling iz države Zhao uveo nju i — hlače. Logično je pretpostaviti da bi Sun Zi spomenuo konjicu da je znao za nju. To je zanimljivo negativnosvjedočanstvo da *Umijeće ratovanja* nije napisano u trećem stoljeću prije naše ere, kao što je to tvrdio Maspero (Maspero je pretpostavljao da je *Umijeće ratovanja* — koje je on opisivao kao »djelce« (*La Chine Antigue*, str. 328) i »onaj mali rad« (isto, opaska 1) - falsifikat iz trećeg stoljeća prije naše ere i da se ne može sigurno pripisati ni Sun Binu ni njegovu »legendarnom pretku«.).

Tako se za utvrđivanje datuma nastanka djela oslanjamo na ono što nam ono samo pruža, a to je najbolji izvor, dokaz koji gotovo izvan svake sumnje pokazuje da je djelo napisano bar stoljeće (a najvjerojatnije stoljeće i pol) poslije no što kaže Sima Qian. Stoga prvoga od vojnih klasika možemo smjestiti otprilike u razdoblje između 400. i 320. godine prije naše ere.

Gdje je dakle izvor legende o Sun Ziu koju je veliki povjesničar učvrstio? Kako objasniti vezu između toga Sun Zia iz legende i države Wu? Profesor Gu Jiegang iznio je ovu oštroumnu teoriju:

Može se pretpostaviti da je Tian Ji bio general, a Sun Bin strateg u vrijeme kad je država Qi, 341. godine prije naše ere, poslala kaznenu ekspediciju protiv države Wei da bi se Han oslobodio opsade. Kasnije je Tian Ji pobjegao k Chuu i Chu ga je proizveo u svog vazala u Jiangnanu, a to je teritorij države Wu. Mora biti da je Sun Bin slijedio Tian Jija u područje Jiangnana i ondje napisao *Sun Zi Bingfa*. Kasnije su svi pravili kronološku grešku i pisali kao da je on živio u razdoblju Proljeća i jeseni i uz to su stvorili legendu o Sun Wuu koji je pomagao Heluu prilikom invazije na Chu, a tu priču prihvatio je i Sima Qian (Osobna prepiska).

U vrijeme kada je, prema toj pretpostavci, Sun Bin pisao *Trinaest poglavlja*, nije se smatralo povredom etike pripisati djelo nekome za koga se tvrdilo da je živio stoljeće i pol ranije. Ili su, kao što smatra profesor Gu Jiegang, jednostavno »ljudi« počinili »kronološku grešku«? Doktor Guo Moruo piše: »Biografija Sun Wua nije pouzdana; ona je izmišljena. Sun Zi Bingfa je djelo pisano u razdoblju Zaraćenih država; ne zna se tko je autor. Teško je utvrditi je li autor Sun Bin.« Možda je ovo djelo bilo sažet prikaz učenja nekoga nepoznatog stratega iz razdoblja Zaraćenih država. Kong Fuziovi *Analekti* upravo su takva kompilacija. Kao što ističe Feng Youlan, teško je odrediti autorstvo za stara književna djela:

*Očito je da u staroj Kini pojam autorstva nije bio dokraja razjašnjen, pa kad nađemo neko ime iz razdoblja Zaraćenih država ili nekoga ranijeg vremena, to ne mora obavezno značiti da je prvotno tu knjigu napisao baš taj čovjek. Prema ondašnjim shvaćanjima nije bilo važno što je djelo izvornoga autora, a što su dodavali njegovi sljedbenici, tako da danas to više i nije moguće odrediti (Fung Yu-lan, *History of Chinese Philosophy*, str. 20. Ali Sun Xingyan, čije je izdanje klasika bilo standardom gotovo dva stoljeća, bio je uvjeren da je Sun Zi napisao ovo djelo. Kad bi filozofi napustili ovaj svijet, njihovi bi sljedbenici i učenici od svojih bilješki složili knjige. No ovu je knjigu Sun Zi pisao svojom rukom. Ona, štoviše, prethodi Lieziu. Zhuangziu (Ćuang Će), Mengziu i Xunziu i uistinu je stara knjiga. (Wcishu Tongkao, str. 941. Tvrdi se da su navedena djela napisana kako slijedi: u trećem stoljeću prije naše ere; između 369. i 286 (?) prije naše ere; između 372. i 289 (?) prije naše ere; sredinom trećeg stoljeća prije naše ere.)*

I tako smo se napokon i mi našli u istom ćorsokaku kao i Yao Qiheng prije tri stoljeća. Ne znamo je li taj Sun Wu postojao; ne znamo je li on napisao djelo koje mu se pripisuje i stoga smo prisiljeni, kao i istaknuti učenjak iz vremena dinastije Qing, svrstati *Sun Zi* u kategoriju »neutvrđeno autorstvo«. Ali originalnost, postojanost stila i razvijanje teme navode na zaključak da *Trinaest poglavlja* nisu kompilacija, nego da je to napisao pojedinac koji je imao stvaralačke maste i mnogo praktičnoga ratničkog iskustva.

I - PROCJENA SITUACIJE

(Naslov ovog poglavlja može se protumačiti i kao »ratni plan« ili »proračuni«. U izdanju Sedam vojnih klasika nazvan je »Prethodni proračuni«. Tema o kojoj on najprije raspravlja ovdje je nazvana »Procjenom situacije«.)

Sun Zi kaže:

1. Rat je od životne važnosti za državu; to je područje u kojem se rješava biti ili ne biti; to je staza koja vodi u sigurnost ili propast. (Ili »jer je (bojno polje) mjesto gdje se rješava pitanje života i smrti (a rat) put da se ostane živ ili propadne«.) Stoga je nužno dobro ga proučiti.

Li Quan: »Oružje je alat zlog znamenja.« Rat je ozbiljno pitanje koje ne možemo shvatiti ako u nj ulazimo bez potrebnog razmišljanja.

2. Ratnu situaciju moramo razmatrati uzimajući u obzir pet temeljnih činilaca i uspoređujući sedam elemenata koje ćemo kasnije nabrojiti. Tako spoznajemo ono što je bitno.

3. Prvi od tih činilaca je moralni utjecaj (Ovdje je dao (uvriježeno *Ino*) preveden kao »moralni utjecaj«. Obično se prevodi kao »put« ili »ispravan put«. U knjizi se odnosi na moral vlade, pogotovo suverena. Ako suveren vlada pravedno, dobro hotno i ispravno, on ide »pravim putem« ili »pravom stazom« i tako vrši veliki moralni utjecaj; drugi vrijeme; treći, zemljište; četvrti, zapovjedništvo; peti, doktrina.

Zhang Yu: Takva sistematizacija je savršeno jasna. Kad se digne vojska radi kažnjavanja napadača, hramsko vijeće najprije razmotri primjerenost ponašanja onih koji su na vlasti i analizira da li im njihov narod vjeruje; zatim je li godišnje doba povoljno za rat i, na kraju, koje teškoće će stvarati samo zemljište na kojem će se ratovati. Kad se temeljito razmotre te tri okolnosti, onda se određuje general koji će povesti ljude u napad (*Na kineskom jeziku postoje mnogo točniji izrazi koji se ne mogu jednoobrazno prevoditi našom riječju »napad«.* *Zhang Yu ovdje upotrebljava izraz koji doslovno znači: »radi kažnjavanja zločinaca«, a to je izraz koji se primjenjivao za napad na pobunjenike. Drugi znakovi imaju veoma određena značenja kao »radi potajnog napadanja«, »radi iznenadnog napadanja«, »radi ugušenja pobune«, »radi potčinjavanja«, itd.). Kad jedinice pređu granice, odgovornost za poštivanje zakonitosti i poretka prelazi na generala.*

4. Kad govorim o moralu, mislim na izvor sklada između naroda i njegovih vođa, odnosno je li narod spreman slijediti ih u život i u smrt ne plašeći se smrtne opasnosti (*ili »Moralni utjecaj je ono zahvaljujući čemu narod živi u skladu sa svojim nadređenima «... Cao Cao kaže da ljude treba »poučavajući ih«voditi kako da se pravilno ponašaju.*)

Zhang Yu: Kad s narodom postupamo dobrohotno, pravedno i ispravno i zadobijemo njegovo povjerenje, vojska je jednodušna i svi su sretni da služe svojim vodama. *Knjiga mijena (Yijing, Knjiga mijena, jedno od »pet klasičnih djela«, prvotno priručnik za gatanje, kasnije osnova filozofskih razmatranja, svjedočanstvo o temeljnim duhovnim preokupacijama starih Kineza. Prevedeno kod nas.)* kaže: »U sreći koju osjete zbog prevladanih teškoća, ljudi zaboravljaju na opasnost od smrti.«

5. Činilac vrijeme moramo shvatiti kao uzajamno djelovanje prirodnih sila; kako će djelovati zimska hladnoća i ljetne vrućine i kako će se provoditi ratne operacije u skladu s godišnjim dobima.

6. Pojam zemljište odnosi se na razdaljine, prohodnost terena, je li otvoren ili uzak, kakvi su izgledi da se na njemu izgine ili očuva život.

Mei Vaochen:... Kad raspoređujemo vojsku, najvažnije je da unaprijed znamo uvjete na terenu. Ako znamo koliko je što udaljeno, možemo primijeniti izravni ili neizravni plan. Ako znamo koliko je teren prohodan, možemo ocijeniti je li bolje upotrebiti pješadiju ili konjicu. Ako znamo gdje se zemljište sužava, a gdje je otvoreno, možemo procijeniti koliko će naših jedinica biti potrebno. Ako znamo gdje ćemo se sraziti s neprijateljem, znamo kada ćemo

koncentrirati ili podijeliti snage. (*»Poznavajući tlo života i smrti ovdje je dano kao: »Ako znate gdje ćete se sraziti s neprijateljem.«*)

7. Pod zapovjedništvom razumijevam generalove kvalitete: mudrost, iskrenost, čovjekoljublje, hrabrost i strogost.

Li Quan: General mora imati tih pet vrlina. Zato se u vojsci o njemu govori »poštovani«. *Du Mu:*... Ako je mudar, zapovjednik će biti sposoban spoznati promjenu uvjeta i brzo prema tome postupiti. Ako je iskren, njegovi ljudi će uvijek biti sigurni da će za nešto biti nagrađeni, a za drugo kažnjeni. Ako je čovjekoljubac, on voli ljudstvo, suosjeća s njim i cijeni njegovu marljivost i trud. Ako je hrabar, on pobjeđuje iskorištavajući priliku bez oklijevanja. Ako je strog, njegove jedinice su disciplinirane, jer prema njemu osjećaju strahopoštovanje i boje se kazne.

Shen Baoxu:... je rekao: »Ako general nije hrabar, on neće moći pobijediti sumnje ili ostvariti velike planove.«

8. Govoreći o doktrini, imam u vidu organizaciju, ostvarivanje nadzora, dodjelu odgovarajućih činova oficirima, utvrđivanje putova opskrbe i nabavke najvažnijih artikala potrebnih vojsci.

9. Nema generala koji nije čuo za tih pet uvjeta. Pobjeđuju oni koji ih imaju; gube bitke oni koji ih nemaju.

10. Stoga pri razradi planova uspoređujemo sljedeće elemente procjenjujući ih što brižljivije možemo.

11. Ako kažeš koji vladar ima moralnog utjecaja, koji je zapovjednik najsposobniji, koja vojska ima prednosti zahvaljujući prirodnim uvjetima i terenu, u kojoj se jedinici bolje provode propisi i zapovijedi, koje su jedinice jače (*u ovoj i u sljedećim dvjema izrekama navodi se sedam elemenata o kojima se govori u drugoj izreci*);

Zhang Yu: Brojne bojne dvokolice, konji brzi, jedinice hrabre, oružje oštro - tako da čim čuje kad bubanj označi napad, vojska osjeti radost, a bijesni kad čuje gongove koji obznanjuju povlačenje. Jak je onaj koji je takav.

12. Čiji su oficiri i ljudstvo bolje obučeni;

Du You:... Stoga je učitelj Wang rekao: »Ako oficiri nisu navikli na strogu obuku, oni će se u borbi zabrinuti i oklijevat će; ako generali nisu temeljito obučeni, oni će u sebi osjetiti strah kad se nađu pred neprijateljem.«

13. I koji na prosvjećeniji način provode politiku na građivanja i kažnjavanja;

Du Mu: Ni u jednom ni u drugom ne smije se pretjerati.

14. Ja ću moći unaprijed reći koja će strana pobijediti a koja izgubiti.

15. Ako upotrebimo generala koji prihvaća moju strategiju, on će sigurno pobijediti. Zadržimo ga! Ako upotrebimo generala koji se ne obazire na moju strategiju, on će sigurno izgubiti. Otpustimo ga!

16. Imajući na umu prednosti moga plana, general mora stvoriti situacije koje će pospješiti njihovo oživotvorenje. Kad to kažem, mislim da on mora hitro postupati u skladu s prednostima koje ima, i tako uvijek održavati ravnotežu.

17. Svaki se rat osniva na varkama.

18. Stoga, kad smo jaki, moramo se pretvarati da smo nejaki; kad smo aktivni, praviti se da smo neaktivni.

19. Kad smo blizu, nastojimo ostavljati dojam da smo daleko; kad smo daleko, kao da smo blizu.

20. Navucimo neprijatelja na mamac i prevarimo ga; ponašajmo se kao da kod nas vlada nered, a onda ga napadnimo.

Du Mu: Li Mu, general države Zhao, raspustio je stada stoke s njihovim pastirima; kad su Xiongnui malo napredovali, on se tobože povukao ostavivši za sobom nekoliko tisuća ljudi, kao da ih je napustio. Kan se obradovao kad su mu to saopćili i na čelu jakih snaga dojurio do tog mjesta. Li Mu je rasporedio većinu svojih jedinica na desno i lijevo krilo i napao u obliku klina, uništio Hune i pobio više od stotine tisuća njihovih konjanika. (*Xiongnu su bili nomadi (Huni) koji su stoljećima bili napast za Kineze. Veliki zid je bio podignut da zaštiti Kinu od njihovih upada.*)

21. Ako neprijatelj koncentrira snage, pripremimo se da se borimo protiv njega; izbjegavajmo ga tamo gdje je jak.

22. Razljutimo njegova generala i zbunimo ga.

Li Quan: Ako je general razdražljive prirode, možeš ga lako uzrujati. Nije čvrsta karaktera.

Zhang Yu: Ako je protivnički general tvrdoglav i lako se raspaljuje, vrijeđaj ga i razbjesni ga, tako da bude uzrujan i zbunjen, pa će bez plana nepromišljeno nasrnuti na tebe.

23. Pretvarajmo se da smo nejak i potičimo njegovu drskost.

Du Mu: Potkraj dinastije Qin, Mo Dun je prvi iz plemena Xiongnu uspostavio svoju vlast. Istočni Hui (*plemena Hu živjela su u staro doba na sjeveru i zapadu Kine*) su bili jaki i poslali su ambasadore na pregovore. Rekoše: »Hoćemo Tou Maova konja od tisuću *lija*.« Mo Dun se posavjetovao sa svojim savjetnicima i oni svi uskliknuše: »Konja od tisuću *lija*? Najskuplju stvar u ovoj zemlji! Ne daj im to!« Mo Dun im odgovori: »Zašto ne dati susjedu konja?« I pošalje konja (*Mo Dun ili Tou Ma ili Touman bio je prvi vođa koji je ujedinio narod Xiongnu. Konj od tisuću lija bio je ždrebac za kojega se pričalo da može prevaliti tisuću lija ili oko tri stotine milja ili pet stotina kilometara, bez trave ili vode. Izraz označava konja izvanrednih kvaliteta, bez sumnje ostavljenog za rasplod*). Ubrzo nakon toga Istočni Hui pošalju izaslanike koji rekoše: »Hoćemo jednu od kanovih princeza.« Mo Dun zatraži savjet od svojih ministara i oni svi rekoše ljutito: »Istočni Hui su nepravedni! Sada zahtijevaju čak i princezu! Molimo te da ih napadneš!« Mo Dun reče: »Kako Čovjek može ne dati svom susjedu mladu ženu?« I dade ženu. Istočni Hui se vrlo brzo vrata i reknu: »Imaš tisuću *lija* zemlje koju ne obrađuješ. Hoćemo da bude naša! Mo Dun opet upita za savjet svoje savjetnike. Neki rekoše da bi bilo pametno prepustiti im zemlju, a drugi da ne bi. Mo Dun se razbjesni i reče: »Zemlja je temelj države. Kako je čovjek može prepustiti drugome?« Dao je odrubiti glavu svima onima koji su mu savjetovali da prepusti zemlju. Tada Mo Dun skoči na konja, zapovjedi da se odrubiglava svima onima koji zaostanu, i iznenada napadne Istočne Hue. Istočni Hui su ga prezirali i nisu bili pripremljeni da ga dočekaju kao što se dočekuje neprijatelj. Kad ih je napao, uništio ih je. Onda Mo Dun krene prema zapadu i napadne Yuedi. Na jugu pripoji Loufan .. i zauzme Van. Sasvim je povratio zemlju predaka Xiongnua koju je za dinastije Qin bio osvojio general Meng Tian (*Meng Tian je za vrijeme dinastije Qin pokorio granične nomade i započeo izgradnju Velikog zida. Priča se da je on izmislio četkicu za pisanje. To vjerojatno nije točno, ali je možda poboljšao*).

Chen Hao: Dajmo neprijatelju dječake i žene da ga zasitimo, i nefrite i svilu da potaknemo njegove ambicije.

24. Držimo neprijatelja u stalnoj napetosti i iscrpimo ga.

Li Quan: Kad se neprijatelj opusti, zamorimo ga.

Du Mu:... Potkraj razdoblja mlađe dinastije Han (Du Mu mladom naziva istočnu dinastiju Han (25-220).), nakon što je Cao Cao potukao Liu Beja, Bei je pobjegao kod Yuan Shaoa, koji je onda poveo svoje jedinice s namjerom da napadne Cao Caoa. Ali Tian Fang, jedan od štabnih oficira Yuan Shaoa, reče: »Cao Cao je stručnjak za vođenje jedinica; ne smijemo mu se neoprezno suprotstaviti. Najbolje je otegnuti stvari i držati ga na udaljenosti. Ti, generale, treba da se utvrdiš duž planina i rijeka i držiš četiri prefektore. Izvan zemlje sklapaj saveze sa snažnim vladarima; unutar zemlje provodi agro-vojnu politiku (*to se odnosi na poljoprivredne vojne kolonije u udaljenim područjima na koja su bili naseljavani vojnici sa svojim obiteljima. Dio vremena provodili su obrađujući zemlju, a ostatak u vojnoj obuci i borbama kad je to bilo potrebno. Takvu politiku su primjenjivali i Rusi kad su kolonizirali Sibir. I sada je na snazi u kineskim graničnim predjelima*). Kasnije, među udarnim trupama izaberi i sastavi izvanredne jedinice. Na mjestima na kojima tvoj protivnik nije spreman za borbu, treba da iskoristiš priliku i stalno upadaš i ometaš ga u području južno od rijeke. Kad on krene u pomoć desnom krilu, ti napadni slijeva; kad on pođe da spašava lijevo, ti napadni zdesna; iscrpljuj ga time što ćeš ga natjerati da stalno trčkara... Ako ti sada ne prihvatiš ovu strategiju koja će te dovesti do pobjede, i umjesto toga odlučiš da sve riskiraš vodeći samo jednu bitku, nećeš imati vremena da zažališ za tim.« Yuan Shao nije poslušao taj savjet i zato je bio potučen (*u razdoblju poznatom kao »Tri kraljevstva« (220-265) za carstvo su se borile dinastije Wei na sjeverozapadu, Shu (Shu Han) na jugozapadu i Wu u dolini Changjianga / Jangcea*).

25. Kad je jedinstven, podijelimo ga.

Zhang Yu: Ponekad ubacimo sjeme razdora između suverena i njegovih ministara, u drugim prilikama razdvojimo neprijatelja od njegovih saveznika. Izazovimo njihovu uzajamnu sumnjičavost da ih zavadimo. Onda možemo kovati zavjere protiv njih.

26. Napadnimo ga tamo gdje je nepripremljen; iznenada napadnimo u trenutku kad nas ne očekuje.

He Yanxi: Li Jing za dinastije Tang predloži deset planova koje treba primijeniti protiv Xiao Xiea i njemu bude povjereno zapovjedništvo nad cjelokupnom vojskom. U osmom mjesecu on sakupi jedinice u Kui-zhou (*Kuizhou je u Sichuanu / Sećuan*).

Kako je to bilo u vrijeme jesenskih poplava, vode rijeke Changjiang (Jangce) su se razlile i ceste koje su vodile kroz uske klance bile su opasne. Stoga je Xiao Xie mislio da ga Li Jing neće napasti, pa se nije ni pripremao.

U devetom mjesecu Li Jing preuzme zapovjedništvo nad jedinicama i obrati im se riječima: »Izvanredna hitrost je u ratu od najvećeg značenja; ne smije se propuštati prilika. Mi smo se sada koncentrirali, a Xiao Xie još ne zna ništa o tome. Iskorištavajući situaciju što se rijeka razlila, mi ćemo se neočekivano pojaviti pod zidinama njegova glavnog grada. Znao kako se ono kaže: «Kad grom udari, više nema vremena da se pokriju uši.» Čak ako nas i otkrije, ne može iz istih stopa smisliti plan za protunapad i mi ga sigurno možemo zarobiti.«

On krene prema Vilingu, a Xiao Xie se uplaši. Pozove pojačanja s juga, ali ona nisu mogla stići na vrijeme. Li Jing opsjedne grad i Xie se preda. »Izenada napadnimo u trenutku kad nas ne očekuje« znači kao ono kad je potkraj vladavine dinastije Wei vladar poslao generale Zhong Huja i Deng Aja da napadnu Shu. (*taj pohod je poduzet oko 255. godine naše ere*). U zimu, u desetom mjesecu, Ai napusti Vinping i krene kroz nenaseljene predjele gazeći više od sedam stotina *lija*, usijecajući ceste kroz planine i gradeći viseće mostove. Gore su bile visoke, doline duboke, a cijeli je pothvat bio do krajnosti težak i opasan. Vojska je također bila na rubu propasti, jer je bila iscrpla gotovo sve zalihe. Deng Ai se spuštao niz strme litice kotrljajući se, umotan u meke sagove; generali i oficiri su se mučno uspinjali hvatajući se za grane drveća. Uz klisure su se verali i niz klisure spuštali kao ribe nanizane na konopcu. Tako je vojska napredovala.

Deng Ai se najprije pojavio pod Jiangvouom u državi Shu gdje mu se predao Ma Mou, general zadužen za obranu grada. Deng Ai posiječe Zhuge Zhana koji mu je pružio otpor u Mianzhuu i pođe dalje na Chengdu. Liu Shan, kralj dinastije Shu, također se preda.

27. To su ključevi pobjede u rukama stratega. O njima ne možemo unaprijed raspravljati.

Me; *Vaochen:* Kad se nađemo pred neprijateljem, prilagodimo se promijenjenim prilikama i pribjegnimo lukavštinama. Kako o tome možemo raspravljati unaprijed?

28. Dakle, ako proračuni pokazuju da su naše snage nadmoćnije, u hramu će se procijeniti da je u izgledu pobjeda; no kad smo prema proračunima slabiji od neprijatelja, to ukazuje na poraz. Čineći mnoštvo proračuna, možemo pobijediti; s malo ne možemo. Koliko tek manje izgleda za pobjedu ima onaj tko ih uopće ne radi! Tim sredstvima analizirajmo situaciju i rezultat će biti očit! (*Ova izreka zbunjuje i teška je za prevođenje. Prilikom preračunavanja upotrebljavale su se i neke računске sprave. Jedan znak ukazuje da se upotrebljavalo i primitivno računalo. Ne znamo koju su u tom postupku težinu imali razni »faktori« i »elementi«, ali očito je da su se racionalnim putem uspoređivale odgovarajuće snage. Može se zaključiti i da su se odvojeno na dva načina proračunavali izgledi, prvi put na nacionalnoj razini, a drugi put na strategijskoj. Prvi način je obuhvaćao usporedbu pet osnovnih elemenata navedenih u izreci broj 3; možemo pretpostaviti da su - u slučaju da su ti rezultati bili povoljni - vojni stručnjaci uspoređivali jačinu, obučenosť, dosljednosť u primjeni politike nagrađivanja i kažnjavanja i tako dalje (sedam činilaca).*

II POGLAVLJE: VOĐENJE RATA

Sun Zi kaže:

1. Uopće uzevši, za ratne operacije potrebno je tisuću brzih četvoroprežnih bojnih kola, tisuću četvoroprežnih kola pokrivenih kožom i sto tisuća oklopnika.

Du Mu:... U staro doba bojna kola, i teška i laka, bila su pokrivena kožom. Teška su služila za prijevoz oštro-peraca, oružja, vojne opreme, vrijednosti i uniformi. *Sima Fa* kaže: »Jedna dvokolica prevozila je tri oklop-ljena oficira; sedamdeset i dva pješaka su je pratila. Uz to je bilo deset kuhara i slugu, petorica koji su vodili računa o uniformama, pet konjušara koji su brinuli o stočnoj hrani i petorica za skupljanje ogrjevnog drveta i donošenje vode. Sedamdeset i pet ljudi na jednu laku dvokolicu, dvadeset i pet na teška kola, što je jedno s drugim stotinu ljudi koji sačinjavaju četv.« (*Odnos borbenih jedinica i administrativnog ljudstva iznosio je dakle 3:1.*)

2. Kad namirnice za opskrbu vojske prenosimo na razdaljinu od tisuću *lija*, onda će troškovi — što kod kuće što na bojnom polju, te ugošćavanje savjetnika i posjetitelja, uz cijenu materijala kao što su ljevak i lak te cijenu dvokolica i oklopa, iznositi i do tisuću komada zlatnog novca na dan. S toliko novca u ruci možete podići vojsku od sto tisuća ljudi. (*Zlatni novac kovao se u Chuu već 400. godine prije naše ere, ali Sun Zi zapravo ne upotrebljava izraz »zlatni«. Riječ koju navodi znači »kovani novac«.*)

Li Quan: To znači da će izlazak vojske izvan granica isprazniti riznicu kod kuće.

Du Mu: U vojsci postoji običaj da vazalni vladari dolaze u prijateljsku posjetu. Na to je Sun Zi mislio kad je govorio o troškovima za savjetnike i posjetitelje.

3. Pobjeda je glavni cilj koji se želi postići ratom. Ako se ratovanje otegne, oružja otupe i moral popušta. Kad jedinice budu napadale gradove, neće imati dovoljno snage.

4. Kad se pohodi vojske vremenski otegnu, država više ne može podmirivati potrebe iz svojih izvora.

Zhang Yu:... Pohodi cara Wua iz dinastije Han vukli su se i vukli bez rezultata, i kad je državna blagajna bila ispražnjena, on je izdao proglas o žalovanju.

5. Kad naše oružje otupi, a žar utrne, naša snaga se istroši, a blago potroši, susjedni vladari će nasu nevolju zloupotrebili i dignuti glave. Pa čak i ako budemo imali dobre savjetnike, ni jedan nam neće moći predložiti dobre planove za budućnost.

6. Dakle, ako smo i čuli da je brzina u ratu ponekad bila pogrešna, ipak nismo nikad čuli da je neka operacija koja se oteгла unedogled uspjela.

Du You: Ne mora napad biti izvanredno oštromno izveden, ali mora se izvesti nadnaravnom brzinom.

7. Nikad se nije dogodilo da je dugotrajan rat donio koristi zemlji koja ga je vodila.

Li Quan: U *Analima Proljeća i jeseni* kaže se: »Rat je kao i vatra: oružje će samo uništiti one koji ga ne odbace.«.

8. Stoga oni koji nisu u stanju spoznati opasnost ratovanja, ne mogu spoznati ni što je najbolje činiti.

9. Oni koji znaju ratovati, neće zahtijevati drugu mobilizaciju za popunu niti drugi kontingent hrane. (*Komentatori su dugo raspravljali o količini zaliha hrane. Po ovoj verziji stoji »oni ne zahtijevaju tri«. To bi značilo da zahtijevaju samo dvije, tj. jednu kad odlaze i drugu kad se vraćaju. U međuvremenu žive na račun neprijatelja. U verziji Taiping Vulan (prema Cao Caou) stoji: »Oni ne zahtijevaju da budu ponovno opskrbljeni«, odnosno u toku samog pohoda.)*

10. Oni nose ratnu opremu iz svoje domovine; a hranu nalaze kod neprijatelja. Tako se vojska obilatoposkrbljuje hranom.

11. Kad neka zemlja osiromaši zbog ratnih operacija, onda je to zato jer na velike razdaljine prenosi robu; narod osiromašuje kad se tovari namirnica šalju daleko.

Zhang Yu: ... Ako vojsku treba opskrbiti žitom na razdaljini većoj od tisuću *lija*, ona će izgledati izglednjelo.⁵

12. A tamo gdje se kreće vojska, rastu cijene; kad se cijene dižu, iscrpljuje se bogatstvo naroda. Kad se bogatstvo iscrpi, na seljake se svaljuju veliki nameti. (Ili »u blizini područja

na kojem je vojska«, (*Odnosno, na području ratnih operacija: »skupo se plaća sve što se kupuje ...« »Veliki nameti«, misli se na posebne poreze, oduzimanje stoke i žita i nošenje tovara.*)

Jia Lin: ... Na području gdje je okupljena vojska, cijene svim robama skaču, jer svatko nastoji prigrabiti što više.

13. Kad snaga tako oslabi, a bogatstvo se potroši, domaćinstva na središnjoj zaravni će ogoljeli, jer će biti spiskano sedam desetina njihove vrijednosti.

Li Quan: Ako se rat vuče i vuče bez prestanka, muškarci i žene će biti nezadovoljni jer se ne mogu vjenčati i jer će biti izmoreni od prenošenja robe.

14. Državni izdaci za slomljene dvokolice, iscrpljene konje, uništene oklope i šljemove, strijele i lukove (samostrele), koplja, štitove za ruke i tijelo, stoku za vuču i teška kola narastu do šezdeset posto nacionalnog bogatstva.

15. Stoga će se pametni general pobrinuti da svoju vojsku opskrbljuje na račun neprijatelja, jer jedna mjerica hrane koju od njega uzme, vrijedi kao da potroši svojih dvadeset; jedan tovar stočne hrane uzete od neprijatelja vrijedi kao dvadeset tovara stočne hrane potrošenih iz vlastitih zaliha.

Zhang Yu: ... ako na udaljenost od tisuću *lija* prenosimo hranu, potrošimo dvadeset mjerica da bismo vojsci doturili jednu... Ako treba prijeći preko neprohodnog terena, potrošit ćemo još i više.

16. Vojnici će ubijati neprijatelja, kad budu razjareni. *He Yanxi:* Kad je vojska Yana opkolila Jimo u državi Qi, odrezala je nosove svim zarobljenicima iz Qija. (*Opsada o kojoj je riječ bila je 279. prije naše ere.*) Tada su se stanovnici Qija tako razbjesnili, da su se počeli očajnički braniti. Tian Dan je poslao tajnog agenta s porukom: »Mi se zgražavamo pri pomisli na to da ćete vi, Yani, iskopati tijela naših predaka iz njihove grobova. Kako će to zalediti naša srca!« Vani odmah počnu pljačkati grobove i spaljivati trupla. Bra nioci Jimoa promatrali su to s gradskih zidina i sa suzama zahtijevali da navale na njih, jer je bijes udeseterostručio njihovu snagu. Tada je Tian Dan znao da su njegove jedinice spremne za borbu i tako je potukao Yane da se nisu više oporavili.

17. Oni uzimaju ratni plijen od neprijatelja, jer žele biti bogati.

Du Mu: ... U razdoblju mlađe dinastije Han, Du Xiang, prefekt Jinzhoua, napadne Bu Yanga, Pan Honga i druge odmetnike iz Guizhoua. Uđe u Nanhai, uništi tri njihova logora i zarobi mnogo blaga. Međutim, Pan Hong i njegovi sljedbenici bili su još jaki i brojni, dok su jedinice Du Xiang, budući sada bogate i drske, izgubile svaku želju da se bore. Xiang reče: »Bu Yang i Pan Hong bili su odmetnici deset godina. Obojica dobro vladaju umijećem napada-nja i obrane. Sada bi trebalo da ujedinito snage iz svih prefektura i napadnemo ih. Za sada ćemo jedinice potaknuti da idu u lov.« Na to su sve jedinice išle zajedno da postavljaju stupice za divljač. Čim su one otišle, Du Xiang potajno pošalje ljude da im popale kasarne. Blago koje su nagomilali, potpuno je bilo uništeno. Kad su se lovci vratili, plakali su svi do jednoga. Du Xiang reče: »Bogatstvo Bu Yanga i onih koji su s njim, dovoljno je da obogati nekoliko generacija. Vi, gospodo, niste učinili sve što ste mogli. Što je ono što ste vi izgubili u usporedbi s onim čega ima tamo. Pa zašto se onda sekirate?« Kad su njegovi vojnici to čuli, razbjesnili su se i svi su kao jedan željeli u bitku. Du Xiang zapovjedi da se nahrane konji, da svi ljudi jedu u postelji, i u rano jutro povede ih na odmetnički logor. (Možda su jeli suhu hranu da radi spremanja doručka ne bi morali paliti vatre.) Yang i Hong se nisu bili pripremili, i Du Xiangove jedinice žestoko navale i unište ih. *Zhang Yu:* ... U ovoj carskoj dinastiji, kad je poštovani osnivač zapovjedio svojim generalima da napadnu Shu, obznanio je: »U svim gradovima i prefekturama koje osvojite, u moje ime ćete isprazniti sve riznice i javna skladišta da pogostite oficire i vojsku. Država želi samo zemlju.«

18. Prema tome, kad u borbi dvokolica zarobimo više od deset dvokolica, nagradit ćemo onoga koji zarobi prvu. Svoje zastave i barjake istaknimo na njima umjesto neprijateljevih, dvokolice pomiješajmo sa svojim i ukrcajmo ljude u njih.

19. Sa zarobljenicima moramo postupati dobro i brinuti se za njih.

Zhang Yu: O svim zarobljenim vojnicima treba voditi računa velikodušno i iskreno, da bismo ih mogli upotrijebiti za sebe.

20. To se zove »dobiti bitku i postati jači«.

21. Dakle, u ratu je bitna pobjeda, a ne otegnute operacije. Zato je general koji vlada ratnim umijećem gospodar sudbine naroda i od njega zavisi nacija.

He Yanxi: Danas je jednako tako teško odrediti zapovjednika kao što je bilo i u stara vremena. (He Yanxi je to vjerojatno napisao oko 1050. godine naše ere.)

III POGLAVLJE - OFENZIVNA STRATEGIJA

Sun Zi kaže:

1. Uopće uzevši, u ratu je najbolje nastojati neku zemlju zauzeti netaknutu; manje je korisno razoriti je.

Li Quan: Ne smijemo nagrađivati ubijanje.

2. Bolje je zarobiti neprijateljsku vojsku, nego je uništiti; bolje je preuzeti netaknutu bojnu, četu ili vod od pet ljudi, nego ih uništiti.

3. Nije vrhunac umijeća zabilježiti stotinu pobjeda iz stotine bitaka. Vrhunac umijeća je svladati neprijatelj a bez borbe.

4. Prema tome, u ratu je najvažnije napasti neprijateljevu strategiju.

Du Mu:... Veliki vojvoda je rekao: »Najbolje od svih, probleme rješava onaj koji to čini prije nego što iskrсну. Najbolje od svih, neprijatelja pobjeđuje onaj koji ga preduhitri.«

Li Quan: Napadni planove već na njihovu prvom stupnju. Za vladanja mlađe dinastije Han, Kou Xun opkoli Gao Zhuna. Zhun pošalje svoga oficira za planiranje Huangfu Wena na pregovore. Huangfu Wen je bio tvrdoglav i grub i Kou Xun ga ubije i javi Gao Zhunu:

»Oficir vašega štaba je bio nepristojan. Dao sam mu odrubiti glavu. Ako se hoćete pokoriti, učinite to odmah. U protivnom, branite se.« Istog dana Zhun širom otvori svoje utvrde i preda se. Svi generali Kou Xuna rekoše: »Dopustite da pitamo, kako to da ste ubili njegova izaslanika, a ipak ga prisilili da preda grad?« Kou Xun reče: »Huangfu Wen je bio sve i sva Gao Zhunu, bio je njegov intimni savjetnik. Da sam ostavio na životu Huangfu Wena, Gao Zhun bi proveo svoje planove, ali budući da sam mu ubio pouzdanika, dezorijentirao sam ga. Kaže se: «U ratu je najvažnije napasti neprijateljeve planove.» « Svi su generali rekli: »Mi to ne razumijemo.«

5. Sljedeće po redosljedu važnosti je odvojiti ga od njegovih saveznika.

Du You: Ne dopusti svojim neprijateljima da se spoje. *Wang Xi:* ... Razmotri s kim je sve tvoj neprijatelj u savezništvu i odvoji ih da se savezništva raspadnu. Velik je problem kad neprijatelj ima saveznike - njegov položaj je tada jak; ako on nema nikakvih saveznika, problem je manji, a položaj mu je slab.

6. Zatim treba napasti njegovu vojsku.

Jia Lin: ... Veliki vojvoda je rekao: »Onaj tko se bori za pobjedu golim mačevima, nije dobar general.« *Wang Xi:* Bitke su opasni pothvati. *Zhang Yu:* Ako ne možeš u samom začetku onemogućiti njegove planove, ili raskinuti njegova savezništva prije nego što dođu do izražaja, naoštri svoje oružje.

7. Najgori način ratovanja je napad na gradove. Napadamo gradove samo kad nemamo drugog izbora.

8. Za pripremu kola s branicima i potrebnog oružja i opreme, potrebno je najmanje tri mjeseca; za podizanje zemljanih nasipa uz zidove bit će potrebna još tri mjeseca.

9. Ako general ne može svladati svoje nestrpljenje i naredi svojim vojnicima da se razmile po zidovima kao mravi, trećina će izginuti a da se grad i ne zauzme. To je nevolja koju donose takvi napadi.

Du Mu:... U vrijeme mlađe dinastije Wei, car Tai Wu je predvodio stotinu tisuća vojnika da napadnu generala Song dinastije Zang Zhia u Youtaju. Car je najprije od Zang Zhia zatražio malo vina. Zang Zhi zapečati posudu napunjenu mokraćom i pošalje mu je. Tai Wu se razbjesni, odmah napadne grad zapovjedi vojnici da se popnu uza zidove i bore prsa o prsa. Trupla su se nagomilala sve do vrha zidova i nakon trideset dana smrt je odnijela više od polovice njegovih snaga.

10. Ali će dobre vojskovođe pokoriti neprijateljevu vojsku bez borbe. Oni će zauzeti njegove gradove ne napadajući ih, i srušit će mu državu ne vodeći beskonačne bitke.

Li Ouan: Oni osvajaju strategijom. U razdoblju mlađe dinastije Han je Zang Gong, markiz od Zana, opkolio yao pobunjenike u Yuanwuu, ali u toku narednih nekoliko

mjeseci nije mogao zauzeti grad. Njegovi oficiri i vojnici su se razboljeli i tijela su im se prekrila čirevima. Tada kralj Donghaja reče Zang Gongu: »Ti si koncentrirao vojsku i opkolio neprijatelja koji je odlučio boriti se do kraja. To nije nikakva strategija! Prestani opsjedati grad. Daj im na znanje da si im otvorio put za bijeg i oni će pobjeći i raspršiti se. Tada će ih svaki seoski pandur moći zarobiti!« Zang poslušao taj savjet i zauzme Yuanwu.

11. Naš cilj mora biti da »sve pod kapom nebeskom« uzmemo netaknuto. Tako se naša vojska neće iscrpiti, a naši će ciljevi biti postignuti. To je bit umijeća ofenzivne strategije.

12. U skladu s tim, vojsku treba ovako upotrebljavati: kad ih se nađe deset prema neprijateljevu jednom vojniku, opkolimo ga.

13. Kad su naše snage pet puta jače od njegovih, napadnimo ga.

Zhang Yu: Ako je moja vojska pet puta jača od neprijateljeve, ja ga uzbunjujem s čela, iznenadim ga u pozadini, dižem buku na istočnoj strani, a napadam sa zapada.

14. Ako su naše snage dvostruko jače od njegovih, moramo ga podijeliti.

Du You: ... Ako je nadmoć od dva prema jedan nedovoljna da bi se držala situacija u svojim rukama, jednim dijelom vojske privučemo pažnju neprijatelja i rastavimo ga. Zato je veliki vojvoda rekao: »Ako netko nije u stanju tako utjecati na neprijatelja da rastavi njegove snage, ne može ni razgovarati o posebnoj taktici.«

15. Ako su nam snage podjednake, možemo zaratiti.

He Yanxi: ... U takvim situacijama samo sposobni general može pobijediti.

16. Ako smo brojčano slabiji, moramo znati odstupiti.

Da Mu: Ako se naše jedinice ne mogu mjeriti s njegovima, privremeno ćemo izbjeći njegov početni juriš. Možda ćemo kasnije moći iskoristiti neku slabu točku. Tada treba stati na noge i odlučno izboriti pobjedu.

Zhang Yu: Ako je neprijatelj jak, a ja sam slab, ja se privremeno povlačim i ne prihvaćam bitku. To se događa kad su sposobnost i hrabrost generala i djelotvornost jedinica podjednaki.

Ako je moj poredak dobar, a neprijatelj je dezorganiziran, ako sam ja odlučan, a on nemaran, mogu zapodjenuti bitku pa makar on bio i brojniji. Ali ako smo u svim pitanjima neravnopravni, moramo ga znati prevariti, jer mala vojna snaga nije ništa drugo nego plijen jačeg neprijatelja.

Zhang Yu: Mengzi (Mencije) kaže: »Mali se sigurno ne mogu mjeriti s velikima, slabi s jakim, ni malobrojniji s brojnim.«

18. General je zaštitnik države. Ako je ta zaštita potpuna, država će sigurno biti jaka: ako je nepotpuna, država će sigurno biti slaba.

Zhang Yu: Veliki vojvoda je rekao: »Napredovat će onaj vladar koji izabere pravu osobu. Propasti će onaj koji to ne uradi.«

19. Tri su načina na koja vladar može nanijeti zlo svojoj vojsci.

20. Kad ne shvaća da vojska ne smije nastupati, pa zapovjedi nastupanje, ili ne shvaća da ne smije odstupati, pa zapovjedi odstupanje. Drugim riječima kad »sputava vojsku«.

Jia Lin: General može zapovjediti nastupanje ili odstupanje svoje vojske u skladu s prilikama. Najgore je kad to naredi vladar iz dvora.

21. Kad se ne razumije u poslove vojne prirode, a bavi se njima. To zbunjuje oficire.

Cao Cao: ... Armijom se ne može zapovijedati po pravilima bontona.

Du Mu: U vezi s imovinom, zakonima i propisima vojska postupa po svojim načelima. Ako se primijene ista načela na osnovi kojih se upravlja državom, unijet će se nemir među oficire.

Zhang Yu: Dobrohotnost i pravednost mogu se primijeniti pri upravljanju državom, ali ne mogu pri zapovijedanju vojskom. Vojskom se zapovijeda brzo i elastično, ali tako se ne može upravljati državom.

22. Kad ne shvaća da je odgovornost na onome tko zapovijeda vojskom. To dovodi oficire u nedoumicu.

Wang Xi: ... Ako nekoga tko se ne razumije u vojna pitanja pošaljemo da sudjeluje u zapovijedanju vojskom, onda će se na svakom koraku pokazati neslaganje i uzajamno neshvaćanje i sva će vojska biti osakaćena. Stoga je Bei Du zamolio vladara da povuče vojnog nadglednika; tek je zatim pacificirao Caozhou.

Zhang Yu: Ne tako davno dvorski su službenici bili upotrebljavani kao vojni nadglednici, a to ne valja.

23. Ako je vojska zbunjena i u nedoumici, susjedni vladari će izazvati nevolje. Stoga se kaže: »Zbunjena vojska donosi pobjedu drugome.«

Meng:... Veliki vojvoda je rekao: »Onaj tko ni sam ne zna što hoće, ne može se suprotstaviti neprijatelju.«

Li Quan: Pogrešna osoba ne smije doći na mjesto zapovjednika. Lin Xiangru, prvi ministar u državi Zhao, rekao je: »Zhao Gua jedva može pročitati knjige svoga oca, a da i ne govorimo o tome kako ne može dovesti u uzročnu - posljedičnu vezu promjenu okolnosti. A sada, vaše veličanstvo, zbog svog imena on postaje zapovjednik. To je kao da slijepite čivije na lutnji i onda je pokušate uglasiti.«

24. Na osnovi svega, vidi se da ima pet uvjeta kad se pobjeda može očekivati:

25. Pobijedit će onaj koji zna kad se može tući, a kad ne smije.

26. Pobijedit će onaj koji zna kako mora upotrijebiti velike i male snage.

Du You: Stvore se tako prilike u ratu kad mnoštvo ne može napasti nekolicinu, a i one druge kad slabi može gospodariti jakim. Pobijedit će onaj koji se može snaći u takvim prilikama.

27. Pobijedit će onaj čije redove prožima jednodušnost u pogledu cilja.

Du You: Stoga je Mengzi rekao: »Čak ni odgovarajuće godišnje doba nije toliko važno koliko prednosti terena; ali ni one nisu toliko važne kao skladni međuljudski odnosi.«

28. Pobijedit će onaj tko je oprezan i vreba trenutak kad neprijatelj to nije.

Chen Hao: Stvori nepobjedivu vojsku i čekaj trenutak slabosti neprijatelja.

He Yanxi: ... Neki otmjeni čovjek je rekao: »Najveći zločin je oslanjati se na prirodni tok stvari i ne pripremati se; najveća od svih kreposti je unaprijed se pripremati za svaki slučaj.«

29. Pobijedit će onaj tko ima sposobne generale kojima se vladar ne miješa u zanat.

Du You: ... Stoga je Učitelj Wang rekao: »Određivanje ljudi na položaje spada u nadležnost vladara; ali odlučivanje u vezi s bitkom spada u nadležnost generala.«

Wang Xi: ... Vladar izrazita karaktera i istaknute inteligencije, mora umjeti da odabere pravog čovjeka, učini ga odgovornim i očekuje rezultate. *He Yanxi:* ... U samom ratu može se ukazati potreba za stotinom promjena na svakom koraku. Kad vidimo da možemo nastupati, mi nastupamo; kad vidimo da je situacija teška, mi odstupamo. Ako netko kaže da u takvim prilikama treba čekati na vladarovu zapovijed, to je isto kao da obavještavamo vladara kako želimo ugasiti vatru. Prije nego što stigne zapovijed da tako postupimo, pepeo će biti hladan. A kažu da u vezi s tim pitanjem treba zatražiti savjet od vojnog nadglednika; to je kao da pri zidanju kuće pokraj puta postupite po savjetu prolaznika. Dakako da posao nikad ne bi bio završen!

Zauzdati sposobnoga generala, a u isto vrijeme od njega zahtijevati da pobijedi lukavog neprijatelja, bilo bi isto kao privezati Hanova crnog psa i onda mu zapovjediti da ulovi lukave zečeve. Ima li tu kakve razlike?

30. To je pet uvjeta za pobjedu.

Stoga kažem: »Moramo poznavati svoga neprijatelja i sami sebe, makar i stotinu bitaka vodili, nećemo biti ugroženi.«

32. Ako ne poznajemo neprijatelja, a znamo sami sebe, jednaki su nam izgledi za pobjedu i poraz.

33. Ako ne poznajemo ni neprijatelja ni sami sebe, svaka bitka može biti kobna za nas.«

Li Quan: Takve ljude nazivaju »ludi razbojnici«. Što drugo oni i mogu očekivati osim poraza?

IV RASPORED SNAGA

Sun Zi kaže:

1. U stara su vremena sposobni ratnici najprije sebe pripremali da budu nepobjedivi, a onda su Čekali na trenutak neprijateljeve ranjivosti.

2. Naša nepobjedivost ovisi o nama; ranjivost neprijatelja ovisi o njemu.

3. Zaključak je, dakle, da umješni ratnici mogu sebe tako pripremiti da budu nepobjedivi, ali ne mogu utjecati na to da neprijatelj zasigurno bude ranjiv.

Mei Yaochen: Možemo učiniti ono što ovisi o nama; neizvjesno je ono što ovisi o neprijatelju,

4. Stoga se kaže da netko može i znati kako se pobjeđuje, ali ne mora zasigurno i pobijediti.

5. Neranjivost se osniva na obrani, a mogućnost za pobjedu na napadu (*neranjivost je (znači) obrana; sposobnost za osvajanje je (znači) napad*).

6. Branimo se kad nam snage nisu dovoljne; napadamo kad su nam više nego dovoljne.

7. Oni koji se znaju braniti, kriju se kao ispod devet zemljinih kora; oni koji znaju napadati, jurišaju kao s devetog neba. Tako su jedni i drugi sposobni da se zaštite i da izvoje punu pobjedu (*to je prastaro shvaćanje da se Zemlja i Nebo sastoje od »slojeva« ili »katova«*).

Du You: Oni koji znaju pripremiti obranu, misle da je najvažnije osloniti se na moć takvih prepreka kao što su planine, rijeke i podnožja brda. Ponašaju se tako da neprijatelj ne može spoznati gdje treba napasti. Oni se sakriju kao pod devet zemljinih kora. Oni koji znaju pripremiti napad, misle da je najvažnije osloniti se na godišnje doba i prednosti zemljišta; ovisno o situaciji, oni iskorištavaju poplave i vatre. Ponašaju se tako da onemogućće neprijatelju spoznaju gdje treba da se priprema. Napadnu kao grom koji udari iz devetog neba.

8. Nije vrhunac umijeća predvidjeti pobjedu koju svaki običan čovjek može predvidjeti.

Li Quan:... Kad je Han Xin uništio državu Zhao, krenuo je iz utvrde prije doručka. Rekao je: »Porazit ćemo vojsku države Zhao i onda ćemo se naći za doručkom.« Generali nisu vjerovali u to, ali su se pravili da vjeruju. Han Xin postrojio svoju vojsku tako da rijeka ostane straga. Jedinice države Zhao se popnu na svoje grudobrane i prasnu u smijeh kad su to vidjele. Rugali su im se: »General Hana ne zna kako treba rasporediti vojsku!« Tada Han Xin produži i potuče vojsku Zhao, a nakon doručka odrubi glavu gospodaru Cheng Anu. To je primjer kako mnoštvo ne može sve shvatiti (*Han Xin je smjestio svoju vojsku na »brisani prostor«*. *Spalio je svoje čamce i porazbijao lonce za kuhanje. Rijeka mu je bila iza njega, a vojska države Zhao ispred njega. Han Xin je morao ili pobijediti ili se utopiti*).

9. Nije vrhunac umijeća ni samo pobijediti i biti oglasen »poznavaocem« jer nije potrebna velika snaga da bi se podiglo jesenje paperje; nije dokaz oštrog vida kad neko razlikuje Sunce od Mjeseca; ne znači da ima oštar sluh onaj tko čuje grom (*nije dokaz umijeća kad netko pobijedi u iscrpljujućoj bici ili zahvaljujući sretnim okolnostima*).

Zhang Yu: Kad kaže »jesenje paperje«, Sun Zi misli na paperje kunića koje je nailaskom jeseni izvanredno lagano.

10. U staro su doba oni koje su smatrali dobrim ratnicima pobjeđivali neprijatelja kojega je bilo lako pobijediti (*neprijatelja je bilo lako osvojiti jer su stručnjaci prethodno stvorili uvjete za to*).

11. Stoga iskusni vojskovođa nije zbog svojih pobjeda bio slavljem ni isticana mu mudrost i hrabrost.

Du Mu: Običan čovjek ne razumije pobjedu postignutu prije nego što se situacija kristalizira. Stoga ni tvorac pobjede ne stekne slavu sa oštroumnosti. Pokori neprijateljsku zemlju još prije nego što okrvavi oštricu svoga mača.

He Yanxi:... Kad pokorite neprijatelja bez borbe, tko će vas proglasiti hrabrim?

12. Jer on pobjeđuje bez greške. »Bez greške« znači da bez obzira na to što radi, on sebi osigurava pobjedu; on osvaja već poraženog neprijatelja.

Chen Hao: Nijednu nepotrebnu kretnju pri planiranju; u strategiji - nijedan nepotreban korak.

13. Stoga dobar vojskovođa zauzima položaj na kojem ne može biti poražen i ne propušta priliku da zagospodari nad neprijateljem.

14. Tako pobjednička vojska pobjeđuje prije nego što izazove bitku; vojska osuđena na poraz bori se u nadi da će pobijediti.

Du Mu:... Li Jing, vojvoda od Weja, je rekao: »Za generala je najvažnije da jasno zapaža, da mu je vojska jednodušna, da mu strategija bude plod dubokog razmišljanja i da su mu planovi dalekosežni, da zna iskoristiti prednosti godišnjih doba i da bude sposoban analizirati ljudski faktor. Jer general koji ne može prosuditi svoje sposobnosti ili primijeniti brzinu i elastičnost kad se nađe u prilici da napadne neprijatelja, nastupat će posrćući i oklijevajući, tjeskobno gledajući najprije udesno pa ulijevo i neće biti u stanju izraditi plan. Lakovjerno će povjerovati nepouzdanim izvještajima i vjerovat će u jednom trenutku u jedno, u drugom trenutku u drugo. Plašljiv kao lisica u nastupanju ili odstupanju, postići će to da će se grupe njegove vojske raštrkati naokolo. Ima li razlike između toga i dovođenja nevinih ljudi u ključalu vodu i vatru? Zar to nije jednako kao voditi krave i ovce da bi se nahranili vuci i tigrovi?«

15. Oni koji su ovladali ratnim umijećem njeguju *Dao (tad)* i poštuju zakone, i stoga znaju pripremiti put do pobjede.

Du Mu: *Dao* je moral, tj. čovjekoljubivost i pravda; »zakoni« su propisi i instituti. Oni koji se ističu u ratu, najprije njeguju svoju čovjekoljubivost i pravednost i poštuju svoje zakone i institute. Na taj način njihove vlade postaju nepobjedive.

16. U elemente ratnog umijeća spadaju: prvo - mjerenje prostora; drugo - procjena količina; treće - proračuni; četvrto - usporedbe; peto - izgledi za pobjedu.

17. Mjerenje prostora je u vezi sa zemljištem.

18. Količine su u vezi s mjerenjem, brojke su u vezi s količinama, usporedbe su u vezi s brojkama, a pobjeda je u vezi s usporedbama.

He Yanxi: Pod »zemljištem« razumijevamo i razdaljine i vrstu zemljišta; »mjerenje« je proračun. Prije nego što se vojska uputi na pohod, obavljaju se proračuni da bi se saznao stupanj neprohodnosti neprijateljeve zemlje; ravnost i vijugavost staza u njoj; broj neprijateljevih vojnika; količine njegove ratne opreme i stanje njegova morala. Proračune radimo da bismo vidjeli možemo li neprijatelja napasti i tek nakon toga stanovništvo mobiliziramo i dižemo vojsku.

19. Kao što vidimo, pobjedonosna će biti ona vojska u kojoj se ono što je proračunato mjeri centama, a ono što nije, zrnima. Porazena će biti ona vojska u kojoj je tek zrna vrijedno ono što je proračunato, a centu ono što nije.

20. Zato što sve dobro rasporedi, general koji pobjeđuje može navesti svoje ljude da se bore silinom zajaženih voda koje se, kad se oslobode brane, stropoštavaju u provalije bez dna.

Zhang Yu: U prirodi vode je da izbjegava visine i žuri u doline. Kad se provali nasip, voda pada neodoljivom snagom. Vojska je isto takva. Moramo iskoristiti prednost što neprijatelj nije pripremljen; napadamo ga kad to ne očekuje; izbjegavamo ga tamo gdje je jak i napadamo gdje je šupalj, pa nam se - kao ni vodi — nitko neće moći suprotstaviti.

V O SNAZI

Sun Zi kaže:

1. Uopće uzevši, rukovoditi s mnogo ljudi jednako je kao i rukovoditi s malo njih. Sve je stvar organizacije. *Zhang Yu*: Da bismo mogli rukovoditi vojskom, moramo najprije rasporediti dužnosti između generala i njihovih pomoćnika, pa onda odrediti koje jačine će biti naše jedinice... Jedan čovjek je jedinka; dva su par; tri su trojka; jedan par i jedna trojka čine petorku (*moglo bi se zaključiti da »par« i »trojka« nose različito oružje*), a to je odjel; dva odjela čine desetinu; pet desetina, jedan vod; dva voda, jednu četvu; dvije čete, jedan bataljon; dva bataljona, jedan puk; dva puka, grupu; dvije grupe, brigadu; dvije brigade, armiju (*desetina se sastoji od deset ljudi, četa od stotine, bataljon od dvije stotine, puk od četiri stotine, grupa od osam stotina, brigada od tisuću šest stotina; armija od tri tisuće dvjesta. Vjerojatno je takva bila organizacija u vrijeme kad je Zhang Yu pisao. Naši termini za jedinice dani su prema engleskom ustrojstvu*). Svaki je potčinjen višemu i nadzire nižega. Svaki je obučen kako treba. Na taj način može pojedinac rukovoditi i zapovijedati vojskom od milijun ljudi jednako kao s nekolicinom.
2. Nadzirati mnogo ljudi, jednako je kao i nadzirati ih malo. Važno je samo organizirati jedinice i vezu među njima. *Zhang Yu*: ...Kad se upotrebljava mnoštvo jedinica, one su daleko jedna od druge, i veza se ne može održavati očima i ušima. Zato se oficirima i ljudstvu zapovjedi da nastupaju ili odstupaju na osnovi promatranja zastava i barjaka i da se kreću ili zaustavljaju kad čuju signale dane zvonima i bubnjevima. Na taj način hrabri neće nastupati sam, niti će kukavica bježati,
3. Zahvaljujući akcijama manevarskih i klasičnih snaga vojska može biti sigurna da će bez poraza odoljeti neprijateljskom napadu (*klasične (zheng) snage drže ili razvlače neprijatelja; manevarske snage djeluju ondje gdje se njihovi udari ne predviđaju. Ako neprijatelj pretpostavi da bi mogao uslijediti neki qi manevar i na njega tako odgovori da ga neutralizira, onda taj manevar automatski postaje zheng*).
- Li Quan*: S neprijateljem se sučeljavaju klasične jedinice, a manevarske ga napadaju s bokova. Nijedan vojni zapovjednik ne može uhvatiti neku prednost od neprijatelja, ako nema manevarske jedinice. *He Yanxi*: Trudim se da neprijatelj moje klasične snage shvati kao manevarske, a manevarske kao klasične. Štoviše, klasične mogu postati manevarske i obratno.
4. Primjer čvrstog udara na šuplje mjesto jest kad jedinice bacimo na neprijatelja kao mlinski kamen na jaja. *Cao Cao*: Upotrijebi najjaču silu da napadneš najslabije mjesto.
5. Općenito, upotrebom klasičnih jedinica ulazit ćemo u borbu; upotrebom manevarskih pobjeđivat ćemo.
6. Oni koji znaju upotrebljavati manevarske snage, imaju beskrajne mogućnosti, kao što su nebo i zemlja beskrajni; neiscrpne kao tokovi velikih rijeka.
7. Oni završe jedno da bi započeli drugo; ciklički, kao što se kreću Sunce i Mjesec. Oni nestanu i opet se pojave; neizbježno, kao što se smjenjuju godišnja doba.
8. Muzičkih nota ima samo pet na broju, ali njihovih melodija ima toliko mnogo da ih ne možemo sve ni čuti.
9. Osnovnih boja ima samo pet na broju, ali njihovih kombinacija ima toliko mnogo da ih ne možemo sve ni zamisliti.
10. Okusa ima samo pet na broju, ali njihovih spojeva ima toliko da ih ne možemo sve ni okušati.
11. U borbi postoje samo dvije vrste snaga; klasične i manevarske, ali mogu se kombinirati na beskrajno mnogo načina; nitko ih ne može sve obuhvatiti.

12. Te dvije vrste snaga proizlaze jedna iz druge: isprepliću se beskrajnim kombinacijama kao prstenovi koji izlaze jedan od drugoga. Tko može odrediti gdje jedan prestaje a drugi počinje?

13. Vodene bujice valjaju šljunak silinom svoga zamaha.

14. Sokol lomi tijelo svog plijena jer ga proračunato zaskoči (*proračunat je razmak između njega i žrtve u momentu napada. Tako kaže Du Mu*).

Du You: Neprijatelja moramo napadati strelovito kao što se sokol obrušava na svoju metu. On zasigurno lomi leđa svoje žrtve, jer proračuna točno trenutak napada. Njegovi su pokreti proračunati.

15. Tako je i nalet onoga tko je vičan ratovanju neodoljiv, a njegov napad točno odmjeran.

16. Njegova moć je kao kod dokraja zategnutog samostrela; određivanje vremena napada je kao otpuštanje otponca (*ovdje je opet upotrebljen specifičan znak koji znači samostrel*).

17. U buci i kovitlacu stječe se dojam da je bitka kaotična, ali tu nema nereda; čini se da se vojska kreće neprestano u krugu, ali ne može biti poražena.

Li Quan: Kad se vodi bitka, sve se doima u zbrci i kovitlacu. Ali zastave i barjaci imaju propisan raspored; zvukovi činela imaju utvrđena pravila.

18. Prividna zbrka je rezultat dobrog poretka; prividni kukavičluk, rezultat hrabrosti; prividna slabost, rezultat snage.

Du Mu: Smisao ove izreke je da onaj tko želi ostaviti dojam da u njegovoj vojsci vlada nered, mora biti i te kako discipliniran. Samo tako može stvarati dojam da je u zbrci. Onaj tko želi ostaviti dojam da je kukavica i vreba na neprijatelja, mora biti hrabar, jer će samo tako moći oponašati strah. Onaj tko želi ostaviti dojam svoje nejakosti da bi izazvao neprijatelja da bude drzak, mora biti izvanredno jak. Samo tako može oponašati slabost.

19. Red ili nered ovise o organizaciji; hrabrost ili kukavičluk o okolnostima; jakost ili nejakost o rasporedu snaga.

Li Quan: Kad jedinice opet zauzmu povoljan položaj, kukavica je hrabar; kad gube položaj, hrabri postaju kukavice. U ratnom umijeću nema čvrstih pravila. Ona se mogu izraditi samo prema prilikama.

20. Oni koji znaju natjerati neprijatelja da se kreće, to postižu stvarajući situaciju prema kojoj se on mora prilagoditi; oni ga namame nečim za čim će zacijelo posegnuti, a onda ga i dalje mameći navuku u zasjedu gdje ga čekaju u punoj snazi.

21. Stoga će sposoban vojskovođa pobjedu zaraditi koristeći se situacijom, a neće je zahtijevati od svojih podređenih.

Chen Hao: Iskusni ratnici se najviše oslanjaju na iskorištavanje prilika i brzinu. Oni ne prebacuju teret tog zadatka samo na svoje ljude.

22. On bira svoje ljude, a oni iskorištavaju situaciju (*u tekstu se kaže: »Tako on može odabrati ljude...« Odnosno ljude sposobne da iskoriste svaku situaciju. Može se zaključiti da se izhor ne temelji na nepotizmu ili simpatijama*).
Li Ouan;...

23. Hrabri se mogu boriti; oprezni braniti, a mudri savjetovati. Tako svačija nadarenost postaje korisna.

Du Mu:... Ne zahtijevaj da ti nešto učine oni koji nemaju dara. Kad je Cao Cao napao Zhang Lua u Hanzhongu, ostavio je generale Zhang Liao, Li Diana i Le Jina da zapovijedaju s više od tisuću ljudi koji su branili Hefei. Cao Cao pošalje upute vojnom povjereniku Xie Diju i napiše mu na rubu omotnice: »Otvori ovo tek kad pobunjenici stignu.« Uskoro Sun Quan iz države Wu, sa sto tisuća ljudi opkoli Hefei. Generali otvore upute i pročitaju: »Ako Sun Quan stigne, generali Zhang i Li će izići i boriti se. General Le će braniti grad. Vojni povjerenik neće sudjelovati u borbi (*Cao Cao je nastajao političke oficire držati po strani*). Svi drugi generali moraju prihvatiti borbu s neprijateljem.« Zhang Liao reče: »Naš gospodar je daleko na pohodu, i ako mi budemo čekali pojačanja, pobunjenici će nas sigurno uništiti. Stoga u uputama stoji da neprijatelja moramo odmah napasti prije nego što se prikupi, da bismo otupili oštricu njegova napada i učvrstili moral svojih jedinica. Tako možemo obraniti grad. Prilika za našu pobjedu ili poraz sadržana je u toj jednoj akciji.« Li Dian i Zhang Liao iziđu iz grada da napadnu i potuku Sun Ouana, čime je moral vojske države Wu bio uništen. Tada se vrate, srede

svoju obranu i vojska se osjeti sigurnom. Sun Quan je napadao grad deset dana, ali ga nije mogao zauzeti i povukao se. Razmatrajući to, povjesničar Sun Sheng kaže: »Rat se vodi lukavstvima. Obrana Hefeja je bila neizvjesna, slaba, nisu mogli očekivati pojačanja. Ako povjerujemo samo hrabrim generalima koji vole borbu, to će izazvati nevolje. A ako se pouzdamo samo u one koji su oprezni, njihova zaplašena srca neće biti u stanju držati situaciju u svojim rukama.«

Zhang Yu: Ljude treba tako rasporediti da se upotrijebe i pohlepni i glupi, i pametni i hrabri, i da se svakoga zaduži za onu situaciju koja njemu odgovara. Ne treba zaduživati ljude zadacima koje oni ne mogu obaviti. Proberimo ih i zadužimo zadacima primjerenim njihovim sposobnostima.

24. Onaj tko se oslanja na situaciju, upotrebljava svoje ljude u borbi onako kako se valjaju balvani i kamenje. Priroda balvana i kamenja je takva da su oni nepomični na čvrstom tlu; na nestalnom tlu oni se miču. Ako su Četvrtasti, oni se zaustavljaju; ako su okrugli, oni se kotrljaju.

25. Snaga jedinica kojima se u borbi umješno zapovijeda, može se usporediti sa snagom okruglih stijena koje se kotrljaju s planinskih visina.

Du Mu:... Na taj način se i s malo može postići mnogo. *Zhang Yu:*... Li Jing kaže: »U ratu se susrećemo s tri vrste situacija: kad general prezire svog neprijatelja, a njegovi se oficiri vole boriti i ambicije im sežu do plavih oblaka, a duh im je žestok kao orkan, to je situacija u vezi s moralom vojske.

Kad jedan čovjek brani planinski prolaz uzan kao ovčja crijeva ili kao vrata štenare, može odoljeti tisući napadača. To je situacija u vezi s terenom. Kad netko iskoristi neprijateljev manevar, njegov umor, glad i žeđ ili ga napada dok se još nije ulogorio, ili dok mu je vojska tek na polovici rijeke koju prelazi, to je situacija u vezi s neprijateljem.« Dakle, kad raspoređujemo svoju vojsku, moramo iskoristiti prednosti situacije točno onako kao da na strmoj litici postavljamo kuglu koja se počinje kotrljati. Snaga koju primjenjujemo je malena, ali rezultati su golemi.

VI - ŠTO JE MINUS, A ŠTO PLUS

Sun Zi kaže:

1. Uopće uzevši, u boljoj je situaciji onaj koji prvi zaposjedne bojno polje i Čeka svog neprijatelja; u lošijoj je onaj koji kasnije stigne na prizorište i srlja u borbu.

2. Stoga dobre vojskovođe dovode neprijatelja na bojno polje, a ne dopuštaju da on njih dovede.

3. Neprijatelj se može navesti da dođe na bojno polje po svojoj pobudi time da mu se pruži neka prednost. Spriječit će neprijatelja da dođe onaj tko mu nanese štetu.

Du You:... Ako smo sposobni u svojim rukama držati kritične točke na strategijskim stazama, neprijatelj ne može doći. Stoga Učitelj Wang kaže: »Kad je mačka na mišjoj rupi, ni deset tisuća štakora ne usuđuju se izići; kad tigar stražari na prijelazu preko rijeke, ni deset tisuća jelena je ne može prijeći.«

4. Kad je neprijatelju lagodno, moramo se osposobiti da ga zamorimo; kad se dobro hrani, da ga izgladnimo; kad počiva, da ga natjeramo na kretanje.

5. Moramo se pojavljivati na mjestima prema kojima on hiti; moramo se micati brzo tamo gdje nas ne očekuje.

6. Možemo marširati tisuću *lija* a da se ne umorimo, ako prolazimo onuda gdje nema neprijatelja.

Cao *Cao*: Uđimo u prazninu, navalimo na šupljine, zaobidimo ono što brani, udarimo ga tamo gdje nas ne očekuje.

7. Da bismo bili sigurni da ćemo i osvojiti ono što napadamo, treba da napadamo mjesto koje protivnik ne brani. Da bismo bili sigurni da ćemo zadržati ono što branimo, treba da branimo mjesto koje protivnik ne na pada.

8. Dakle, neprijatelj ne zna gdje se mora braniti kad ima posla s ratnicima koji su vični napadu; neprijatelj ne zna gdje treba napasti kad ima posla s onima koji su vični obrani.

9. Dobar ratnik se ponaša tankoćutno, kao da ga nema, ne ostavljajući tragova; tajnovit je kao da je bestjelesan, i nečujan je. Tako postaje gospodar neprijateljeve sudbine.

He Yanxi:... Potrudimo se da neprijatelj naše dobre strane smatra slabim točkama, a slabe strane jakim mjestima, dok istodobno nastojimo njegove jake strane pretvoriti u slabe i otkriti gdje nije jak... Svoje tragove treba da krijemo da ih nitko ne bi mogao razaznati; moramo održavati tišinu da nas nitko ne bi mogao čuti.

10. Nastupat ćemo neodoljivo, ako se zarivamo u ne prijateljeva slaba mjesta; odstupat ćemo negonjeni, ako se krećemo brzo da nas neprijatelj ne preteče.

Zhang Yu:... Dolazimo kao vjetar, odlazimo kao munja.

11. Kad želimo zapodjenuti bitku, napadamo položaj na koji naš protivnik mora poslati pojačanje, i tako mu ne preostaje drugo nego da prihvati bitku, pa makar bio zaštićen visokim zidovima i dubokim jarkovima.

12. Kad želimo izbjeći bitku, možemo se braniti jedno stavno ucrtavanjem linije na zemljištu. Neprijatelj nas neće moći napasti jer mu sprečavamo da ide onamo kamo bi on želio.

Du Mu: Zhuge Liang se ulogorio u Vangpingu i zapovjedio Wei Yanu i drugim generalima da združe snage i podu na istok. Zhuge Liang je ostavio samo deset tisuća ljudi da brane grad, dok je on čekao na izvještaje. Sima Yi je rekao: »Zhuge Liang je u gradu. On nema mnogo vojske. On nije jak. Njegovim generalima i oficirima je srce sišlo u pete.« U to vrijeme je borbeni duh Zhuge Lianga bio visok kao uvijek. Zapovjedio je svojim jedinicama da spuste barjake i utišaju bubnjeve i nije dopustio vojnicima da *izlaze*. Otvorio je četiri kapije i pomeo i poškopio ulice. Sima Yi je sumnjao da je u pitanju zasjeda, i žurno je svoju vojsku poveo prema sjevernim planinama. Zhuge Liang reče svome načelniku štaba: »Sima Yi je mislio da sam ja pripremio zasjedu i pobjegao je duž planinskog lanca.« Sima Yi je kasnije čuo za to i

gorko žalio (*ova priča je dala zaplet za jednu popularnu kinesku operu. Zhuge Liang je sjedio na jednoj kuli-braniču kapije i svirao lutnju dok su vratari meli i škropili ulice, a Sima Yiova vojska komešala se na prilazima gradu. Prije toga je Zhuge Liang prevario Sima Yia, i opet će ga.*)

13. Ako smo u stanju odrediti raspored neprijateljevih snaga i pri tome ne odati raspored svojih snaga, možemo se koncentrirati, a on se mora podijeliti. A ako se mi koncentriramo dok se on udvaja, mi ćemo moći upotrebiti sve svoje snage da bismo napali samo jedan dio njegovih. Tako ćemo biti brojčano nadmoćniji. Dakle, ako možemo upotrijebiti mnogo vojske da napadnemo odabrano mjesto, onda će naši protivnici biti u gadnom škripcu.

Du Mu: ...Ponekad upotrebljavamo lake jedinice i jake konjanike da napadnu neprijatelja tamo gdje nije pripremljen, a ponekad jake strijelce sa samostrelima i strijelce s lukovima na zatezanje da gađaju ključne položaje, da uznemire njegovu lijevu stranu, opustoše desnu, uzbune ga na čelu i iznenadno napadnu njegovo začelje. Po danu ga obmanjujemo upotrebom zastava i barjaka, a noću ga varamo udaranjem u bubnjeve. Tako on, zastrašen, dijeli svoje snage radi poduzimanja mjera predostrožnosti.

14. Neprijatelj ne smije znati gdje namjeravamo zapodjenuti bitku. Jer ako on to ne zna, pripremat će se na mnogo mjesta. A ako se on priprema na mnogo mjesta, onda će na mjestu na kojem mislimo prihvatiti borbu, biti malo njegovih ljudi.

15. Jer ako se on priprema na čelu, njegovo će začelje biti slabo, a ako se on priprema na začelju, njegovo će čelo biti krhko. Ako se priprema na lijevoj strani, desna će mu strana biti osjetljiva, a ako se priprema na desnoj, ostat će mu malo ljudi na lijevoj. A ako se priprema na svim mjestima, bit će svugdje slab (*u tekstu doslovno piše: »Ako nema ni jednog mjesta na kojem se on ne priprema, nema ni jednog mjesta na kojem nije osjetljiv.« Dvije negacije su upotrebljene da bi istakle pozitivno značenje.*)

Zhang Yu: On neće moći odmjeriti gdje će naše dvokolice izbiti, ni odakle će naša konjica zapravo naići, ni gdje će naša pješadija zapravo udariti, tako da će se on raspršiti i razdijeliti, i morat će se na svim mjestima čuvati od nas. Tako će njegove jedinice biti razbijene, a snaga mu podijeljena i izmrvljena i, na mjestu na kojem budemo napadali, možemo upotrijebiti veliku vojsku protiv njegovih razdvojenih jedinica.

16. Ako smo brojno slabiji, mi se pripremamo za eventualni napad neprijatelja; ako smo brojno jači, natjerujemo neprijatelja da se priprema za obranu od nas.

17. Ako znamo gdje i kada će naše jedinice prihvatiti borbu, naša vojska može marširati tisuću *lija* i naći se na bojnom polju. Ali ako ne znamo ni gdje će biti bojno polje, ni kojeg će dana početi borba, lijevo krilo neće moći pomoći desnome, ili desno lijevome; prednji dijelovi neće moći pomoći stražnjima, niti začelje čelu; Kako li je to tek potencirano kad su ti dijelovi na razdaljini od nekoliko desetina pa čak i samo nekoliko *lija* jedni od drugih!

Du You: Dobri ratnici moraju znati gdje i kada će se voditi neka bitka. Oni odmjeravaju put do tamo i utvrde datum. Oni razdijele vojsku i marširaju u odvojenim kolonama. Oni koji su najudaljeniji, kreću prvi, a oni koji su blizu, kasnije. Tako se vojska koja je razmaknuta jedna od druge i tisuću *lija*, nade istodobno na određenom mjestu. To se može usporediti sa slikom koju pruža gradska tržnica kad se svi ljudi okupe na njoj.

(*Du Mu to ovako slikovito prikazuje:*

Car Wu iz dinastije Song poslao je Zhu Lingshia da napadne Qiao ZongauShuu. Car Wu reče: »Prošle godine je LiuJingxuan napravio ispad s područja rijeke koja teče prema Hoangwuu. Nije ništa postigao i vratio se. Pobunjenici sada misle da bih ja morao doći s područja izvan rijeke, ali slute da bih mogao doći s područja rijeke i naći ih nespremljene. Ako se to obistini, oni će zacijelo braniti Fucheng teškim jedinicama i čuvati unutrašnje ceste. Ako budem išao prema Hoangwuu, upasti ću ravno u njihovu stupicu. Stoga će glavninu snaga odvesti izvan rijeke i zauzeti Chengdu, a

poslati dio jedinica na područje rijeke, da bi im odvukle dio snaga. To je izvrstan plan da držim neprijatelje u šaci.«

Ali on se bojao da će se za njegov plan saznati i da će pobunjenici uočiti gdje je slab a gdje je jak. Zato preda potpuno zapečaćeno pismo Lingshiu. Na omotnici napiše: »Otvori kad stigneš u Baidi.« U to vrijeme vojska nije znala kad će se razdvojiti ili odakle će krenuti.

Kad je Lingshi stigao do Baidija, otvori pismo i pročita: »Glavnina vojske krenut će zajedno s područja izvan rijeka da zauzme Chengdu. Zang Xi i Zhu Lin će zauzeti Guanghan, nastupajući od središta toka rijeke. Pošalji slabe jedinice ukrucane u više od deset visokih čamaca s rijeke prema Hoangwu.«

Qiao Zong je zaista upotrijebio teške trupe da brani područje rijeke i Lingshi ga uništi).

18. Iako prosuđujem da su jedinice države Yue brojne, ne vidim kako bi to moglo utjecati na ishod bitke? Jer ja tvrdim da se pobjeda može postići. Čak i ako je neprijatelj brojniji, možemo ga spriječiti da napadne.

Jia Lin: Može neprijatelj biti i brojniji, ali ako on ne poznaje moju vojnu situaciju, uvijek mogu postići da se on zaokupi vlastitim pripremama i da neprestano pravi planove kako da me napadne.

20. Zato kažem da moramo utvrditi planove neprijatelja, da bismo znali koju strategiju moramo primijeniti, a koju ne smijemo.

21. Moramo ga uznemirivati, da bismo upoznali kako se kreće.

22. Moramo utvrditi raspored njegovih snaga, da bismo saznali prostor na kojem će se voditi bitka (*doslovno: «Polje života i smrti»*).

23. Ispipajmo neprijatelja da bismo utvrdili gdje obiluje snagom, a gdje je nema dovoljno.

24. Pri raspoređivanju jedinica najvažnije je nemati utvrđen kalup. Tada ih ni najprodorniji špijuni neće pronaći, niti će mudraci moći kovati planove protiv nas.

25. Planove za pobjedu treba praviti prema modelima, ali da mnoštvo to ne razumije. Svatko može vidjeti vanjske oblike, ali nitko ne smije shvatiti na koji smo način pomoću njih izgradili pobjedu.

26. Stoga ne treba ponavljati taktiku koja nas dovede jedanput do pobjede, nego uvijek nanovo pronalaziti rješenja prema danim okolnostima, a njih je beskrajno mnogo.

27. Vojsku možemo usporediti s vodom, jer ona u svom toku izbjegava visine i hita u doline, a tako i vojska izbjegava snagu i traži slabosti.

28. Kako voda oblikuje svoj tok prilagođavajući se zemljištu, tako i vojska postiže pobjedu gradeći je prema prilikama kod neprijatelja.

29. Kao što voda nema stalni oblik, tako ni prilike u ratu nisu stalne.

30. Ako smo sposobni pobijediti mijenjajući svoju taktiku u skladu s prilikama kod svog protivnika, onda smo bogomdani ratnici.

31. Ni jedan od pet elemenata nije uvijek onaj najvažniji, ni jedna od četiriju sezona ne traje zauvijek; neki su dani dugi, a neki kratki, a mjesec raste i opada.

VII – MANEVAR (BORBA, SRAZ VOJSKE)

Sun Zi kaže:

1. Kad vojska stupi u rat, normalno je da general prvo primi zapovijedi od svog vladara. General prikuplja jedinice i mobilizira narod. On od vojske napravi skladno tijelo

i ulogori se (*»On tako ulogoruje vojsku da se vrata harmonije poklope jedna s drugima«, prema Cao Caou i Du Muu. Kad prikupi vojsku, zapovjednik je mora organizirati ili »uskладiti njezine različite elemente«*).

Li Quan: Njega vladar opunomoći da, na temelju odluka hramskog vijeća o pobjedama koje treba izboriti, postane izvršitelj kazne koju odredi Nebo.

2. Najteže umijeće je umijeće manevriranja. U manevru je najteže to što zaobilazni put moramo učiniti najizravnijim i teškoće moramo pretvoriti u svoje prednosti.

3. Dakle, idemo neizravnim stazama i skrećemo neprijatelja namamljujući ga gdje mi hoćemo. Na taj način možemo krenuti i poslije njega, a stići prije njega. Kad znamo tako postupati, onda možemo reći da smo ovladali strategijom izravnog i neizravnog.

Cao Cao: Moramo stvoriti dojam da smo daleko. Možemo krenuti poslije neprijatelja i stići prije njega jer znamo prosuđivati i izračunavati razdaljine

Du Mu: Ako hoćemo izvući neku prednost, biramo zaobilazni i dalji put, koji pretvaramo u svoj kraći put. On će od naše teškoće postati naša prednost. On obmanjuje neprijatelja i uljuljkuje ga tako da se, spor i mlitav, mora prebrzo pokrenuti.

4. Manevriranju su svojstvene i prednosti i opasnosti (*Giles tumači tekst prema tekstu Tongdian i prevodi: »Manevar vojske pruža puno prednosti; manevar nedisciplinirane gomile vrlo je opasna stvar.« I Sun Xingyan je također mislio da je to značenje. Ali to je previše doslovno prevođenje i značenje je promašeno. Svakako više zadovoljava tumačenje koje daje Cao Cao. Ta misao je samo uvod u ono što slijedi. Obično tok svake akcije koja se može činiti korisnom sadržava u sebi i sjeme štete. Istina je i obrnuto).*

Cao Cao: Umješšan ratnik manevrom stječe prednost; onaj koji nije iskusan, izlaže se opasnosti.

5. Ako pokrećemo svu vojsku da bismo iznudili neku prednost, izvjesno je nećemo ostvariti.

6. Ako napuštamo logor da bismo se izborili za neku prednost, ostat ćemo bez zaliha.

Du Mu: Ako se pokrećemo sa svim što imamo, naša oprema će se prebacivati sporo i nećemo zadobiti prednost. Ako tešku opremu ostavimo za sobom, a mi napredujemo lakim jedinicama, možemo ostati bez prtljage.

7. Iz svega proizlazi da ćemo - ako savijemo svoju tešku opremu i krenemo hitro ne zaustavljajući se ni po danu ni po noći da bismo u dvostruko kraćem vremenu prešli tisuću *lija*- izgubiti tri zapovjednika. Snažne jedinice će stići prve, a slabe će se vući raštrkane otraga, tako da će, primijenimo li tu metodu, samo desetina vojske stići na određite (*kad kaže »smotamo tešku opremu«, Sun Zi sigurno misli na to da svatko poveže svoju tešku opremu u svežanj i ostavi je u bazi*).

Du Mu: Normalno je da vojska prevaljuje trideset *lija* na dan, što iznosi jednu etapu. Na usiljenom maršu udvostručene razdaljine ona prelazi dvije etape. Možemo prevaliti stotinu *lija* samo ako se ne odmaramo ni po danu ni po noći. Ako tako marširamo, vojsku će nam zarobiti... Kad Sun Zi kaže da će primjenom takve metode samo deseti dio vojske stići na cilj, on misli na situaciju kad nema drugog izlaza te se moramo izboriti da dođemo u povoljniji položaj: onda biramo najsnažnijeg čovjeka na svakih deset ljudi, jedinica od takve momčadi izbija naprijed, a ostalima zapovjedimo da ih slijede. Tako od deset tisuća ljudi izaberemo tisuću koji će stići u zoru. Ostali će stizati neprestano, netko u kasno jutro, netko poslije podne, tako da nitko neće biti iscrpljen i svi će po redu stizati da se pridruže onima koji su išli ispred njih. Odjek njihovih koraka se ne prekida. Kad se već borimo da iznudimo prednost, onda to mora

biti za neku točku koja je od strategijske važnosti. U tom slučaju će čak i jedna tisuća biti dovoljna da je brani dok ostali stignu.

8. U usiljenom maršu od pedeset *lija* stradat će zapovjednik prethodnice, i primjenom te metode stići će samo polovica vojske na cilj. U usiljenom maršu od trideset *lija* stići će samo dvije trećine vojske (ovo se može reći i na ovaj način: »Bit će potučen general gornje vojske« (za razliku od generala koji zapovijedaju središnjom i donjom vojskom ili »on će biti zadržan«. Tu se pod gornjom vojskom misli na prethodnicu kad tri divizije marširaju u koloni. Drugim riječima: pozitivne i negativne sirane usiljenih marševa treba pažljivo odmjeriti i razmotriti što treba ponijeti sa sohom, a što ostaviti u osiguranoj bazi).

9. Iz svega možemo zaključiti da ćemo biti izgubljeni ako se pokrenemo bez teške opreme, stočne krme, hrane i zaliha.

Li Quan: ...Nije toliko važno zaštititi se metalnim zidovima, koliko osigurati žito i hranu.

10. Na čelu vojske na pohodu ne mogu biti oni koji sene snalaze u gorskim uvjetima, u šumama, opasnim klancima, močvarama i baruštinama.

11. Ako ne upotrebimo mjesne vodiče, nećemo moći iskoristiti prednosti zemljišta.

Du Mu: Prema tekstu *Guanzia*: »Opće je poznato da zapovjednik unaprijed mora temeljito proučiti mape da bi spoznao koja su mjesta opasna za dvokolice i taljige, gdje je voda preduboka za zaprežna kola; gdje su prolazi u poznatim planinama (»poznatim« s njihove strategijske važnosti), gdje glavne rijeke, gdje su brda i brežuljci; gdje ima mnogo rogoza, šuma i trske; koliko su ceste udaljene; koliki su gradovi i naselja; gdje su dobro poznati gradovi i koji su napušteni i gdje ima voćnjaka u cvatu. Sve to mora znati, a uz to i na koji način prolaze granice, unutrašnje i vanjske. Sve te podatke mora general zapamtiti; tek onda neće propustiti nijednu prednost koju mu pruža zemljište.«

Li Jing kaže: »... Moramo izabrati najhrabrije oficire, i one koji su najinteligentniji i lukavi, i upotrijebiti mjesne vodiče, tajno preći goru i Šumu, nečujno i krijući svoje tragove. Ponekad ćemo umjetno načiniti životinjske otiske na tragu svojih nogu; drugi put ćemo na svoje kape staviti umjetne ptice i mirno se sakriti u Šipražje. Zatim pažljivo oslušujemo udaljene zvukove i oštrimo svoje oči da što jasnije vidimo. Koncentriramo misli tako da ne propustimo nijednu priliku. Promatramo znakove koji dolaze iz atmosfere; u vodi tražimo tragove da utvrdimo je li neprijatelj pregazio potok i pozorno pratimo kretanje stabala koje obznanjuje njegovo približavanje.«

He Yanxi: ... Stoga kad, primivši upute za pohod, požurimo u nepoznatu zemlju u koju nije prodro kulturni utjecaj, a veze su prekinute, te pojurimo u njihove klance, zar to nije teško? Ako dolazimo s osamljenom vojskom, neprijatelj će nas budno čekati. Jer, u drugom je položaju napadač, a u drugom branitelj. A kako li se tek njihov položaj razlikuje kad se neprijatelj usredotoči na obmanu i primjenjuje mnogo načina da zavara. Ako prethodno ne izradimo planove, srljamo glavom u ralje. Prkoseći opasnostima i ulazeći na opasna mjesta, izlažemo se mogućnosti da budemo uhvaćeni u stupicu ili preplavljeni. Ako marširamo kao pijani, možemo uletjeti u neočekivanu borbu. Kad se zaustavljamo po noći, zabrinuti smo zbog lažnih uzbuna; ako žurimo nepripremljeni, upadamo u zasjede. To je isto kao da bacimo armiju medvjeda i tigrova u zemlju smrti. Kako možemo izići na kraj s utvrđenjima pobunjenika ili ih istjerati iz njihovih jazbina koje su maskirane? Stoga u neprijateljskoj zemlji moramo u tančine poznavati: gore, rijeke, visoravni, nizine i brežuljke koje neprijatelj može braniti kao strategijska mjesta; šume, područja pod trskom, pod rogozom i bogate travnjake u kojima se može sakriti; razdaljine koje se prevaljuju cestama i stazama, veličinu gradova i varošica, opseg sela; moramo znati jesu li polja plodna ili neplodna, koliko su duboki irigacioni kanali, koliko ima skladišta, kolika je vojska s kojom ćemo se sučeliti, na kom je stupnju djelotvornost njihova oružja. Tada imamo uvid u stanje kod neprijatelja i možemo ga pobijediti.

12. Rat se dakle temelji na varci. Pokrećemo se kad je to za nas probitačno i mijenjamo situaciju raštrkavanjem ili prikupljanjem snaga (*Mao Zedong je nekoliko puta parafrazirao ovu izreku*).

13. U ratni pohod polazimo brzi kao vjetar; kad lagano marširamo - nalik smo veličanstvenoj Šumi; haramo i pustošimo kao vatra; na mjestu stojimo čvrsto kao gora (*japanski ratnik Takeda Shingen prihvatio je tu izreku kao svoje geslo*). Nedokučivi smo kao oblaci, a kad se pomaknemo, onda smo na munju nalik.

14. Kad pljačkamo pokrajinu, dijelimo svoje snage (*Yang Ping'an popravlja i tumači: »Dakle, gdje god se vaši barjaci pokažu, neprijatelj će biti podijeljen.« Čini se da to mijenjanje nije opravdano*). Kad zaposjedamo teritorij, dijelimo dobitak (i ovdje Yang Ping'an čita drugačije: »Brani ga kako ti bude najpovoljnije.« Tekst ne potkrepljuje takvo tumačenje).

15. Najprije prosuđujemo situaciju, onda se pokrećemo.

16. Pobijedit ćemo ako ovladamo umijećem izravnog i neizravnog pristupa. To je manevarske umijeće.

17. U Knjizi o zapovijedanju u vojsci kaže se: »Budući da se u bici ne može čuti glas, upotrebljavaju se bubnjevi i zvona. Budući da u bici vojnici ne mogu vidjeti jasno jedni druge, upotrebljavaju se zastave i barjaci.« (*pva izreka je zanimljiva jer u njoj Sun Zi spominje jedno djelo koje je prethodilo njegovu.*)

18. Gongovi i bubnjevi, barjaci i zastave upotrebljavaju se da se usredotoči pažnja jedinica. Kad jedinice mogu biti ujedinjene na taj način, niti hrabri mogu nastupati osamljeni, niti kukavice mogu odstupati. To je umijeće upravljanja.

Du Mu: ... U Vojnom zakoniku se kaže: »Onima koji ne nastupaju kad mogu, i onima koji ne odstupaju kad moraju, treba odrubiti glave.« Kad se Wu Qi borio protiv Qina, bio je jedan oficir koji prije početka bitke nije mogao obuzdati svoju borbenost. On bi istrčavao, skinuo bi po nekoliko glava i vraćao se. Wu Qi je zapovjedio da ga ubiju. Vojni povjerenik ga je branio, govoreći: »To je nadaren oficir; ne smiješ ga dati ubiti.« Wu Qi mu je odgovorio: »Vjerujem da je nadaren, ali on je neposlušan.« I zato ga je dao ubiti.

19. Kad se borimo po noći, upotrebljavamo mnogo zubača i bubanja, a kad se borimo po danu, barjake i zastave da bismo utjecali na vid i sluh svojih jedinica (*ili na »neprijatelja«? To nije jasno, vjerojatno se odnosi na jedne i druge. Du Muov komentar nije posebno važan za ovu izreku, ali smo ga uključili jer pokazuje vrlo visok stupanj umijeća postavljanja logora*).

*Du Mu: ... Kao što velike formacije uključuju i manje, tako i veliki logori uključuju manje. Vojska na čelu, na začelju, na desnom i na lijevom krilu, svaka ima svoj logor. Oni čine krug oko glavnog Štaba zapovjednika koji je u središtu. Svi logori okružuju štab. Nekoliko uglova se dodiruje, tako da se logor doima kao zvijezde *BiLei (Markal? Bi je zvijezda Alferaz)*.*

Udaljenost između logora nije veća od stotinu koraka ni manja od pedeset. Ceste i staze se spajaju da bi omogućile održavanje smotri. Utvrđenja su okrenuta jedno drugome tako da svatko može priskočiti drugima u pomoć lukovima i samostrelima. Na svakom raskršću izgrađena je mala tvrđava; na vrhu nje je gomila drva za potpalu; unutra su sakriveni tuneli. Na tvrđavu se penjemo ljestvicama; tamo su smještene straže. Kad padne tama, stražar će - ako začuje udaranje u bubnjeve na sve četiri strane logora - zapaliti signalnu vatru. Stoga će neprijatelj, ako napadne po noći, možda ući na kapije, ali svugdje će naići na male logore, svaki čvrsto branjen, i na istoku, zapadu, sjeveru ili jugu on ne zna koji da napadne. U logoru zapovjednika ili u manjim logorima oni koji prvi saznaju za dolazak neprijatelja, puste ih svih da uđu; tada počnu udarati u bubnjeve i svi logori odgovore. U svim malim tvrđavama zapale se signalne vatre i postane svjetlo kao po danu. Tada oficiri i vojska zatvore kapije logora i svi u tvrđavama zauzmu svoja mjesta i gledaju dolje na neprijatelja. Jaki

samostreli i snažni lukovi odapinju se u svim smjerovima... Bojimo se jedino da neprijatelj ne napadne po noći, jer ako napadne, on će sigurno biti poražen.

20. Može se dogoditi da vojska izgubi polet, a njezin zapovjednik hrabrost (*ili »prisutnost duha«, nisam siguran što*).

He Yanxi: ... Wu Qi kaže: »Odgovornost za ratničku vojsku od milijuna ljudi leži na jednom Čovjeku. On je pokretač njezina raspoloženja.«

Mei Yaocheng: ... Ako vojska ostane bez morala, i njezin će general izgubiti svoju srčanost. *Zhang Yu*: General upravlja srčanošću. I red i zbrka, i hrabrost i kukavičluk kvalitete su kojima upravlja srčanost. Stoga će iskusni ratnik koji zna kako treba držati neprijatelja u šahu, najprije izmučiti njegovu dušu, a onda će se pokrenuti protiv njega. On ga izaziva da ga zbuni i uznemirava ga da u njemu izazove strah. Tako krade neprijatelju njegovu dušu i sposobnost planiranja.

21. U rano jutro raspoloženje vojnika je poletno, u toku dana polet splašnjava, a uvečer se njihove misli okreću prema domu (*Mei Vaochen* kaže da »jutro«, »dan« i »večer« znače etape nekoga dugog pohoda).

22. Dobar ratnik će izbjegavati neprijatelja dok je njegov duh još poletan, a napast će ga kad bude umrtvljen i kad vojnike obuzme tuga za kućom. To znači držati pod svojim nadzorom moralni faktor.

23. U dobrom poretku očekujemo neprijatelja koji je u neredu; mirni, očekujemo bučnoga. To znači držati u svojim rukama mentalni faktor.

Du Mu: Ako smo mirni i čvrsti, događaji nas neće uništiti.

He Yanxi: Usamljeni general koji oštromno mora držati pod nadzorom vojsku od milijun ljudi pred licem neprijateljevih vojnika koji su kao razbješneli tigrovi, nalazi se u situaciji u kojoj se isprepliću plusi i minusi. Bezbrojne promjene mora dočekivati mudro i prilagodljivo; ne smije gubiti iz vida ni jednu mogućnost. Ali ako on nije srčan i bistrouman, kako će moći naći rješenje za sve situacije a da se ne izgubi? Kako će srediti stvari a da se ne izbezumi? Kako može ne biti uznemiren kad se neočekivano suoči s teškim situacijama? Kako može voditi bezbroj poslova a da se ne zbuni?

24. U blizini mjesta okršaja čekamo neprijatelja koji dolazi izdaleka; odmorni, Čekamo iscrpljenog neprijatelja; s dobro hranjenom vojskom, čekamo onu izgladnjelu. To znači držati pod svojim nadzorom fizički faktor.

25. Ne upuštamo se u borbu s neprijateljem koji nastupa s dobro poredanim barjacima, niti s onim čije jedinice nastupaju u besprijekornom stroju. To znači držati pod svojim nadzorom faktor mijenjanja uvjeta (*ili «faktor okolnosti»*).

26. Dakle, umijeće vođenja vojske je da ne idemo na neprijatelja kad je on na brdu; da mu se ne suprotstavljamo, kad su mu brda u zaleđu.

27. Kad se on pretvara da bježi, ne treba ići za njim.

28. Ne napadaju se njegove elitne jedinice.

29. Ne smijemo zagristi ponuđene mamce.

Mei Vaochen: Ulovljena će biti ona riba koja se polakomi za udicom; poražena će biti ona vojska koja poleti na mamac.

Zhang Yu: U knjizi *Tri strategije* kaže se: »Kad je mamac dobar, možete biti sigurni da će se riba uhvatiti.«

30. Ne osujećujemo neprijatelja koji se vraća kući.

31. Opkoljenom neprijatelju ostavljamo neki izlaz za bijeg.

Da Mu: Pokažemo mu da postoji put spasenja, i u njegovoj svijesti stvorimo predodžbu da postoji i drugi izlaz osim smrti. Tada udarimo.

He Yanxi: Kad je Cao Cao opkolio Huguan, izdao je zapovijed: »Kad zauzmemo grad, pokopat ćemo branitelje.« Mjesecima je grad odolijevao. Cao Ren reče: »Kad je grad opkoljen, najvažnije je opkoljenima pokazati da postoji način da se preživi. Dakle, gospodine, budući da ste im vi rekli da se moraju boriti na život i smrt, svatko će se boriti da spasi svoju kožu. Grad je jak i ima bogate zalihe hrane. Ako ih napadnemo, bit će ranjeni mnogi naši oficiri i vojnici. Ako ovako nastavimo, oduzet će nam mnogo dana. Ulogoriti se pod zidovima jakoga grada i napadati pobunjenike odlučne da se tuku

na život ili smrt, nije dobar plan!« Cao Cao je poslušao njegov savjet i grad je popustio.

32. Ne pritiskujmo neprijatelja koji je u teškom položaju.

Du You: Knez Fu Chai kaže: »Divlje životinje se očajnički bore kad su u beznadnoj situaciji. A kako li tek ljudi! Ako znaju da nema drugog *izlaza*, onda će se boriti do posljednjeg trenutka.« Za vrijeme vladavine cara Xuana iz dinastije Han, Zhao Chongguo je gušio pobunu plemena Qiang. Pripadnici plemena Qiang vi djeli su njegovu veliku vojsku, iskrkali su svoju tešku opremu i krenuli da pregaze Žutu rijeku. Put ih je vodio kroz tjesnace i Chongguo ih je s lakoćom gonio. Netko je rekao: »Mi smo na tragu velike prednosti, ali polako napredujemo.«

Chongguo mu je odgovorio: »Oni su očajni. Ne mogu ih pritisnuti. Ako nastavimo ovako polako, oni će otići i ne osvrnuvši se okolo. Ako ih pritisnem, oni će se okrenuti na nas i boriti se dok ne izginu.« Svi su generali rekli: »Odlično!«

33. Tako se vodi vojska.

VIII - DEVET PROMJENLJIVIH ČINITELJA

Sun Zi kaže:

1. Uopće uzevši, zapovjednik treba da primi ovlasti od vladara da bi mobilizirao narod i prikupio vojsku (*budući da Sun Zi upotrebljava gotovo istovjetne riječi u početku poglavlja VII, Vang Ping'an to ispušta. On ispušta i izreke od 2 do 6 uključivo, zato što se spominju i kasnije u raspravi Devet vrsta zemljišta, i zamjenjuje ih s izrekama 26-32 iz poglavlja VII. Na mjestima gdje Sun Zi u izrekama od 2-6 upotrebljava negaciju, to nije u odlučnom obliku koji je upotrebljavao ranije. Zato ne prihvaćam njegove ispravke. Smatram da je »Devet promjenljivih činilaca« izraženo u točkama od 2-7 zaključno*).

2. Ne smijemo podizati logor na nižem terenu.

3. Na lako prohodnom terenu treba da se držimo svojih saveznika.

4. Ne smijemo se zadržavati na usamljenim mjestima.

5. Ako je zemljište opkoljeno, potrebna je lukavost.

6. Kad se nađemo na poljani smrti, moramo se tući.

7. Ima nekih putova kojima ne smijemo ići; ima nekih jedinica na koje ne smijemo napadati; ima nekih gradova na koje ne smijemo jurišati; i nekih zemljišta za koja se ne smijemo otimati.

Wang Xi: Mislim da ne bi trebalo napadati jedinice koje su poslone naprijed kao mamac, elitne jedinice, ni neprijatelja koji je u dobrom stroju.

Du Mu: Možda se to odnosi na neprijatelja koji drži strategijski položaj iza visokih zidova i dubokih jarkova velikim zalihama žita i hrane, čija je namjera zadržati našu vojsku. Ako napadnemo grad i zauzmemo ga, nećemo biti ni u kakvoj prednosti koja bi bila vrijedna spomena; a ako ga ne zauzmemo, napadom ćemo izvjesno sasvim iscrpiti svoju vojsku. Zato ga nećemo napadati.

8. Ima situacija kad ne moramo poslušati zapovijedi vladara (*ukratko rečeno, sve što sadržavaju promjenljivi činitelji koje smo spomenuli*).

Cao Cao: Ako brzo niže ratne operacije, general se ne mora ograničiti na vladarove zapovijedi. *Du Mu:* U tekstu *Wei Liao Zi* kaže se: »Oružje je oruđe zlog znamenja; borba je suprotna kreposti; general je ministar smrti, koji nije odgovoran ni nebu iznad sebe, ni zemlji pod sobom, ni neprijatelju pred sobom, ni vladaru iza sebe.«

Zhang Yu: A kralj Fu Chai kaže: »Kad vidiš da si u pravu, stupi u akciju; ne čekaj na zapovijedi.«

9. General koji je dobro upoznat s prednostima koje može izvući iz devet promjenljivih činilaca, zna kako će voditi vojsku.

Jia Lin: General se mora osloniti na svoju sposobnost da drži situaciju u rukama da bi prema prilikama uvijek izvlačio prednosti za sebe. Njega ne sputavaju utvrđene procedure.

10. General koji ne shvaća prednosti što ih može imati zahvaljujući devet promjenljivih činitelja, neće biti u stanju okoristiti se prednostima zemljišta čak i ako ga bude poznavao.

Jia Lin: ...General zna cijeniti promjene uvjeta koje idu njemu u prilog.

11. Onaj koji u rukovođenju vojnim operacijama ne zna taktiku pogodnu za devet promjenljivih situacija, neće umjeti upotrebiti svoje jedinice djelotvorno, pa makar i razumijevao »pet prednosti«.

Jia Lin: ... »Pet varijacija« jesu: Ne treba uvijek ići najkraćim putem, ako znamo da je opasan i da bismo mogli naići na zasjedu. Iako možemo napasti neku vojsku, ne bi trebalo da je napadamo ako je ona u beznadnoj situaciji i ako se može očekivati da će se tući do zadnjega vojnika. Ne bi trebalo da napadamo grad iako je osamljen i pogodan za napad, ako postoji vjerojatnoća da je možda dobro opskrbljen namirnicama, da ga brani vrsna vojska pod zapovjedništvom pametnog generala, da su njegovi činovnici odani, a njihovi planovi nedokučivi.

Iako bismo mogli oteti neko zemljište, ne bi trebalo da se za nj borimo ako znamo da ćemo ga teško moći zadržati, ili da nam njegovo zauzimanje ne daje nikakvu prednost, nego ćemo na njemu možda doživjeti protunapad i imati gubitke. Iako moramo postupati po zapovjedima vladara, general ih se ne mora pridržavati ako zna da bi upravljanje iz prijestolnice moglo nanijeti štetu.

Iznijeli smo pet različitih situacija u kojima se treba ponašati onako kako diktiraju uvjeti u određenom trenutku, a za koje ne možemo unaprijed propisati pravila.

12. Stoga će razumni general razmotriti i činitelje koji mu idu na ruku i one koji rade protiv njega (*Sun Zi kaže da se oni »isprepliću«*).

Cao Cao: On razmišlja o opasnostima sadržanim u prednostima, i o prednostima sadržanim u opasnostima.

13. Uzimajući u obzir povoljne činitelje, činimo svoj plan vjerojatnim; uzimajući u obzir nepovoljne činitelje, možemo razriješiti teškoće (*Sun Zi kaže da razmatrajući povoljne činitelje plan postaje »vjerodostojan« ili »pouzdan«*. *Mislim da sam najbliži tome kad kažem »vjerovatan« ili »ostvarljiv«*).

Du Mu: ... Ako želimo biti u prednosti u odnosu na neprijatelja, mora nam biti jasno ne samo ono što time dobivamo, nego i kako bi on eventualno mogao tako nastalu situaciju iskoristiti protiv nas. *He Yanxi*: Prednosti i nedostaci stvaraju jedni druge. Oni koji to znaju, ne gube to iz vida.

14. Kad želimo zastrašiti svoga susjeda, nanosimo mu štetu.

Jia Lin: Planovi i programi za nanošenje štete neprijatelju nisu ograničeni nekom propisanom metodom. Ponekad moramo odvući od njega pametne ljude i ostaviti ga bez savjetnika ili poslati izdajice u njegovu zemlju da ruše njegovu upravu.

Ponekad se moramo poslužiti lukavim prevarama da odvojimo njegove ministre od vladara. Ili poslati dobre majstore zanata koji će potaknuti njegov narod da troši svoje bogatstvo. Ili mu podariti razuzdane glazbenike i plesače da promijene njegove običaje. Ili mu stavimo na raspolaganje lijepe žene da ga izbezumimo.

15. Iznurujemo ih stalno ih uznemirujući i natjerujemo ih da nasrću nudeći im prividne prednosti.

16. Pravilo ratovanja je nikad ne pretpostaviti da neprijatelj neće doći, nego štoviše, treba polaziti od toga da smo spremni dočekati ga; dakle, ne misliti kako neprijatelj neće doći, nego misliti kako postati nepobjediv.

He Yanxi: ... U *Wuovoj strategiji* se kaže: »I kad u svijetu vlada mir, gospodin nosi svoj mač na boku.«

17. Pet mana je opasno u karakteru nekog generala.

18. Ako je bezbrižan, mogu ga ubiti.

Du Mu: Prava je nevolja general koji je glup i hrabar. *Wu Qi* kaže: »Kad se razgovara o nekom generalu, uvijek se pažnja poklanja njegovoj hrabrosti. Ali, u tom razmatranju, hrabrost je samo jedna od kvaliteta. Junačan general će izvjesno bezbrižno uletjeti u okršaj, a ako tako postupi, on neće prosuđivati što je korisno.«

19. Ako je kukavica, zarobit će ga.

He Yanxi: *Sima Fa* kaže: »Onaj kome je život iznad svega drugoga, oklijevat će, a nevolja je kad general oklijeva.«

20. Ako je naprasit, može ga svatko izazvati i učiniti budalom.

Du You: Naglog čovjeka možemo izazvati da se razbjesci i uleti u smrt. Onaj kojega s lakoćom razljutimo je plahovit, tvrdoglav i nagao. Ne razmišlja o teškoćama.

Wang Xi: Za narav jednoga generala najvažnija je čvrstoća.

21. Ako je previše osjetljiv na pitanja koja zadiru u njegovu čast, možemo ga oklevetati.

Mei Yaochen: Onaj kome je najvažnije da brani svoj ugled, neće obraćati pažnju ni na što drugo.

22. Ako je od onih koji previše suosjećaju s drugima, lako ga je izložiti neugodnostima.

Du Mu: Čovjekoljubiv čovjek koji žali druge, samo se boji gubitaka u ljudstvu i nije u stanju prepustiti trenutnu prednost u ime dugoročnog cilja.

23. Tih pet crta u karakteru jednog generala ozbiljni su nedostaci i pravo su prokletstvo za vođenje ratnih operacija.

24. Ti nedostaci neizbježno vode vojsku u propast, a generala u smrt. O njima treba duboko razmišljati.

IX – MARŠEVI

Sun Zi kaže:

1. Kad zauzimamo položaj sučelice neprijatelju, prelazimo preko brda i držimo se dolina. Logor podižemo na uzdignutom mjestu, na sunčanoj strani.
2. Tučemo se na nizbrdici; ne penjamo se uzbrdo da bismo napadali.
3. Toliko o zauzimanju položaja na brdovitom terenu.
4. Kad pređemo rijeku, treba da se odmaknemo od nje.
5. Kad neprijatelj koji nastupa prelazi rijeku, ne smijemo ga dočekati na rubu vode. Najbolje je pustiti polovicu njegovih snaga da predu, pa onda napasti.
He Yanxi: U razdoblju Proljeća i jeseni vojvoda od Songa došao je u Hong da bi napao vojsku države Chu. Vojska države Song je zauzela položaje prije nego što su jedinice države Chu završile prelazak preko rijeke. Ministar rata je rekao: »Neprijatelj je brojna, a mi nismo. Molim za dopuštenje da ga napadnem prije nego što završi prelaženje.« Vojvoda od Songa je rekao: »Ne smijete.« Kad je vojska države Chu završila prelaženje preko rijeke, ali još nije okupila sve svoje jedinice, ministar je opet zatražio dozvolu za napad, ali mu je vojvoda rekao: »Ne još. Kad okupe vojsku, onda ćemo ih napasti.« Vojska države Song je bila poražena, vojvoda ranjen u stegno, a oficiri prethodnice satrti (*odatle potječe Mao Zedongova uzrečica: »Nismo mi kao vojvoda od Songa«*).
6. Ako želimo zapodjenuti bitku, nećemo se sučeliti s neprijateljem u blizini vode (*tumači teksta kažu da se s obala treba povući da bi se neprijatelj namamio da pokuša prijeći rijeku*). Zauzet ćemo položaj na uzvisini okrenutoj suncu. Položaj se ne zauzima nizvodno.
7. Toliko o zauzimanju položaja u blizini rijeka.
8. Kad prelazimo preko slanih močvara, treba da žurimo. Ne smijemo se tamo nepotrebno zadržavati. Ako se s neprijateljem sukobimo usred močvarnog terena, biramo položaje uz travu i vodu, da nam trska bude u zaleđu (*možda misli na slane ravnice koje su s vremena na vrijeme poplavljene, kao one na sjeveru i istoku Kine, prije nego na čuvenije slane močvare koje se mogu prijeći jedino čamcima*).
9. Toliko o zauzimanju položaja na močvarnom terenu.
10. Na ravnom terenu zauzimamo položaj koji će olakšati naš pothvat. Ako se teren penje u našem zaleđu i zdesna, bojno polje će biti ispred nas, a zaleđe će nam biti zaštićeno (*Sun Zi kaže: »ispred nas smrt, iza nas život.« Desno krilo je bilo osjetljivije; štitovi su se nosili na lijevoj ruci*).
11. Toliko o zauzimanju položaja na ravničarskom terenu.
12. Općenito uzevši, kad podižemo logor na četiri spomenute vrste zemljišta, moramo znati da iskoristimo pre dnost svakoga pojedinog terena (*odnosno, opisane metode treba primijeniti kad podižemo logor za vojsku. Zhang Yu najprije uzima misli kao da se odnose na podizanje logora, ali onda produžuje citirajući Zhuge Lianga o borbama na takvim mjestima*). Vodeći računa o prednostima koje oni pružaju, Žuti car je pobijedio četiri vladara (*pretpostavlja se da je vladao 2697-2597. prije naše ere*).
13. Svaka vojska više voli da se nađe na uzvisini, nego u nizini; cijeni sunčevo svjetlo, a ne voli hladovinu. Na taj način vojska jača svoje zdravlje i zauzima čvrst položaj. Vojska u kojoj se ne nižu bolesti jedna za drugom, može biti sigurna u pobjedu (*doslovno »sto bolesti«*).
14. Kad se nađemo u blizini nasipa, podnožja brda, jaraka ili obala, moramo zauzeti položaj na sunčanoj strani i svoje desno krilo i zaleđe nasloniti na njih.
15. Takav postupak je koristan za vojsku, a iskorištava i prirodne uvjete terena (*rečenica koja u tekstu slijedi ovu glasi: »Kad kiša pada u gornjim tokovima rijeke i zapjenušana voda teče, onda oni koji namjeravaju prijeći rijeku, moraju sačekati da se*

voda smiri.« Očito je to neprimjereno na tom mjestu. Mislim da je to dio tumačenja koji je nekako upao u tekst).

16. Držimo se što dalje od zemljišta sa strmim bujicama, »nebeskim zdencima«, »nebeskim zatvorima«, »nebeskim mrežama«, »nebeskim mišolovkama« i »nebeskim pukotinama«. Ne približavamo im se.

Cao Cao: Razbješnjele vode koje se probijaju duboko iz gora jesu »strme bujice« iz teksta. Mjesto okruženo visovima, čije dno u sredini leži vrlo duboko, naziva se »nebeskim zdencem«. Kad s teškoćom krčimo put kroz planine isprepletene granjem što nas podsjeća na pokrivenu krletku, to je »nebeski zatvor«. Mjesta u kojima vojska može biti uhvaćena i odsječena prikazana su kao »nebeske mreže«. Kad teren tone, onda je riječ o »nebeskoj mišolovci«. A tamo gdje su gorski klanci uski i gdje se staza spušta za koji metar, to su »nebeske pukotine«.

17. Držimo se daleko od tih mjesta, ali neprijatelja navlačimo na njih. Mi treba da licem budemo okrenuti njima, a neprijatelj leđima.

18. Kad na krilima vojske ima opasnih tjesnaca ili močvara obraslih ševarom, trskom i rogozinom, ili šumovi tih gora s gusto isprepletenim džbunjem, ta mjesta treba pažljivo pretražiti, jer se na njima obično nalaze zasjede i skrivaju se uhode.

19. Ako je neprijatelj blizu, ali pritajen, onda se on uzda u svoj prirodno povoljan položaj. Ako nas neprijatelj izdaleka izaziva, znači da nas nastoji namamiti da nastupamo, jer je on na zemljištu kojem se lako prilazi i njegov položaj ima prednosti (*po drugoj verziji: «... pruža mu prividnu prednost»*).

20. Kad vidimo stabla koja se miču, znači da neprijatelj nastupa.

21. Kad naidemo na mnoge prepreke u džbunju, možemo biti sigurni da su tu da bi nas obmanule.

22. Ako se ptice penju u letu, to je znak da neprijatelj leži u zasjedi; kad se divlje životinje uplaše i pobjegnu, on pokušava da nas uhvati na prepad.

23. Prašina uskovitlana u obliku uspravnih stupova pokazuje da se približavaju bojne dvokolice. Kad prašina visi nisko nad velikom površinom, znaci da se približava pješadija.

Du Mu: Kad bojne dvokolice i konjica idu brzo, oni se pojavljuju jedan za drugim kao riba na koncu, tako da se prašina diže visoko u tankim stupovima. *Zhang Yu:* ...Tamo gdje vojska maršira, mora biti isturenih patrola radi promatranja. Ako oni ugledaju prašinu što je diže neprijatelj, moraju o tome hitno obavijestiti zapovjednika, generala.

24. Kad se prašina diže raštrkano, onda znaci da neprijatelj nosi drva za logorsku vatru; kad vidite brojne pramenove prašine koji se sad pojave - sad iščeznu, znaci da neprijatelj podiže logor za svoju vojsku (*ovdje je prihvaćeno tumačenje Li Quana za rečenicu »nosi drva«*. Znači da oni vuku svežnje drva za potpalu. Tumačenje koje prekida ovu rečenicu odnosi se na raspravu kako ljudi sakupljaju drva!).

25. Kad izaslanici neprijatelja govore ponizno, ali on se i dalje priprema, znači da će nastupati.

Zhang Yu: Kad je Tian Dan branio Jimo, opkolio ga je Qi Zhe. Tian Dan je osobno nadgledao radove i sam sudjelovao u njima. Poslao je svoje žene i priležnice da se prijave u vojsku, a svoju hranu je dijelio s oficirima. Poslao je žene na gradske zidine da se raspitaju za uvjete predaje. General Yana je bio vrlo zadovoljan. Tian Dan je isto tako prikupio dvadeset i četiri tisuće unca zlata, i nagovorio je bogate građane da jenskom generalu napisu pismo ovakvog sadržaja: »Grad će biti odmah predan. Jedina nam je želja da ne zarobite naše žene i priležnice.« Jenska armija je sve više popuštala i postala nemarna i Tian Dan provali iz grada i potuče ih.

26. Kad riječima obmanjuje i priča kako napreduje, znak je da će se povući.

27. Kad izaslanici govore pohvalno, znak je da želi odgodu.

28. Kad neprijatelj zatraži primirje, a to se nije moglo prethodno pretpostaviti, znači da kuje urotu.

Chen tiao: .. Ako netko bez razloga zatraži primirje, izvjesno je ugrožen u svojoj zemlji, pa je zabrinut i želi napraviti plan za odgodu. Ili bi moglo biti da neprijatelj zna

da je naše stanje takvo da bi mogao loviti u mutnome, pa želi otupiti našu pažnju tražeći primirje. Onda bi on iskoristio našu nespремnost.

29. Kad se najprije pojave lake bojne dvokolice i zauzmu položaje na krilima neprijateljske vojske, znači da se neprijatelj raspoređuje za borbu.

Zhang Yu: U »formaciji riblje ljske« bojne dvokolice su na čelu, a pješadija iza njih.

30. Kad njegove jedinice marširaju brzo i on okuplja svoje bojne dvokolice, znači da očekuje susret s pojačanjima.

31. Kad polovica njegovih snaga nastupa, a polovica odstupa, on nas pokušava namamiti u stupicu.

32. Kad se pripadnici njegovih jedinica naslanjaju na svoja oružja, znači da su izgladnjeli.

33. Ako oni koji su poslani po vodu piju prije nego što vodu ponesu u logor, znači da njegove jedinice trpe žeđ.

34. Ako neprijatelj uoči da bi mogao izvući neku prednost, ali se ne potruđi da je osigura za sebe, znači da je umoran.

35. Kad se ptice okupljaju iznad mjesta gdje su bili njegovi logori, znači da su prazni.

Chen Hao: Sun Zi opisuje kako ćemo razlikovati privid od istine u slici koju nam neprijatelj pruža.

36. Ako se po noći čuje vika iz neprijateljskog logora, znači da u njemu caruje strah.

Du Mu: Njegove su jedinice uplašene i nesigurne. Razmeću se da bi same sebi ulile samopouzdanje.

37. Ako su njegove jedinice razuzdane, general nema autoriteta.

Chen Hao: Ako generalove zapovijedi nisu određene, a njegovo ponašanje dostojanstveno, oficiri će se ponašati nepokorno.

38. Ako se njegove zastave i znamenja stalno miču, znači da je pometen.

Du Mu: Vojvoda Zhuang od Lua potukao je vojsku države Qi u Changshou. Zao Gui je zatražio dozvolu da pođe za njima. Vojvoda ga upita zašto. On odgovori: »Vidim da su tragovi njihovih dvokolica pobrkani, a njihove zastave i znamenja oboreni. Zato bih pošao.«

39. Ako se oficiri lako raspale, znači da su iscrpljeni.

Chen Hao: Kad general propisuje nepotrebne zadatke, svi su umorni.

Zhang Yu: Kad su administracija i zapovijedi nesuvisli, duh ljudstva je nizak, a oficiri su bijesni.

40. Kad neprijatelj hrani konje zoblju, a ljudstvo mesom, i kad njegovi vojnici više ne vješaju svoje lonce nad vatru, niti ulaze u svoje šatore, znači daje njihovo raspoloženje očajničko (*Zhang Yu kaže da kad jedna vojska »spaljuje svoje čamce«, i »razbija svoje lonce za kuhanje«, ona je u teškom položaju i borit će se na smrt*).

Wang Xi: Neprijatelj daje zob konjima, a meso ljudima da bi povećao njihovu snagu i izdržljivost. Ako vojska nema lonaca za kuhanje, neće ponovno jesti. Ako se vojnici ne vraćaju u svoja skloništa, oni više ne misle na dom i odlučni su da se bore na život ili smrt.

41. Kad se vojnici stalno okupljaju u malim skupinama i nešto došaptavaju, general je izgubio povjerenje svoje vojske (*tumačenja pod ovom izrekom uglavnom se odnose na objašnjenje upotrebljenih izraza. Mnogi tumači se slažu da kad se ljudi okupljaju i nešto među sobom šušaju, oni kritiziraju svoje oficire. Mei Vaochen kaže da oni vjerojatno planiraju bijeg. Izreka koja u tekstu dolazi odmah iza ove, ovdje je ispuštena, jer je samo parafraza ove*).

42. Prečesto nagrađivanje pokazuje da je general na kraju svojih sredstava; prečesto kažnjavanje pokazuje da je u ozbiljnom položaju (*He Yanxi kaže da general u vršenju svoje dužnosti mora težiti za ravnotežom između strogosti i podnosivosti*).

43. Ako se oficiri u početku ponašaju prema vojnicima nasilnički, a kasnije bojažljivo, znači da su stigli do granice kad počinje nedisciplina (*ili »u početku*

prijete, a kasnije se boje neprijateljske vojske«? Cao Cao, Du Mu, Wang Xi i Zhang Yu smatraju da se qi koje je ovdje upotrebljeno odnosi na neprijatelja, ali ta misao nije u slijedu prethodne misli. Mislim da je bolje tumačenje Du Youa, koje sam ja prihvatio).

44. Kad je moral u neprijateljskoj vojsci visok, a on, iako je sučeljen s nama ne započinje bitku dulje vrijeme niti napušta položaj, znači da moramo temeljito ispitati situaciju.
45. U ratu brojnost ne znači odmah i prednost. Nesmijemo nastupati oslanjajući se samo na vojničku snagu (*»Jer pripravnost za rat se ne mjeri brojem boraca nego njihovim discipliniranim strojem i njihovom hrabrošću.« Prokopije, Povijest ratova, str. 347).*
46. Dovoljno je pravilno procijeniti položaj neprijatelja i koncentrirati svoje snage da bi se on porazio (*ovdje Cao Cao pogrešno tumači zu u izrazu zuyi čije je značenje »dovoljno je«.* Njegova greška je očito zbunila tumače teksta i nitko se nije potrudio da mu se suprotstavi. To je hrabro učinio Wang Xi rekavši: *»Ja mislim da oni koji umiju unijeti promjene u situaciju koncentriranjem ili rasturanjem treba samo da okupe svoje snage i iskoriste pukotinu u neprijateljevoj obrani da bi pobijedili«, ali na kraju dopušta da Cao Cao ugled prevlada nad njegovim boljim tumačenjem).* To je sve. Ali onoga tko ne umije gledati unaprijed i tko potcjenjuje neprijatelja, pobijedit će neprijatelj.
47. Ako kažnjavamo vojnike prije nego što osiguramo njihovu odanost, oni će biti neposlušni. A ako vojska nije poslušna, teško je poći s njom u rat. Ako su vojnici odani, a kazne nisu uvedene, ne smijete ih voditi.
48. Dakle, vojskom treba zapovijedati uglađeno i sve vojnike podjednako zadojiti ratničkim žarom, pa se može reći da će pobjeda biti osigurana.
49. Ako se zapovijedi koje izdajemo za obučavanje vojske pokažu dosljedno djelotvornima, vojnici će biti poslušni. Ako ih obučavamo na osnovu zapovijedi koje nisu dosljedno djelotvorne, oni će biti neposlušni.
50. Kad su zapovijedi dosljedno pouzdane i po njima se postupa, zapovjednik će ostvariti zadovoljavajući odnos sa svojim vojnicima.

X ZEMLJIŠTE

Sun Zi kaže:

1. Zemljište možemo prema njegovim odlikama razvrstati ovako: pristupačno, zamršeno, nesigurno, stiješnjeno, strmo i udaljeno (*Mei Yaochen definira »pristupačno« zemljište kao ono na kojem se ceste susreću i ukrštaju; »zamršeno« zemljište je nalik na mrežu; »nesigurno« zemljište je ono na kojem se možemo ispremiješati s neprijateljem; »stiješnjeno« je ono zemljište na kojem se dolina provlači između dviju gora; »strmo« je zemljište na kojem ima gora, rijeka, predgorja, grebena, a »udaljeno« ravnicu. Ali Sun Zi pod »udaljeno« misli na ono koje je daleko od logora neprijatelja).*

2. Pristupačnim nazivamo zemljište do kojega i mi i neprijatelj možemo lako stići. Na takvom terenu će biti u prednosti onaj koji prvi zauzme položaje okrenute suncu tako da u borbu mogu stupiti i njegove rezervne jedinice.

3. Zamršeno je ono zemljište do kojega lako stižemo, ali se s njega teško vraćamo. Ako s njega napravimo ispad na nepripravnom neprijatelja, možemo ga potući. Ali ako neprijatelj bude pripravan, a mi istupimo ali ne pobijedimo, teško ćemo se odatle vratiti. Od takvog zemljišta nema koristi.

4. Nesigurno je ono zemljište na kojem ni mi ni neprijatelj nećemo biti u prednosti. Ako nas na takvo zemljište neprijatelj i pokuša namamiti, mi ne ulazimo nego ga nastojimo izvući tako da odstupimo. Kad izvučemo polovicu njegovih snaga, onda ga možemo napasti i bit ćemo u prednosti.

Zhang Yu:... U *Ratnom umijeću* Li Jinga piše: »Na zemljištu koje ni jednoj ni drugoj strani ne pruža nikakve prednosti možemo namamiti neprijatelja pretvarajući se da napuštamo zemljište, pa sačekamo polovicu njegovih snaga da iziđe i onda ga napadom presretnemo.«

5. Ako mi prvi zauzmemo stiješnjeno zemljište, moramo blokirati prolaze i čekati neprijatelja. Ako neprijatelj prvi zauzme takvo zemljište i blokira tjesnace, ne smijemo ga slijediti; ako ih on ne blokira dokraja, onda možemo mi to učiniti.

6. Na strmom zemljištu možemo zauzeti položaj na sunčanim uzvisinama i čekati neprijatelja (*u paru pojmova yin-yang - yang sam općenito prevodio kao »južni« ili »sunčani«, a yin kao »sjeverni« ili »sjenovit«. U Sun Ziovu kontekstu ti znaci nemaju kozmičkih konotacija*). Ako on prvi zauzme takvo zemljište, možemo ga izmamiti odstupivši; ne smijemo ga tamo slijediti.

Zhang Yu: Ako je potrebno da prvi zauzmemo položaj na ravnom zemljištu, koliko li je to tek važno za teška i opasna mjesta? (*Xian znači »uski prolaz«, što znači »opasan«, i podrazumijeva »strateški« položaj*). Kako možemo takvo zemljište prepustiti neprijatelju?

7. Kad smo daleko od neprijatelja jednake jačine, teško ga je izazvati, a nije korisno napasti ga na položaju koji je on izabrao (*fraza iza »napasti« dodana je da bi se objasnilo što Sun Zi time hoće kazati*).

8. To su načela koja se odnose na šest vrsta zemljišta. Svaki general je obavezan da ih najbrižljivije prouči.

Mei Yaochen: Priroda samog zemljišta je temeljni činilac koji pomaže jednoj vojsci da pobijedi.

9. Dakle, kad vojska bježi, otkazuje poslušnost (*za ovu riječ je upotrebljen znak shi »opustiti tetivu«, što zapravo znači popustiti, olabaviti, omlitaviti. Tumači jasno kazuju da u ovom kontekstu taj znak znači »otkazati poslušnost«*), u njoj zavlada rasulo, slom, dezorganizacija, i bude poražena, to je greška generala. Ni jedna od tih nevolja ne može se pripisati prirodnom toku stvari.

10. Ako su im inače svi drugi uvjeti jednaki, ipak će ona snaga koja napada neprijatelja deset puta jačeg od sebe, morati da pobjegne.

Du Mu: Kad jedan treba da bude upotrebljen za napad na deset, treba najprije usporediti mudrost i strategiju protivničkih generala, hrabrost i kukavičluk trupa,

vremenske uvjete, prednosti terena, uhranjenost trupa i njihovu kondiciju - jesu li umorne ili odmorne.

11. Kad su jedinice jake, a oficiri slabi, u armiji vlada neposlušnost.

Du Mu: Ovdje se govori o vojnicima i podoficirima (*wu znači stroj od pet ljudi ili vodu takvog stroja; kaplara; podoficira*) koji su jogunasti i drski, i generalima i oficirima koji su bojažljivi i slabi. U sadašnjoj dinastiji u početku perioda vladavine *Chang Qing (820-825. g. n. e., to je razdoblje vladanja cara Mu Zonga)* zapovjedbno je Tian Bu da preuzme zapovjedništvo u Weju radi napada na Wang Tingchoua. Bu je odrastao u Weju i narod ga je tamo prezirao, pa je nekoliko desetina tisuća ljudi jahalo na magarcima po logoru. Bu ih nije mogao obuzdati. Na toj dužnosti je ostao nekoliko mjeseci, ali kad je htio ući u borbu, oficiri i vojnici su se raštrkali u svim pravcima. Bu je prerezao sebi vrat.

12. Kad su oficiri junačni, a vojnici nedjelotvorni, vojska je u nevolji (*doslovno bi značilo da tone, kao u glibu. Smisao je da kad su jedinice slabe, naponi oficira su uzaludni kao da su trupe u močvari*).

13. Kad su viši oficiri žustri i neposlušni i pri susretu s neprijateljem ulijeću u bitku i ne shvaćajući je li to izvedivo ili ne i ne čekajući zapovijedi od svojih zapovjednika, vojska je pred slomom.

Cao Cao: »Viši oficiri« su podređeni generali. Ako ... u jaroosti napadnu neprijatelja ne prosuđujući jačinu obiju strana, vojsku sigurno čeka slom.

14. Ako je generalov moral slab, ne može održavati disciplinu, njegove zapovijedi nisu jasne, i nema određenih pravila kojima vodi oficire i ljudstvo, a stroj mu je nemaran, u vojsci vlada dezorganizacija (*riječ koju smo ovdje naveli kao »nemaran«, doslovno znači »uzdužan i poprečan«, »svakakav«*).

Zhang Yu: ... Sami uvode kaos.

15. Kad zapovjednik koji nije sposoban prosuditi snagu svog neprijatelja upotrebljava malene snage da napadne velike, ili slabe trupe da napadne jake, ili kad propusti da na čelo stavi izabrane elitne jedinice, uzrokovat će poraz.

Cao Cao: Ako tako bude zapovijedao, može biti siguran da će njegove jedinice svakako početi bježati. *He Yanxi:*... Kod Hana su »kavaliri s triju rijeka« bili »prijatelji po macu« neobičnog talenta. Kod Wua su se elitne trupe nazivale »razrješivači teškoća«; kod Qija »oni koji odlučuju o sudbini«; a kod Tanga »skakači i pokretači«. To su imena koja su nadijevali elitnim trupama; u taktici bitke koju želite dobiti, ništa nije važnije od njihove upotrebe (*na žalost, nisu pojašnjene funkcije »skakača i pokretača«*). Bez sumnje je jedna od njihovih funkcija bila da dižu moral i polet jedinica divlje mašući i akrobatski se igrajući mačem, a to je vještina po kojoj su Kinezi poznati, a možda su istodobno htjeli i na neprijatelja ostaviti dojam o svojoj okrutnosti i spretnosti). Obično kad su sve trupe ulogorene zajedno, general iz svakog logora bira oficire visokog borbenog morala i hrabre koji se ističu poduzimljivošću i snagom i čiji su ratnički podvizi iznad prosjeka. Njih grupira u posebnu jedinicu. Izabere jednoga od deset ljudi; jednu tisuću od deset tisuća.

Zhang Yu: ... Obično je u bici najvažnije upotrijebiti elitne trupe kao avangardnu oštricu. Prvo, jer to jača našu vlastitu odlučnost; drugo, jer oni otupljuju oštricu neprijatelja.

16. Ako se za vojsku može reći da stanje u njoj karakterizira jedna od navedenih opasnosti, onda ona ide u susret porazu. General koji zapovijeda jedinicom mora svakako potanko proučiti svaku od tih opasnosti.

17. Prirodni oblik zemljišta može najviše pomoći u bici. Stoga autoritativni general mora biti sposoban da procijeni situaciju i izračuna razdaljine i vrstu i složenost terena, da bi mogao pobjedu držati u svojim rukama. Pobjedit će svakako onaj tko se bori svjestan važnosti svih tih činitelja; sigurno će biti poražen onaj tko se ne zna tako ponašati.

18. Ako po svemu zaključujete da biste pobijedili u eventualnoj bici, ali nemate zapovijed svoga vladara za napad, onda kao general možete i sami odlučiti da se

borite. Ako je situacija takva da ne možete pobijediti, a vladar je izdao zapovijed za borbu, ne morate se upuštati u borbu.

19. Stoga je general koji ide naprijed ne težeći pri tome da proslavi sam sebe i povlači se a da ne strepi od toga kako će izbjeći kaznu, nego koji misli samo na to kako da zaštiti ljude i na najbolji način učini ono što je u interesu njegova vladara, pravi dragulj države.

Li Quan: ... Takav general nema osobnog interesa.

Du Mu: ... Nije vjerojatno da će biti mnogo takvih.

20. Budući da takav general gleda na svoje ljude kao na djecu, oni će ići za njim u najdublje doline. On se ponaša prema njima kao prema svojim voljenim sinovima i oni će do smrti biti s njim.

Li Quan: Ako on bude tako pazio na svoje ljude, oni će mu svu svoju snagu staviti na raspolaganje. Tako je bilo dovoljno da grof od Chua kaže samo jednu riječ pa da se vojnici osjete kao da su odjeveni u toplu svilenu odjeću (*grof je suosjećao s onima koji su teško podnosili hladnoću. Same njegove riječi bile su dovoljne da utješe ljude i podignu njihov splasnuli polet*).

Du Mu: U vrijeme Zaraćenih država kad je Wu Qi bio general, on se hranio i odijevao jednako kao i one njegove jedinice koje su imale najnižu opskrbu. Na njegovu krevetu nije bilo prostirke; u pohodu nije jahao na konju; sam je nosio svoje rezervne obroke. Bio je uvijek jednako iscrpljen i namučen kao i njegovi vojnici.

Zhang Yu: ... Stoga u Vojnom zakoniku piše: »General mora prvi snositi napore koje snosi vojska. Po ljetnoj vrućini ne smije širiti suncobran, niti u zimskoj hladnoći smije obući debelu odjeću. Na opasnim mjestima mora sjahati i hodati. Mora pričekati da vojska iskopa bunare i onda tek može piti; ne smije jesti dok se ne skuha hrana za vojsku; ne smije ići u zaklon dok se ne izgrade utvrđenja za vojsku.« (*o vojnim raspravama i zakonicima uvijek se govorilo terminom Bingfa. Zhang Yu ne navodi od koga uzima citat*).

21. Ako je general milostiv prema svojim vojnicima, ali nije sposoban da ih povede u borbu; ako ih voli, ali nije sposoban da provede svoje zapovijedi među njima; ako u jedinicama vlada nered, a on nije sposoban da zavede red, onda su oni isto što i razmažena djeca i nisu ni od kakve koristi.

Zhang Yu: ...Ako budete samo ljubazni, vojnici će postati prgavi kao djeca i nećete ih moći upotrijebiti. Stoga je Cao Cao sebi odrezao kosu i kaznio sam sebe (*nakon što je bio izdao zapovijed da njegovi vojnici ne smiju oštećivati nepokošeno žito, Cao Cao nije vodio računa o svom konju koji je bio na paši i pogazio žito. Zato je izdao zapovijed da se njemu odsiječe glava. Oficiri su u suzama protestirali i Cao Cao je sam sebe simbolično kaznio da bi pokazao kako i zapovjednik potpada pod vojni zakon i disciplinu*). Dobrog zapovjednika vole vojnici, ali ga se ujedno i boje. To je sve.

22. Ako znamo da su naše jedinice sposobne za napad na neprijatelja, ali ne znamo da će on odoljeti napadu, naši izgledi na pobjedu su samo polovični.

23. Ako znamo da neprijatelj ne može odoljeti našem napadu, ah ne znamo da naše jedinice ne mogu s uspjehom napasti, naši izgledi na pobjedu su samo polovični.

24. Ako znamo da neprijatelj neće odoljeti napadu i da su naše jedinice sposobne za taj napad, ali ne shvaćamo da zbog konfiguracije zemljišta ne bismo smjeli napasti, naši izgledi za pobjedu su samo polovični.

25. Stoga oni koji su vični ratu, ne čine greške kad se jedanput pokrenu; kad su oni u akciji, imaju na raspolaganju neograničena sredstva.

26. Stoga i kažem: Ako poznaš neprijatelja i poznaš samoga sebe, tvoja pobjeda nikad neće biti dovedena u pitanje. Ako poznaješ teren i uz to i vremenske prilike, tvoja će pobjeda biti potpuna.

XI DEVET RAZNIH VRSTA ZEMLJIŠTA

Sun Zi kaže:

1. Kad razmatramo kako rasporediti jedinice s obzirom na zemljište, onda ga možemo razvrstati ovako: raštrkano zemljište, granično, ključno, otvoreno, žarišno, ozbiljno, teško, zatvoreno i smrtonosno.

2. Kad se feudalni gospodar bori na svom zemljištu, on je na raštrkanom teritoriju.

Cao Cao: U tom slučaju oficiri i vojnici Čeznu da se vrate svojim obližnjim kućama.

3. Kad on samo plitko prodre u neprijateljski teritorij, on je na graničnom zemljištu.

4. Ključno je ono zemljište na kom jednaku prednost imamo mi i neprijatelj (*to je zemljište koje je važno i za vas i za neprijatelja, a koje Du Mu naziva: »strategijski važnim«*). Otvoreno je ono zemljište koje je podjednako pristupačno i nama i neprijatelju.

Du Mu: To je ravno i prostrano zemljište na koje možemo dolaziti i odlaziti s njega, koje je dovoljno prostrano za bitku i za podizanje obrambenih utvrda.

6. Kad je jedna država okružena s tri druge države, njezin teritorij je žarišni. Onaj koji prvi zavlada njime, može računati na potporu Svega pod nebom (*»Sve pod nebom« je izraz za carstvo*).

7. Kad vojska prodre duboko u neprijateljski teritorij, ostavljajući daleko iza sebe mnogo neprijateljskih gradova i gradića, ona je na ozbiljnom zemljištu.

Cao Cao: To je zemljište s kojega se teško vratiti.

8. Kad vojska prelazi planine, šume, vrleti ili prolazi kroz tjesnace, močvare, glibovito tlo ili bilo kuda gdje se teško hoda, ona je na teškom zemljištu (*komentatori su mnogo raspravljali o značenju znaka koje je protumačeno kao »teško«. Neki su ga htjeli ograničiti na zemljište koje podliježe poplavama*).

9. Zemljište do kojega se dolazi ograničenim prolazima i s kojega se može otići samo napornim stazama, i na kojem neprijatelj s manjim snagama može napasti naše veće snage, nazivamo »zatvorenim« (glagol se ovdje može protumačiti i kao »prikovati«, radije nego »napasti«).

Du Mu: ... Ovdje je lako postaviti zasjedu, zbog Čega možete biti dokraja potučeni.

10. Zemljište na kojem vojska može preživjeti samo ako se bori junaštvom koje daje očaj, naziva se »smrtonosnim«.

Li Quan: Blokirani planinama naprijed i rijekama straga, bez zaliha, najbolje je djelovati brzo, a opasno je odugovlačiti.

11. Stoga se ne smijemo boriti na raštrkanom zemljištu; ne smijemo se zaustavljati na graničnim terenima.

12. Ne treba da napadamo neprijatelja koji drži ključno zemljište; na otvorenom zemljištu ne smijemo dopustiti svojim jedinicama da se razdvoje (*Cao Cao kaže da moraju biti »zbijene«*).

13. Na žarišnom zemljištu stupamo u savezništvo sa susjednim državama; na ozbiljnom zemljištu, duboko unutra, pljačkajmo (*Li Quan misli da bi drugu polovicu trebalo pročitati »ne pljačkajmo«, jer je glavni cilj na neprijateljskom teritoriju osvojiti simpatije i potporu naroda*).

14. Na teškom terenu, navaljujemo; na zatvorenom području smišljamo lukavstva; na smrtonosnom području se borimo.

15. Na raštrkanom zemljištu trebali bismo postići jedinstvo odlučnosti za borbu svoje vojske.

16. Na graničnom zemljištu morali bismo držati svoje snage usko povezane jedne s drugima.

Mei Vaochen: Na maršu povezujemo nekoliko jedinica; na zastancima povezujemo logore i utvrđene položaje.

17. Na ključnom zemljištu morali bismo požurivati svoje pozadinske dijelove. *Chen Hao*: Ovdje se misli da... ako neprijatelj, oslanjajući se na svoju nadmoćniju brojnost, dolazi da se bori za takvo zemljište, moramo upotrebiti velike snage da požure u njegovu pozadinu.

Zhang Yu:... Netko je rekao da ova izreka znači »krenuti poslije neprijatelja, a stići prije njega« (»Netko« je Mei Jaochen, koji *hou* tumači kao »poslije« u vremenskom smislu).

18. Na otvorenom zemljištu morali bismo strogo voditi računa o svojoj obrani.

19. Na žarišnom terenu trebalo bi učvrstiti svoja savezništva.

Zhang Yu: Svoje buduće saveznike nagrađujem dragocjenostima i svilom i obavezujem ih svečanim ugovorima. Ja se čvrsto držim ugovora i onda će mi moji saveznici sigurno pomoći.

20. Na ozbiljnom zemljištu bismo morali osigurati neprekidan tok opskrbe.

21. Na teškom zemljištu trebali bismo nastupati preko cesta.

22. Na zatvorenom zemljištu bismo morali blokirati ulazna i izlazna mjesta.

Du Mu: U vojnu nauku spada da snage koje opkoljavaju moraju ostaviti prolaz da bi opkoljenim jedinicama pokazale da ima izlaza, da one ne bi odlučile da se bore do smrti. Tada bi se trebalo time okoristiti i napasti. A ako smo mi okruženi, a neprijatelj otvara izlaz da bi naveo naše jedinice da podu njime, mi zatvaramo tu kapiju za bijeg da bi naši oficiri i ljudstvo odlučili da se bore do smrti (*ima jedna duga pripovijetka o tome kako je Shen Wu iz, mlađe dinastije Wei, kad je bio u takvoj situaciji, blokirao jedinu izlaznu cestu svoje vojske stokom koja je bila za njih. Tada su se njegovi vojnici očajnički borili i potukli vojsku koja je imala dvjesta tisuća ljudi*).

23. Na smrtonosnom zemljištu morali bismo jasno dati na znanje da nemamo izgleda da preživimo. Jer u prirodi vojnika je da pružaju otpor kad su opkoljeni; da se bore na smrt kad nema alternative i da šutke izvršavaju zapovijedi kad su očajni.

24. Taktičke varijacije koje se mogu primijeniti na devet vrsta zemljišta, prednosti zbijenog ili razvučenog rasporeda i osnovni zakoni ljudske prirode - to su pitanja koja general mora s najvećom pažnjom proučiti.

25. U stara vremena su oni koje opisuju kao sposobne ratnike onemogućavali neprijatelju održavanje veze između fronte i pozadine; suradnju njegovih velikih i malih jedinica; sprečavali su neprijateljeve dobre jedinice da izvlače iz nevolje loše i njegove više i niže starješine da pritiču u pomoć jedni drugima (*misli da će sposoban general učiniti nedjelotvornim i neprijatelja sposobnog za koncentraciju, izazivajući nesuglasice u njegovim redovima*).

26. Kad su neprijateljeve snage bile razbijene, oni su sprečavali njihovo ponovno prikupljanje; kad su bile na okupu, oni su izazivali nered među njima.

Meng: Obmanuj na razne načine. Neka te vide na zapadu, a kreni s istoka; namami ga na sjever, a napadni na jugu. Izludi ga i razjari tako da zbunjen rasprši svoje snage.

Zhang Yu: Iznenada ga napadni nepripremljenog. Odmah navali udarnim jedinicama.

27. Oni su se sakupljali i kretali dalje kad je to bilo korisno za njih; (*doslovno: »Oni su se koncentrirali kad je to bilo korisno i onda djelovali. Kad to nije bilo korisno, oni su mirovali«*. U drugom tumačenju *Shi Zimei* kaže »ne micati se dok to ne bude korisno«) kad nije bilo korisno, ostajali su na mjestu.

28. Ako netko pita: »Kako da izađem na kraj s neprijateljskom vojskom koja se sprema da me napadne, a u dobrom je stanju?«, odgovaram: »Zauzmi nešto do čega je neprijatelju stalo i onda će on raditi ono što ti hoćeš.¹⁷

29. Brzina je najvažnija u ratu. Iskoristimo nepripremljenost neprijatelja; birajmo pravce na kojima nas ne očekuje i napadajmo ga na mjestu gdje ne poduzima mjere opreza.

Du Mu: U tome je sadržana osnovna priroda rata... i ono što je vrhunsko za generala - zapovjednika. *Zhang Yu:* Ovdje Sun Zi opet tumači .. da je božanska hitrost osobina koja se cijeni.

30. Osnovno je za vojsku u napadu da, kada prodre duboko u neprijateljski teritorij, bude jedinstvena da je branilac ne može savladati.

31. Plodnu zemlju treba pljačkati da bismo vojsku opskrbili bogato.

32. Vojsku dobro hranimo; nemojmo je zamarati bez potrebe. Neka nam vojska bude jednosturna; čuvajmo snagu svojih vojnika. Ne dopustimo nikome da sazna naše planove o pokretu trupa.

33. Dovedimo vojsku u bezizlaznu situaciju i vojnici neće bježati čak i kad su suočeni sa smrću. Jer ako su spremni umrijeti, što mogu izgubiti? Tada oficiri i vojnici daju sve od sebe. U bezizlaznoj situaciji oni se ničega ne boje; kad vide da nemaju kamo, oni se ne miču. Kad su duboko u neprijateljskoj zemlji, oni su vezani jedni na druge, i budući da odande izlaza nema, oni će se tući prsa o prsa.

34. Stoga takve vojnike nije potrebno poticati da budu budni. Oni će podržati generala i bez ikakve prisile; on će uživati njihovu naklonost a da se i ne trudi da je izazove; on će uživati njihovo povjerenje i ne zahtijevajući da mu ga pruže (*ovo se odnosi na vojnike generala koji ih hrani, održava jedinstvo njihova duha, štedi njihovu snagu i čiji su planovi nedokučivi*).

35. Naši oficiri nisu previše bogati, ali ne zato jer oni preziru svjetska dobra; oni ne očekuju dug život, ali ne zato što oni ne bi voljeli dugo živjeti.

Wang Xi: Kad oficiri i vojnici vode računa samo o materijalnom bogatstvu, oni će nastojati sačuvati život po svaku cijenu.

36. Onog dana kad vojsci zapovjedimo pokret, suze onih koji sjede kvase njihove suvratke; suze onih koji su nagnuti sustižu se na njihovim jagodicama.

Du Mu: Svi su potpisali ugovor sa smrću. Prije dana bitke izdaje se zapovijed: »Danas sve zavisi od ovog jednog udara. Tijela onih koji ne budu stavljali svoj život na kocku, zagnojiti će polja i postat će strvina za ptice i zvijeri.«

37. Ali dovedimo ih u situaciju iz koje nema izlaza i oni će pokazati besmrtnu hrabrost Zhuan Zhua i Cao Guja.

38. Iskusni taktičar će svoje jedinice upotrebljavati tako da se ponašaju kao zmija s planine Changshan, da uvijek bude spremne vratiti udarac. Kad zmiju udarimo po glavi, ona nam vraća udarac repom; kad je udarimo po repu, ona nas napada glavom; a kad je udarimo po sredini, ona nam vraća udarac repom i glavom (*a se planina u staro doba zvala Heng. U vrijeme cara Wena (Lili Heng) iz dinastije Han (179-159. prije naše ere) preimenovana je u »Chang«, da bi se izbjegao tabu (isto ime kao car). U svim djelima koja su tada postojala preimenovana je u »Chang«*).

39. Ako netko zapita: »Mogu li se jedinice osposobiti da tako koordinirane vraćaju udarac?« ja odgovaram: »Mogu. Jer, iako su ljudi Wua neprijatelji onih Yuea i oni se mrze, oni će surađivati kad se nađu zajedno u čamcu o koji se otima vjetar, jednako onako kao što desna ruka koordinira s lijevom.«

40. Dakle, nije dovoljno samo pouzdati se u konje sputanih nogu ili ukopane bojne dvokolice (*takve smicalice za pravljenje neke vrste »Maginot linije« nisu dovoljne da spriječe bijeg iz vojske koja se brani*).

41. U dužnost vojne administracije spada da utvrdi opće važeći stupanj hrabrosti. A prilagođavajući se zemljištu moramo što više koristiti izvući i od udarnih i od elastičnih trupa (*Zhang Yu je jasan kad kaže da pri rasporedu trupa treba voditi računa o terenu. Neujednačenost kvalitete jedinica može se uravnotežiti brižljivim rasporedom po sektorima. Slabe trupe mogu držati jake terene, ali mogu doživjeti slom ako ih rasporedimo na slabijem položaju*).

Zhang Yu: Ako iskoristimo prednosti koje pruža zemljište, onda i slabe i neotporne jedinice mogu pobijediti neprijatelja. A kako li to tek mogu one žilave i jake! I jedne i druge mogu se upotrebiti djelotvorno ako ih rasporedimo u skladu s odlikama zemljišta.

42. Dužnost je generala da bude vedar i zagonetan, pravedan i da se zna savlađivati (*Giles prevodi: »Dužnost je generala da bude šutljiv i da na taj način čuva tajnu, da bude ispravan i pravedan, te da na taj način čuva red.« Komentatori se ne slažu, ali ni jedan to ne shvaća tako niti tekst daje pravo da se tako tumači. Ja slijedim Cao Caoa i Wang Xija).*

Wang Xi: Ako je vedar, nije neugodan; ako je zagonetan, on je nedokučiv; ako je čestit, nije neprikladan; ako se zna savlađivati, nije zbunjen.

43. Mora biti sposoban ponašati se tako da mu ni oficiri ni ljudstvo ne znaju za planove.

Cao Cao: .. Njegova mu se vojska može pridružiti u veselju po izvršenom zadatku, ali oni mu se ne smiju pridružiti u pravljenu planova.

44. On zabranjuje praznovjerne običaje predskazanja i tako oslobađa vojsku sumnji. Do momenta smrti ne može biti nikakvih predodređenih nevolja.

Cao Cao: Zabranimo razgovore o zlim slutnjama i nadnaravnim čudima. Ne dopustimo da se planovi dovode u sumnju i neizvjesnost. *Zhang Yu:* *Sima Fa* kaže: »Iskorijenimo praznovjerje.«

45. On mijenja svoje metode i planove da ljudi ne bi znali što radi.

Zhang Yu: Ne smije se akcija voditi istim tokom kao ranije, niti provoditi planovi koji su već bili provedeni.

46. On mijenja mjesta svojih logora i prolazi obilaznim putovima da bi onemogućio druge da spoznaju njegove namjere (*ili možda »onemogućava neprijatelja da prozre njegove planove«*). *Ali Mei Vaochen* misli da je značenje ove izreke kako će se neprijatelj na taj način onesposobiti da pravi planove. *Giles* pretpostavlja da general mijenjajući logore i marširajući obilaznim putovima sprečava neprijatelja da »prozre namjere«, *Što se čini najboljim. Komentar ne osvjetljava ono glavno o čemu je riječ*).

47. Sakupiti vojsku i uvesti je u očajnu situaciju - to je posao generala.

48. On vodi vojsku duboko u neprijateljski teritorij i tamo otpušta otonac (*»Otpustiti otonac ili mehanizam«* obično je tumačenje za izraz *faji* Taj izraz je preveden: *»Ostvare svoje lukave planove.«* *Wang Xi* kaže da kad se otpusti otonac »više nema povratka« (*strelice, strijele*). Ta izreka doslovno glasi: *»On vodi vojsku duboko u zemlju feudalnog gospodara i tamo otpušta otonac«* (*ili »ostvaruje svoje lukave planove«*). *Giles* prevodi izraz o kojem je riječ kao *»pokaže svoju ruku«*, tj. *poduzima neopozivu akciju*).

49. On spaljuje svoje čamce i razbija zemljane lonce u kojima se kuha hrana; tjera vojsku naprijed kao da vodi stado ovaca, sad u jednom smjeru sad u drugom, a da nitko ne zna kamo on ide (*ni njegova vojska ni neprijatelj ne mogu dokučiti njegov krajnji plan*).

50. On utvrđuje dan sastanka, ali nakon što se trupe spoje, presiječe njihovu stazu za povratak kao da ispod njih izmiče ljestve.

51. Ako ne znamo planove susjednih država, ne možemo pravodobno stupiti u savez s njima; ako ne znamo prilike na zemljištu — planine, šume, opasne klance, močvare i glibovito tlo, ne možemo voditi vojsku u pohod; ako se ne poslužimo lokalnim vodičima, ne možemo iskoristiti prednosti zemljišta. General koji zanemari makar i jedan jedini od tri nabrojena uvjeta, nije pogodan za zapovijeda nje vojskama kralja — hegemonu.

Cao Cao: Ta tri načela su već ranije obrađena. *Sun Zi* ih opet spominje jer je on osobno imao vrlo loše mišljenje o onima koji ne umiju na pravi način upotrijebiti jedinice.

52. Kad neki kralj — hegemon napadne jaku državu, on onemogućava neprijatelju da okupi svoje snage. On uplaši neprijatelja i spriječi njegove saveznike da mu se priđuže (*ova i sljedeća izreka nisu jasne. Zhang Yu smatra da izreka znači: ako jedinice kralja — hegemonu (ili vladara koji priželjkuje takav naziv) napadnu žurno (ili uznemireno ili nepromišljeno), njegovi mu saveznici neće priteći u pomoć. Drugi komentatori tumače ovako kao i ja*).

Mei Vaochen: Vaša snaga će biti više nego dovoljna za napad na veliku državu ako uspijete podijeliti neprijateljeve snage.

53. Iz toga slijedi da on neće istupiti protiv moćnih saveza, niti će doprinostiti moći drugih država. Za postizanje svojih ciljeva on se oslanja na svoju sposobnost da drži u strahu svoje protivnike. Tako on može zauzeti neprijateljeve gradove i zbaciti ga s vlasti (*razna su tumačenja ove izreke. Giles prevodi: »On sam, međutim, neće sklapati mnogobrojne i nesigurne saveze, niti će jačati moć drugih država. Sprovodit će svoje sopstvene, tajne namere, držeći pri tome svoje suparnike u strahu. Na taj način on će biti sposoban da osvoji njihove gradove i da ih zbaciti sa prestola.« Ali meni se čini da Sun Zi misli kako kralju — hegemonu nije potrebno da istupa protiv moćnih saveza jer on izolira svoje neprijatelje. On im ne dopušta da stvaraju moćne saveze).*

Cao Cao: »Kralj — hegemon« je onaj koji ne sklapa saveze s feudalnom vlastelom. On kida saveze Svega pod nebom i grabi vlast. On se ugledom i vrlinama služi da postigne svoje ciljeve.

Du Mu: Izreka kazuje da ako netko ne traži pomoć susjeda niti razvija planove temeljene na korisnosti nego se, radi promicanja svojih osobnih ciljeva, oslanja samo na svoju vojnu snagu da bi zastrašio neprijateljsku zemlju, onda njegovi vlastiti gradovi mogu biti zauzeti i vlast u njegovoj zemlji zbačena.

54. Dijeli nagrade ne obazirući se na uobičajenu praksu; izdaj zapovijedi ne obazirući se na ranije zapovijedi.³⁵ Očito je ova izreka ovdje zalutala, ali naglašava da general na bojnopolju ne mora postupati po propisima da bi odao priznanje za zasluge u službi, nego da mora pravodobno nagrađivati ljude (*general ne mora poštovati običajno pravo koje su razvili podređeni oficiri njegove armije*). Tako ćeš moći voditi cijelu vojsku kao jednog čovjeka.

Zhang Yu: ... Ako se propis o nagradama i kaznama jasno i brzo primjenjuje, onda možeš upotrijebiti mnogo ljudi kao što bi i malo.

55. Šalji jedinice na zadatke ne otkrivajući im svoje planove; upotrebljavaj ih da stekneš prednost ne otkrivajući im koliko je to po njih opasno. Ubaci ih u pogibeljnu situaciju i oni će ostati živi; dovedi ih na smrtonosno zemljište i oni će preživjeti. Jer kad je vojska dovedena u takvu situaciju, ona može poraz pretvoriti u pobjedu.

56. Ključ uspjeha u vojnim pohodima leži u prividnom prilagođavanju planovima koje nam nameće neprijatelj.

57. Koncentriraj svoje snage protiv neprijateljskih i s razdaljine od tisuću *Lija* možeš im ubiti generala (*ovdje slijedim Cao Caa. Strateg koji zaslužuje to ime, tuče svoga neprijatelja s razdaljine od tisuću lija preduhitrivši planove svoga neprijatelja*). To je zapravo sposobnost postizanja cilja na oštrouman i spretan način.

58. Onog dana kad treba da napadate, zatvorite prolaze, proglasite nevažećim dozvole za prijelaz, (*doslovno; »Ukini cedulje«. To su dokumenti koje su nosili putnici, a koje su pregledavali čuvari prolaza. Bez odgovarajuće cedulje nitko nije mogao ući u zemlju ni iz nje izaći*) prestanite održavati veze s neprijateljevim emisarima i nagovorite hramsko vijeće da provede planove.

59. Kad ti neprijatelj pruži priliku, brže-bolje se njome okoristi (*još jedna teška izreka. Neki tumači teksta misle da bi to trebalo čitati: »Kad neprijatelj pošalje špijune, smjesta ih pusti da udu.« Teškoća je zbog izraza kaihe koji doslovno znači »odškrinuti krilo vrata« i tako »pružiti priliku (za ulaženje)«. Cao Cao kaže da taj izraz znači »rascjep«, »rupu« ili »prostor«. Zatim, on ide dalje, »morate brzo ući«. Drugi tumači teksta kažu da izraz znači »špijun« ili »tajni agenti«. Ja slijedim Cao Caa*). Preduhitri ga zauzevši nešto što je za njega vrijedno i kreći onog dana kad si to predvidio svojim tajnim planovima.

59. Ratna doktrina nalaže da pratimo situaciju kod neprijatelja da bismo mogli donositi odluke u vezi s bitkom.

60. Stoga u početku moramo biti stidljivi kao djevojke. Ali kad nam neprijatelj pokaže neku rupu kroz koju bismo se mogli provući, treba da budemo brži od zeca i on nam neće moći odoljeti.

XII – NAPAD VATROM

Sun Zi kaže:

1. Ima pet načina napada vatrom. Prvi, zapaliti ljudstvo; drugi, zapaliti zalihe; treći, zapaliti komoru; četvrti, zapaliti spremišta oružja; i peti, upotrijebiti zapaljive projekte (u tekstu ima na ovom mjestu jedna greška. Du You popravljiva i tumači da snažni strijelci gađaju neprijateljski logor ili nastambe strelicama sa zapaljenim vršcima. Drugi tumači daju razna tumačenja ali Du Youova ispravka je logična).

2. Da bismo mogli za napad upotrijebiti vatru, moramo se osloniti na neka sredstva.

Cao Cao: Oslanjaj se na izdajnike iz redova neprijatelja (*»Iz redova neprijatelja«* je dodano. *Chen Hao* napominje da se ne oslanjamo samo na izdajnike).

Zhang Yu: Svi napadi vatrom ovise o vremenskim uvjetima.

3. Uvijek moramo imati pri ruci opremu za podmetanje vatre.

Zhang Yu: Pribor za potpalu i zapaljivi materijal treba pripremiti ranije.

4. Ima pogodnih vremenskih uvjeta i odgovarajućih dana za podmetanje vatre.

5. Pogodni vremenski uvjeti su kad je suho i vrlo toplo; odgovarajući dani su kad je Mjesec u položaju Strijelca, Alferaza, Yia ili Zhena, jer se tih dana dižu vjetrovi (*Sun Xingyan* je popravio izvorni tekst prema spisima *Tongdian* i *YL* (v. Bibliografiju, kratica *YL* nije objašnjena, op. ur.), ali mislim da je bolji original. Ne znam koja zvijezda su *Yi* i *Zhen*. (usp. tumačenje u: *Sun Cu Vu*, *Veština ratovanja*, »*Vojno delo*«, Beograd, 1952, str. 85, op. ur.).

6. Kad napadamo vatrom, moramo se prilagođavati promjenama situacije.

7. Kad u neprijateljskom logoru izbije vatra, odmah usaglasite svoje djelovanje izvana. Ali ako njegove jedinice ostaju mirne, onda čekajte najbolju priliku i ne napadajte.

8. Kad se vatra rasplamsa, pođite u napad ako možete. Ako ne možete, čekajte.

9. Ako možete potpaliti požare izvan neprijateljskog logora, ne morate čekati dok se oni zapale iznutra. Pali vatre kad ti odgovara (*to je upozorenje da se ne skuhate u vatri koju ste sami podmetnuli*).

10. Ako vatra gori s vjetrom, ne napadajte uz vjetar.

11. Vjetar koji puše u toku dana prestaje puhati noću.

12. Vojska mora znati da se u pet različitih situacija može napasti vatrom i mora stalno biti na oprezu.

13. Inteligentni su oni koji se služe vatrom kad napadaju; a jaki su oni koji se pri napadu služe vodom (poplavama).

14. Voda može izolirati neprijatelja, ali ne može uništiti njegove zalihe ili opremu.

15. Zlokobno je pobjeđivati bitke i osvajati ciljeve, a ne iskorištavati dalje te uspjehe. To je »uzaludan trud« (*Mei Yaochen* je jedini od tumača ulovio *Sun Ziovo* značenje: *treba iskorištavati situacije*).

16. Stoga se kaže da prosvijećeni vladari razmišljaju o planovima, a dobri generali ih provode.

17. Ne poduzimajte ništa što nije u interesu države. Ne upotrebljavajte vojsku ako nećete uspjeti. Ne bori se ako nisi ugrožen (*komentatori jasno kažu da se ratu pribjegava kao posljednjem sredstvu*).

18. Vladar ne može pokrenuti vojsku u rat samo zato jer je bijesan, niti se general smije tući zato jer je kivan. Jer, dok se bijesan čovjek može opet smiriti, a kivan nači zadovoljštinu, država koja propadne ne može uskrsnuti, niti se mrtvi mogu oživjeti.

19. Stoga će prosvijećeni vladar biti oprezan, a dobar general neće nagliti (*posljednji; tri riječi su dodane. Bijes i kivnost vode u brzopleti postupak*). Tako će nam država biti sigurna, a vojska očuvana.

XIII - UPOTREBA TAJNIH AGENATA

Sun Zi kaže:

1. Kad se armija od sto tisuća pokrene i pošalje na daleki pohod, onda će se troškovi koje narod i državna blagajna moraju snositi popeti na tisuću zlatnih pločica dnevno. Zavladat će nezadovoljstvo i u zemlji i izvan nje, narod će biti iscrpljen jer će morati pomagati u prijevozu, i prekinut će se rad u sedam stotina tisuća kućanstava.

Cao Cao: U davno doba je osam obitelji sačinjavalo zajednicu. Kad bi jedna obitelj dala čovjeka za vojsku, ostalih sedam je pomagalo njezinom izdržavanju. To znaci da kad bi se sakupila vojska od sto tisuća ljudi, ostalo bi sedam stotina tisuća kućanstava osakaćeno jer se ne bi moglo sasvim posvetiti oranju i sijanju svojih njiva.

2. Ako se netko godinama sprema da se sukobi s neprijateljem u jednoj odlučnoj bici, a za to vrijeme nerado daje činove, odlikovanja ili poneku stotinu zlatnih pločica i stoga ne saznaje ništa o prilikama u neprijateljskim redovima, nije uopće čovjek. To nije nikakav general; od njega njegov vladar nema nikakve koristi; takav ne pobjeđuje.

3. Prosvijećeni vladar i mudri general će pobijediti neprijatelja kada god krenu na njega i proslavit će se natprosječnim djelima kad unaprijed mogu predviđati.

He Yanxi: U poglavlju knjige *Običaji pod dinastijom Zhou* pod naslovom *Oficiri u vojsci* kaže se »šef nacionalne špijunaže«. Vjerojatno je to bio oficir odgovoran za vođenje tajnih operacija u drugim zemljama (*ovo je možda bio poziv vlastima da ozakone špijunažu i subverziju koje su bile u suprotnosti s konfucijanskim učenjem*).

4. Predviđanje nije nešto za što se osposobljavamo nadnaravnim putem, niti prema iskustvu na osnovi ranijih zbivanja, niti proračunima. Predviđamo na osnovi podataka što nam ih pružaju ljudi koji poznaju prilike kod neprijatelja.

5. Ima pet vrsta tajnih agenata koji se mogu upotrijebiti. To su lokalni, unutrašnji, preobraćeni, prežaljeni i preživjeli (*upotrebljavani »prežaljeni« umjesto »prepušteni smrti«*).

6. Kad svih tih pet vrsta Špijuna radi istodobno i nitko ne zna za metode njihova rada, oni se nazivaju »božanskim povjesmom« i pravo su bogatstvo vladara (*smisao je da se podaci mogu sakupiti kao ribe jednim trzajem konopca i tako privući zajedno razni konci mreže*).

7. Lokalni agenti su stanovnici neprijateljske zemlje koji rade za nas.

8. Unutrašnji agenti su neprijateljeve službene osobe koje rade za nas.

Du Mu: Među službenim osobama ima ljudi koji vrijede ali nisu dobili odgovarajuće mjesto; zatim ima onih koji su nešto pogriješili, pa su bili kažnjeni. To su udvorice i ulizice pohlepne na novac. To su oni koji smatraju da su nepravedno dugo ostali u nižim uredima; oni koji ne dobivaju odgovorne položaje i oni koji jedino žele da iskoriste vrijeme nevolja da bi proširili područje na kojem mogu pokazati svoje sposobnosti. To su oni s dva lica, prevrtljivci, obmanjivači, koji se nikad ne opredjeljuju. Kad na takve naiđete, možete se potajno raspitati o njihovu imovnom stanju, bogato ih darivati zlatom i svilom i tako ih vezati uz sebe. Onda se možete osloniti na njih da utvrdite činjenice o stanju u njihovoj zemlji i uvjerite se o planovima koje ima protiv vas. Oni mogu unositi i razdor između vladara i njegovih ministara.

9. Preobraćeni agenti su neprijateljevi agenti kojima mi dajemo naloge.

Li Quan: Kad neprijatelj pošalje špijune da se raspitaju o onome što ja poduzimam ili ne poduzimam, ja ih bogato potkupim, preobratim i pretvorim u svoje agente.

10. Prežaljeni agenti su oni špijuni iz naših redova kojima namjerno dajemo netočne podatke.

Du You: Mi pustimo u promet podatke koji nisu točni i nastojimo da ih naši agenti saznaju. Kad na neprijateljevu teritoriju ti agenti budu uhvaćeni, oni će svakako

saopćiti te podatke neprijatelju. Neprijatelj će im povjerovati i pripremiti se u skladu s njima. Ali naše akcije neće biti u skladu s tim informacijama i neprijatelj će pogubiti Špijune.

Zhang Yu:... Za naše dinastije je šef štaba Cao jedanput poštedio život nekom osuđeniku, onda ga prerušio u kaluđera i natjerao da proguta kuglu voska i uđe u Tangut. Lažnog kaluđera strpali su u zatvor nakon njegovog dolaska. On je svojim uzničarima rekao za kuglu voska i odmah se stolicom ispraznio. Kad su otvorili kuglu, Tanguti su pročitali pismo šefa Štaba Caoa upućeno njihovom upravitelju za strategijsko planiranje. Poglavica barbara se razbjesnio, osudio svog ministra na smrt i pogubio kaluđera špijuna. To je smisao. Ali prežaljeni agenti nisu određeni samo za takvu upotrebu. Ponekad šaljem neprijatelju špijune da bih zaključio ugovor o miru, a onda napadam.

11. Preživjeli agenti su oni koji se vrte s podacima.

Du You: Biramo bistre ljude, nadarene, mudre i sposobne da se približe onima iz redova neprijatelja koji su bliski vladaru i pripadnicima plemstva. Tako oni mogu pratiti neprijateljeve pokrete i saznavati sve što on radi i što planira. Kad upoznaju pravo stanje stvari, oni se vraćaju i saopćavaju nam. Zato ih nazivamo »preživjelim« agentima.

Du Mu: To su oni ljudi koji mogu otići i doći da bi podnijeli izvještaj. Za agente koji će preživjeti moramo birati ljude koji jesu inteligentni, ali se tako ne doimaju; koji su po izgledu mlitavi, ali imaju snage u sebi; poduzetne ljude, jake, očvrсле i hrabre; ljude koji će se dobro snalaziti u niskim stvarima i biti u stanju da podnesu glad, hladnoću, prljavštinu i poniženja.

12. Od svih ljudi koji su u vojsci prisni sa zapovjednikom, nitko mu nije bliži od tajnog agenta; ne bi trebalo da bilo koga nagrađuje bogatije nego tajne agente; ništa nije povjerljivije od onoga što se odnosi na tajne operacije.

Mei Voachen: Tajni agenti dobivaju instrukcije u zapovjednikovu šatoru, bliski su mu i prisni su s njim.

Du Mu: To su pitanja koja se prenose samo »od usta na uho«.

13. Tko nije mudar i oštrouman, pravedan i čovječan, ne može upotrebljavati tajne agente. A onaj tko nije pažljiv i tankočutan, ne može steći njihovo povjerenje.

Du Mu: Osnovno je prosuditi karakter špijuna da bi se utvrdilo je li iskren, povjerljiv i uistinu inteligentan. Nakon toga možemo ga upotrijebiti ... Među agentima ima i onih koji su zainteresirani samo za bogatstvo, a ne i za dobivanje istinitih podataka o stanju kod neprijatelja, i na naše zahtjeve odgovaraju samo praznim riječima (*takvi agenti se danas nazivaju »tvornicama papira«*). U takvom slučaju moramo biti duboki i tankočutni. Tako ćemo razlikovati istinu od neistine u špiju-novim izjavama i odvojiti važno od nevažnoga.

Mei Vaochen: Moramo biti oprezni od špijuna koje neprijatelj preobradi.

14. Pažljivi! Uistinu pažljivi! Nema mjesta na kojem se ne upotrebljavaju špijuni.

15. Ako se planovi o tajnim operacijama prerano izbrbljavaju, treba pogubiti sve one kojima je agent o tome govorio (*Giles prevodi: »Ukoliko bi špijun pre vremena otkrio neku tajnu vjest...«* ali *Sun Zi* ovdje ne govori o vijesti nego o špijunskim stvarima ili planovima u vezi sa špijunažom).

Chen Hao:... Treba ih ubiti da im se začepe usta da ne bi neprijatelj čuo.

16. Bez obzira na to da li je riječ o vojsci na koju želimo udariti ili o gradovima na koje želimo napasti ili o ljudima koje želimo ubiti, moramo saznati imena zapovjednika garnizona, štapskih oficira, posilnih, čuvara kapija i stražara. Moramo dati upute svojim špijunima da se za to raspitaju u potankostima.

Du Mu: Ako želimo voditi ofenzivni rat, moramo znati koje će ljude upotrijebiti neprijatelj. Jesu li pametni ili glupi, bistri ili tupi? Kad prosudimo njihove kvalitete, pripreмимо odgovarajuće mjere. Kad je kralj države Han poslao Han Xina, Cao Cana i Guan Yinga da napadnu Weibao, pitao je: »Tko je zapovjednik u Weju?«

Odgovorili su mu: »Bo Zhi«. Kralj je rekao: »Usta mu još mirišu na majčino mlijeko. Ne može se ravnati s Han Xinom. Tko je zapovjednik konjice?« Odgovorili su mu: »Feng Jing.« Kralj reče: »To je sin generala Feng Wuzhea iz države Qin. Iako vrijedi, on nije ravan Guan Yingu. A tko zapovijeda pješadijom?«

Odgovorili su mu: »Xiang Tuo«. Kralj reče: »On nije ravan Cao Canu. Nemam razloga za zabrinutost.«

17. Osnovno je pronaći agente koje je neprijatelj poslao da nas špijuniraju i potkupiti ih da služe nama. Moramo im dati upute i voditi računa o njima (*Giles je preveo da te agente »moramo potkupiti mitom, odvesti na posebno mesto i udobno smestiti«*). Tako se pronalaze preobraćeni agenti i upotrebljavaju.

18. Pomoću preobraćenih agenata pronalazimo lokalne i unutrašnje agente i dajemo im zadaće.

Zhang Yu: To stoga jer preobraćeni agent zna svoje sunarodnjake koji su gramzljivi i one službene osobe koje se ne zalažu u radu. Te možemo namamiti u svoju službu.

19. Oni će nam pomoći da prežaljene agente s lažnim podacima ubacimo među neprijateljsko ljudstvo da ih razglase.

Zhang Yu: Preobraćeni agenti znaju u vezi s kojim pitanjem možemo obmanuti neprijatelja šaljući mu prežaljene agente s lažnim informacijama.

20. Zahvaljujući njima isto tako možemo preživjele agente upotrijebiti u odgovarajuće vrijeme.

21. Vladar mora biti u cijelosti upoznat s radom svih pet vrsta agenata. O tome ga obavještavaju preobraćeni agenti, zbog čega s njima treba postupati što je moguće širokogrudnije.

22. U staro doba se dinastija Yin uspela zahvaljujući Yi Zhiu, koji je ranije služio dinastiji Xia; dinastija Zhou je došla na vlast zahvaljujući Lu Youu, koji je služio dinastiji Yin (*neki komentatori se ne slažu da Sun Zi ove odličnike naziva »špijunima« ili »agentima«, ali oni su to bili*).

Zhang Yu: Yi Zhi je bio ministar na dvoru dinastije Xia, i prešao je dinastiji Yin. Lu Wang je bio ministar na dvoru dinastije Yin i prešao je dinastiji Zhou.

23. Stoga će samo prosvijećeni vladar i istaknuti general, koji znaju upotrijebiti najinteligentnije ljude kao agente, postići velika djela. Tajne operacije su bitne u ratu; na njima vojska temelji svaki svoj pokret.

Jia Lin: Vojska bez tajnih agenata je jednako kao čovjek bez očiju ili ušiju.